

Situācijas analīze izglītības sistēmā par dzimumu līdztiesības jautājumiem

ZIŅOJUMS

Rīga 2005

1. Ievads	3
2. Kopsavilkums: secinājumi un rekomendācijas	6
2.1. Secinājumi.....	6
2.2. Rekomendācijas	9
3. Pētījuma metodoloģija	13
3.1. Pētījuma metodes un izlase	13
3.2. Datu apstrādes metodes.....	16
3.3. Ierobežojumi	16
4. Pētījuma rezultāti	18
4.1. Dzimumu līdztiesības jautājumu atspoguļojums mācību priekšmetu standartos un programmās.....	18
4.1.1. Dokumentos iekļautās tiešās satura tēmas, prasības un mācību uzdevumi par dzimumu līdztiesības jautājumiem	18
4.1.2. Atšķirīgas prasības zēniem un meitenēm.....	20
4.1.3. Dokumentos iekļautās satura tēmas, prasības un mācību uzdevumi, kas netieši ietver dzimumu līdztiesības aspektu	22
4.1.4. Dokumentu valoda dzimumu līdztiesības aspektā.....	23
4.2. Skolēnu izpratne par dzimumu līdztiesību un dzimumu lomām	26
4.3. Skolotāju informētība un izpratne par dzimumu līdztiesības jautājumiem un attieksme pret tiem.	31
4.3.1. Skolotāju informētība par dzimumu līdztiesību.....	32
4.3.2. Skolotāju izpratne par dzimumu līdztiesību	34
4.3.3. Skolotāju uzskati par skolēnu dzimuma ietekmi mācību darbā.....	35
4.3.4. Skolotāju ietekme uz skolēnu profesijas izvēli.....	40
4.4. Skolas vides novērtējums saistībā ar dzimumu līdztiesību.....	42
4.4.1. Skolēnu un skolotāju dzimumu sadalījums vispārizglītojošajās skolās.....	42
4.4.2. Skolotāju un skolas vadības dzimuma ietekmes novērtējums	42
4.4.3. Zēniem un meitenēm skolā piedāvāto iespēju novērtējums	51
4.5. Dzimumu līdztiesības jautājumi skolotāju sagatavošanas un tālākizglītības programmās.....	53
4.5.1. Situācija augstākajā izglītībā attiecībā uz pētāmo problēmu	53
4.5.2. Pedagogu izglītības programmu novērtējums.....	53
4.6. Dzimumu līdztiesības aspekta atspoguļojums mācību grāmatās	56
4.6.1. Attēlu un teksta kvantitatīvā analīze	56
4.6.2. Kvalitatīvā analīze	59
4.6.3. Skolotāju izpratne un attieksme pret dzimuma stereotipiem mācību grāmatās.....	61
4.6.4. Mācību grāmatu autoru un izdevēju pieredze un atbalsta vajadzības.....	63
4.6.5. Mācību grāmatu apgāde	64
4.7. Nepieciešamie metodiskie materiāli	66
4.8. Pētījumi par dzimumu līdztiesības nodrošināšanu izglītības sistēmā.....	70
5. Pielikumi	72

1. Ievads

Pētījums *Situācijas analīze izglītības sistēmā par dzimumu līdztiesības jautājumiem* tika veikts Nacionālās programmas projekta “Kapacitātes stiprināšana nodarbinātības un dzimumu līdztiesības politikas izstrādē un ieviešanā iesaistītajām institūcijām” ietvaros.

Pētījuma mērķis bija noskaidrot un izvērtēt situāciju par dzimumu līdztiesības jautājumu integrēšanu pirmsskolas, pamata un vidējās vispārējās izglītības iestāžu darbā.

Pētījuma uzdevumi bija noskaidrot:

- skolotāju informētību un izpratni par dzimumu līdztiesības jautājumiem, kā arī skolotāju attieksmi pret dzimumu līdztiesības jautājumiem.
- skolēnu informētību par un attieksmi pret dzimumu līdztiesības jautājumiem.
- dzimumu līdztiesības jautājumu atspoguļojumu mācību priekšmetu standartos un programmās, pedagogu sagatavošanas un tālākizglītības programmās.
- dzimumu līdztiesības jautājumu atspoguļojumu un dzimumu stereotipu iespējamo klātbūtni mācību grāmatās.

Pamatojoties uz pētījuma rezultātiem, ir izstrādāti ieteikumi sistēmiskas un mērķtiecīgas pieejas dzimumu līdztiesības jautājumiem nodrošināšanai vispārējās izglītības sistēmā. Tie ietver norādījumus:

- kādi metodiskie līdzekļi (vadlīnijas) par dzimumu līdztiesību vēlamī pirmsskolas, pamata un vidējās vispārējās izglītības iestāžu pedagogiem un metodiķiem, mācību grāmatu autoriem un ekspertiem;
- kādiem dzimumu līdztiesības principiem un kādu dzimumu stereotipu novēršanai būtu jāvelta uzmanība, izstrādājot jaunus mācību materiālus, grāmatas.
- kādi mācību pasākumi nepieciešami pamata un vidējās vispārējās izglītības iestāžu pedagogiem (ietverot arī pedagoģisko sagatavošanas programmu mācībspēkus) un metodiķiem, mācību grāmatu autoriem un ekspertiem.
- kāda pilnveide vai papildinājumi nepieciešami pedagogu tālākizglītības programmās.

Pētījums balstīts uz *Koncepcijas dzimumu līdztiesības īstenošanai* (Rīga, LR Labklājības ministrija, 2003) kā arī *Dzimumu līdztiesības principa integrēšana praksē. Rokasgrāmatas*, (Rīga, UNDP, 2003) pamatnostādņem.

Pētījumā lietotie termini :

Dzimumu līdztiesība – vīriešu un sieviešu loma sabiedrības attīstībā tiek atzīta par līdzvērtīgu, viņiem tiek piešķirtas vienādas tiesības un vienāda atbildība, nodrošināta vienāda pieeja resursiem un to izmantošanas iespējas. Vīriešu un sieviešu ieguldījums sabiedrības labā un viņu problēmas tiek uztvertas kā līdzvērtīgas. Būtiski nošķirt līdztiesības un vienlīdzības jēdzienu izpratni. Dzimumu līdztiesība nozīmē nodrošināt abiem dzimumiem vienlīdzīgas tiesības un iespējas, nevis uztvert vīriešus un sievietes kā vienādas būtnes. (*Koncepcija dzimumu līdztiesības īstenošanai, Rīga, LR Labklājības ministrija, 2003*)
Tiešā un netiešā diskriminācija – tiešā diskriminācija izpaužas situācijās, kur sievietei vai vīrietim tiešā veidā tiek liegta kāda iespēja tikai viņa vai viņas dzimuma dēļ. Netiešā diskriminācija izpaužas situācijās, kurās vīrietim vai sievietei ir liegta iespēja īstenot savas tiesības sociālo, ekonomisko, kultūras, vēsturisko vai citu faktoru, bet ne dzimuma dēļ, tomēr

tās rezultātā dzimuma iespējas vai ieguvumi nav līdzcērtīgi. (*Koncepcija dzimumu līdztiesības īstenošanai, Rīga, LR Labklājības ministrija, 2003*)

Dzimumsociālās lomas – ir tradicionāli pieņemtas lomas, kas izveidojušās socializācijas (audzināšanas, mediju, citu faktoru ietekmes) rezultātā, bet kurām nav rodams objektīvs pamatojums, tomēr rezultātā tās ierobežo cilvēka uzvedību un arī viņa labklājību un pašsajūtu(....) (*Dzimumu līdztiesības principa integrēšana praksē. Rokasgrāmata, Rīga, UNDP, 2003*)

Pētījumā šai nozīmē lietots termins dzimumu lomas.

Dzimumu stereotipi – uzskati, par sievietei un vīrietim piemītošām īpašībām, kas balstīti uz aizspriedumiem, nekritiskiem pieņēmumiem un neobjektīvu vērtējumu. Tieši dzimumu stereotipi ļoti bieži veido dzimumu diskriminācijas pamatu, liedzot viena vai otra dzimuma pārstāvim izvēlēties noteiktu nodarbinātības veidu vai uzvedību. (*Dzimumu līdztiesības principa integrēšana praksē. Rokasgrāmata, Rīga, UNDP, 2003*)

Ziņojumā ir trīs galvenās nodaļas. Kopsavilkuma nodaļa ietver pētījuma galvenos secinājumus un rekomendācijas. Secinājumi ir sniegti par katru pētījuma objektu un priekšmetu: mācību priekšmetu standartiem un programmu paraugiem, skolēnu, skolotāju informētību un izpratni, skolas vides vērtējumu dzimumu līdztiesības griezumā, pedagogu sagatavošanas un tālākizglītības programmām dzimumu līdztiesības aspektā, nepieciešamo metodisko atbalstu. Secinājumi sarindoti tādā pašā secībā, kā tālāk ziņojumā sniegtie datu analīzes rezultāti. Rekomendācijas sniegtas par standartiem un programmu paraugiem, par atbalsta vajadzībām skolotājiem, skolēniem, vecākiem, par mācību grāmatu pilnveidi, par nepieciešamām politiskām iniciatīvām. Katra rekomendācija ietver tās adresātu (vai vairākus adresātus, ja tādi ir).

Pētījuma metodoloģijas nodaļā raksturotas respondentu izlases (skolotāji, skolēni, vecāki, pedagogu izglītības programmu vadītāji, Izglītības satura un eksaminācijas centra priekšmetu speciālisti) un kā arī pētījumā analizēto mācību grāmatu, mācību priekšmetu standartu un programmu paraugu, pedagogu izglītības programmu izlases. Saistībā ar katru pētījuma objektu raksturotas arī izpētes metodes, to mērķis, datu ieguves veids, izsūtīto un saņemto anketu skaits, analīzē izmantojamie dati. Nodaļā norādītas datu analīzes metodes un ierobežojumi datu analīzē.

Pētījuma rezultātu nodaļā secīgi izklāstīti pētījuma rezultāti par visiem pētījuma objektiem. Katras apakšsadaļas beigās sniegti sadaļas secinājumi.

Ziņojuma noslēgumā kā pielikumi pievienotas skolēnu un skolotāju anketas latviešu un krievu valodā, vecāku un skolotāju mērķgrupu diskusiju jautājumi, analizēto mācību grāmatu saraksts.

Ziņojuma tekstā lietoti sekojoši saīsinājumi:

IZM	Izglītības un zinātnes ministrija
LM	Labklājības ministrija
IZM ISEC	IZM Satura un eksaminācijas centrs
Dz pētījums	Pētījums <i>Dzimumu lomu attēlojums mācību grāmatās latviešu valodā, Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība, 2001</i>

Dokumenti Pētījumā analizēto mācību priekšmetu standartu, mācību programmu paraugu kopa

Uz Ziņojuma 1. vāka - mācību grāmatas “Bioloģija 9.klasei” ilustrācija. (Lielvārds, 2003)

Pētījuma veicēji izsaka pateicību visiem skolēniem, skolotājiem, kas bija atsaucīgi un aizpildīja anketas un aktīvi piedalījās diskusijās. Pateicamies pētījumā iesaistīto skolu vadības pārstāvjiem, kas palīdzēja organizatoriski nodrošināt atsevišķus pētījuma pasākumus. Esam ļoti pateicīgi sabiedriskās organizācijas “Vecāki Jelgavai” un vecāku apvienības “Soli pa solim” vadībai par atsaucību un visiem vecākiem, kas atrada laiku un piedalījās diskusijās. Pateicamies IZM ISEC speciālistiem, kas bija atsaucīgi un atvērti pētījuma vajadzībām. Mūsu pateicība arī augstskolu izglītības programmu vadītājiem, izdevniecību redaktoriem un mācību grāmatu autoriem, kas laipni piekrita un sniedza nepieciešamās atbildes. Pateicamies pētījumā iesaistīto rajonu skolu valdēm par organizatorisku atbalstu!

Pētījumu veica SIA “Investīciju serviss” pētnieku komanda: eksperte dzimumu līdztiesības jautājumos Evija Caune un pētnieki

Anna Rāta, Ligita Grigule, Ainārs Svīklis un Linda Ugaine.

2. Kopsavilkums: secinājumi un rekomendācijas

2.1. Secinājumi

2.1.1. Dzimumu līdztiesības jautājumu atspoguļojums mācību priekšmetu standartos un programmās.

Jaunajos pamatizglītības mācību priekšmetu standartos, ko IZM sagatavojusi ieviešanai sākot ar 2005.gada 1.septembri ir iekļauti dzimumu līdztiesības jautājumi. Dzimumu līdztiesībai speciāli veltītas tēmas un prasības skolēniem iekļautas Sociālo zinību mācību priekšmeta standartā un programmas paraugā, kā arī pašlaik spēkā esošajā Pirmskolas izglītības programmā. Vairāku mācību priekšmetu standartos (vēsture, ģeogrāfija, latviešu valoda, latviešu valoda un literatūra mazākumtautību izglītības programmās, sociālajās zinībās, svešvalodās) atrodamas prasības, kuru apguvi mācību procesā iespējams saistīt ar dzimumu līdztiesību. Vienā mācību priekšmetā – sportā, ir noteiktas vairākas atšķirīgas prasības zēniem un meitenēm.

Sociālo zinību programmas paraugā skolotājiem ir piedāvātas idejas, kā apgūt ar dzimumu lomām saistīto mācību vielu. Mācību priekšmetu speciālistu intervijas un mācību grāmatu analīze liecina, ka vairākās jaunākajās mācību grāmatās ir atrodams materiāls par dzimumu līdztiesību. Tā kā mācību priekšmetu standartos nav paredzēts iekļaut metodiskus norādījumus skolotājiem, kā nodrošināt izvirzīto prasību apguvi un pirmskolas izglītības programmā iekļautais metodiskais materiāls par bērnu vecumposmu attīstību skolotājam dod minimālu praktisku atbalstu audzināšanas darba organizēšanai un salīdzinoši nedaudzās mācību grāmatās iekļauts materiāls par dzimumu līdztiesību, tad mācību procesā iespējama skolotāju brīva, subjektīva interpretācija, kā un ko skolēni apgūs par dzimumu līdztiesības jautājumiem. Ņemot vērā pētījumā konstatēto skolotāju virspusējo informētību par dzimumu līdztiesības jautājumiem un pretrunīgo izpratni par dzimumu līdztiesības būtību, pastāv iespēja, ka interpretācija būs dažāda un, iespējams, saturēs dzimumu aizspriedumus.

Mācību priekšmetu standartu un programmu paraugu, kā arī pirmskolas izglītības programmas valodas analīzē konstatēts, ka kopumā dokumentu valoda ir korekta un nesatur dzimumdiskriminējošus terminus. Lietvārdi, kuri tiek izmantoti, lai nosauktu veicamās darbības darītāju (piemēram, skolēni, vecāki, pusaudži u.c.) pārsvarā tiek lietoti vīriešu dzimtes daudzskaitlī. Tomēr rodami arī lietvārdi vienskaitlī (skolotājs, skolēns). Gan viens gan otrs variants atbilst vispārpieņemtajai latviešu valodas praksei. Tomēr atšķirīgu lietvārda formu lietojums nav konsekvents, tā maiņai nav iespējams konstatēt pamatojumu.

2.1.2. Skolēnu izpratne par dzimumu līdztiesību un dzimumu lomām.

Skolēnu vairākuma sniegtās atbildes tieši un netieši atspoguļo sabiedrībā valdošos stereotipus par sieviešu un vīriešu lomām. Skolēni krasi nodala šo lomu atribūtus: tām atbilstošu uzvedību, intereses, statusu un iespējas. Skolēnu, skolotāju un vecāku viedokļi par dzimumu raksturojošām īpašībām ir ļoti līdzīgi. Tātad kopumā bērni seko un izspēlē viņiem piedēvētās dzimumu lomas.

Skolēni atšķirīgi saredz savas nākotnes perspektīvas un prognozē savas dzīves virzību atkarībā no dzimuma. Zēni kopumā vairāk izvēlas vadošus amatus un plāno sev augstāku darba samaksu nekā meitenes. Skolēnu ambīcijas dzimuma griezumā sasaucas ar valsts statistikas datiem: vadošos amatus un augstāku atalgojumu vairāk saņem vīrieši, nevis sievietes.

Skolēni dzimumam skolas vidē piešķir lielāku nozīmi nekā skolotāji. Aptaujas dati parādīja, ka skolēnu skatījumā gan skolotāja, gan skolas direktora dzimumam ir nozīme. Mācību priekšmetus skolēni daļa vīrišķīgajos (fizika, sports, informātika) un sievišķīgajos (literatūra, mūzika, vizuālā māksla). “Vīrišķīgie” priekšmeti balstās uz abstrakti loģisko domāšanu un fizisko spēku, “sievišķīgie” – uz tēlaino domāšanu un emocionalitāti. Šāda jomu pārdale parāda, ka skolēniem ir stereotipiski priekšstati par sieviešu un vīriešu īpašībām un spējām. Tāpat vairums skolēnu uzskata, ka skolas direktora amatam piemērotāks ir vīrietis un gandrīz puse ir pārliecināti, ka ģimenes “galva” ir vīrietis.

2.1.3. Skolotāju informētība un izpratne par dzimumu līdztiesības jautājumiem un attieksme pret tiem.

Lai gan skolotāju vairākums norāda, ka ir dzirdējuši par dzimumu līdztiesības jautājumiem, iegūtās informācijas avotu un satura analīze ļauj secināt, ka skolotāju informētība šajā jautājumā pārsvarā ir fragmentāra, virspusēja un pārsvarā gadījumu informācija ir nejauši iegūta.

Daļa skolotāju zina, kāda ir mūsdienīga dzimumu līdztiesības izpratne un publiskā sarunā pauž viedokli, ka sieviešu un vīriešu līdztiesība jāsaprot kā abu dzimumu iespēju, tiesību un pienākumu vienādība. Tomēr fakts, ka lielākā daļa skolotāju (76%) starp piedāvātajām gatavajām definīcijām izvēlējās dzimumus diskriminējošu formulējumu un arī diskusijās bieži pauda uzskatus par atšķirīgiem vīriešu un sieviešu pienākumiem, ļauj secināt, ka skolotāju vairākumam izpratne par dzimumu līdztiesības būtību ir nepietiekama un ka pastāv pretruna starp skolotāju zināšanām un viņu personisko nostāju.

Skolotāji norāda, ka tieši bērnu ģimenēs bieži valda uzskats par vīriešu un sieviešu lomu atšķirībām un no tā izrietošām atšķirīgām gaidām no zēniem/ meitenēm. Tas rada grūtības skolotājiem dzimumu līdztiesības principu ievērošanai pedagoģiskajā darbā.

Skolotāju vairākums uz tiešu jautājumu par skolēna dzimuma ietekmi uz viņa mācīšanos un sekmēm atbild noliedzīgi, uzskatot skolēnu dzimumam nav nozīmes mācību darbā. Tomēr detalizētāka skolotāju argumentu analīze netieši ļauj secināt: daļa skolotāju atbalsta uzskatu, ka izziņas procesā skolēna dzimumam ir nozīme, ka tas jāņem vērā, apgūstot konkrētus mācību priekšmetus un ka skolēnu sekmes (mācību sasniegumus) kādā mācību priekšmetā izriet no skolēna dzimumam piedēvētām raksturīgām īpašībām.

Lielākā daļa aptaujā piedalījušos skolotāju diferencē zēnus un meitenes pēc dzimumam raksturīgām īpašībām. Pētījums neļauj secināt, vai skolotāji šīs īpašības uzskata par dzimumam bioloģiski piemītošām vai socializācijas procesā iegūtām kultūras nosacītām īpašībām. Tā noskaidrošana būtu turpmāko pētījumu uzdevums.

2.1.4. Skolas vides novērtējums saistībā ar dzimumu līdztiesību.

Skolotāju lielākā daļa uzskata, ka skolā nepastāv reālas atšķirības iespēju ziņā meitenēm un zēniem. Nedaudzās skolotāju nosauktās ar iespēju nevienādību saistītās problēmas skolotāji pamato ar zēnu un meiteņu atšķirīgajām īpašībām un interesēm.

Lai gan lielākā daļa skolotāju aptaujā atzīst, ka skolotāja dzimumam un skolas direktora dzimumam nav nozīmes, tomēr citi dati parāda pretējo. Skolēni atzīst, ka skolotāja dzimumam dažādos mācību priekšmetos un direktora amatā ir nozīme, tāpat domā arī vecāki. Skolas direktora amatā vairums skolēnu un vecāku labprātāk redzētu vīrieti.

Skolotāji pauž viedokli par to, ka skolotāja profesija ir vienlīdz piemērota abiem dzimumiem, atzīstot, ka dzimuma neproporcionālais sadalījums skolā ietekmē skolēnu izpratni par dzimumu lomām. Gan skolotāji, gan vecāki atzīst, ka vīriešu skolās ir par maz (t. sk. vecāku padomēs un sapulcēs). Tas rada priekšstatu, ka bērnu audzināšanas un izglītošanas jautājumi ir vienīgi sievietes prerogatīva un atbildība. Tas viss ietekmē skolēnu priekšstatus par sievietes un vīrieša lomām un viņu dzīves un uzvedības veida atšķirībām. Paši skolotāji atzīst, ka arī stereotips par skolotāja profesijas piemērotību sievietes dzimumam un sievietes gatavību strādāt par mazāku atalgojumu nekā vīrieši, arvien tiek nostiprināts. Tas, ka skolā pārsvarā strādā sievietes, saasina skolotāju un vecāku uzmanību uz vīriešu dzimuma skolotājiem tieši kā uz vīriešiem skolā. Proti, vairuma respondentu skatījumā, vīriešu dzimuma skolotāja vērtība ir tieši viņa dzimuma piederība. To netieši apliecina arī tie skolotāji, kas ir saskārušies ar atšķirīgu attieksmi no skolas vadības puses – tieši pret vīrieti skolā ir atšķirīga attieksme dzimuma piederības dēļ.

Lai gan tikai 16% aptaujāto skolotāju atzīst, ka, strādājot savā profesijā, saskārušies ar atšķirīgu attieksmi dzimuma dēļ, vecāku izteikumi par skolas direktora piemērotību vienam vai otram dzimumam un arī pašu skolotāju izteikumi par meiteņu un zēnu piemērotību vienai vai otrai dzīves jomai, jau ir diskriminējoši. Tas liecina, ka skolotāji, iespējams, neprot identificēt dzimumu segregācijas un diskriminācijas gadījumus un neizprot, ko dzimumu diskriminācija nozīmē. To vēl pastiprina skolotāju atbildes jautājumā par dzimumu līdztiesību raksturojošo izteikumu analīze. Pat ja skolotāji saskaras ar dzimumu segregācijas vai diskriminācijas gadījumiem un/vai paši izturas diskriminējoši, iespējams, ka viņi to neatpazīst un neapzinās, jo paši ir sievietes vai vīrieši, kas ir pārmantojuši un turpina izspēlēt sabiedrībā akceptētās dzimumu lomas.

2.1.5. Dzimumu līdztiesības jautājumi skolotāju sagatavošanas un tālākizglītības programmās.

Latvijas Universitātes, Rēzeknes Augstskolas un Daugavpils Universitātes pedagogijas augstākās izglītības programmās nav studiju kursu, kas veltīti dzimumu līdztiesības tēmai. Tomēr atsevišķi studiju kursi iekļauj minēto tēmu. Latvijas Universitātes studiju kursu aprakstos dzimte jeb sociālais dzimums kā atsevišķa kategorija nav konstatējama. LU C daļā (brīvā izvēle) tiek piedāvāti studiju kursi par dzimšu un feminisma jautājumiem. Tālākizglītības programmās nav atsevišķu priekšmetu, kas aplūkotu vienīgi dzimumu līdztiesības aspektus, tomēr šī tēma tiek skarta vairākos citos mācību priekšmetos.

Visi aptaujātie augstskolu mācītāji un atbildīgās amatpersonas, atzīst nepieciešamību problematizēt dzimumu līdztiesību, bet nesaskata vajadzību veidot atsevišķu mācību/studiju kursu par minēto tēmu. Tas sasaucas ar aptaujāto skolotāju vairākuma viedokli, ka nav nepieciešamības pēc īpaša atbalsta, metodiskajiem materiāliem par dzimumu līdztiesības jautājumiem. Respektīvi, ne skolotāju izglītotāji, ne paši skolotāji neatzīst, ka šai tēmai būtu jāvelta īpaša uzmanība un speciāla izglītība. Dzimumu līdztiesības jautājumi būtu aplūkojami kā viens no aspektiem.

2.1.6. Dzimumu līdztiesības jautājumu atspoguļojums mācību grāmatās.

Veicot no 2002. – 2005.gadam izdoto mācību grāmatu izlases izpēti, var secināt, ka, salīdzinot ar 2002.gadā veikto pētījumu „Dzimuma lomu attēlojums mācību grāmatās latviešu valodā”, lielākajā daļā mācību grāmatu saglabājas tendence nodalīt sievietes un vīriešu dzimumu lomas, taču vērojama arī laba prakse jaunās mācību grāmatās, kas veidotas atbilstoši jaunam izglītības saturam un jaunajiem mācību priekšmetu standartiem.

Pētījums liecina, ka mācību grāmatas nepilnīgi atspoguļo vidi, kādā skolēni dzīvo ikdienā. Analizējot izlasē ietvertu mācību grāmatu attēlus un tekstus, konstatēti dzimumu stereotipi mājāsaimniecībā, mācību darbā, nodarbēs brīvajā laikā un profesionālajā sfērā, rezultātā skolēni iegūst ierobežotu un vienpusīgu priekšstatu par mūsdienu karjeras iespēju daudzveidību.

Mācību grāmatu teksti kopumā vairāk tiek ilustrēti ar statistiskiem portretiem, mazāk atspoguļojot abu dzimumu pārstāvjus darbībā, savstarpējā saskarsmē. Mācību grāmatu autori un redaktori izsaka viedokli, ka mācību grāmatu veidošanā vairāk būtu izmantojami autentiski teksti un neiestudēti amatieru foto, kuriem reizēm ir zemāka mākslinieciskā kvalitāte, taču tie daudz patiesāk atspoguļo ikdienas aktivitāšu un saskarsmes daudzveidību.

Mācību grāmatas ir viens no svarīgākajiem izglītības satura komponentiem, kā arī viens no efektīvākajiem līdzekļiem jaunu pedagoģisko pieeju un metodisko inovāciju ieviešanā mācību procesā. Pozitīvi vērtējams fakts, ka laikā, kad skolotājiem nav skaidras un vienotas izpratnes un nostājas par daudziem satura aspektiem, tai skaitā dzimumu līdztiesību, vairākas mācību grāmatas neizvairās, neapiet šos jautājumus, bet sniedz informāciju, izvirza daudzveidīgus saskarsmes modeļus, attīsta izpratni par vienādām iespējām zēniem un meitenēm, tā veicinot izglītības satura reformas realizāciju un demokrātiskas sabiedrības veidošanu.

2.1.7. Nepieciešamie metodiskie materiāli.

Skolotāji neizsaka īpaši lielu vajadzību pēc metodiskajiem atbalsta materiāliem par dzimumu līdztiesības tēmu. Nedaudz vairāk kā trešdaļa skolotāju zināja teikt, ka viņu skolās jau ir pieejami materiāli par dzimumu līdztiesību. No tiem skolotājiem, kas pauda vēlmi iegūt papildus zināšanas, visvairāk skolotāju vēlējās uzzināt vairāk par dzimumu atšķirībām dažādos vecumposmos un par dzimumu lomām un stereotipiem. Daži skolotāji izteica vēlēšanos iepazīties ar citās valstīs veikto pētījumu par dzimumu līdztiesības dažādiem aspektiem rezultātiem.

Jaunas zināšanas, kā arī metodiskos materiālus darbam ar skolēniem un vecākiem, skolotāji vislabprātāk saņemtu video materiālu un informatīvo bukletu veidā, un izmantojot interneta resursus. Mazāk saistoši skolotājiem šķita kursi un sabiedriskas akcijas.

Tā kā lielākā daļa aptaujāto skolotāju par dzimumu līdztiesību raksturojošu apgalvojumu atzina: “sievietes un vīrieši ir atšķirīgi, tāpēc katram dzimumam ir savas tiesības, pienākumi un atbildība” (76% aptaujāto) un tikai 4% aptaujāto zināja, ka dzimumu līdztiesība ir tad, kad sievietēm un vīriešiem ir vienādas tiesības, pienākumi un atbildība, tad var secināt, ka skolotāji paši pārvērtē savas zināšanas un izpratni par dzimumu līdztiesību un mācību vajadzības par minēto tēmu.

2.2. Rekomendācijas

2.2.1. IZM ISEC mācību priekšmetu standartu un programmu paraugu veidotājiem iesakām:

- rosināt mācību un metodiskās literatūras autorus un izdevējus tajos mācību priekšmetos, kuru standartos ir iekļautas tiešas vai netiešas tēmas, prasības par dzimumu līdztiesību, sagatavot skolotājiem konkrētus ieteikumus, mācību

materiālus, kā šīs tēmas mācīt un kā nodrošināt, lai skolēni apgūtu standartos noteiktās zināšanas un prasmes;

- pievērst uzmanību sporta mācību standarta prasībām, vēlreiz pārdomājot, vai ir nepieciešams izvirzīt atšķirīgas prasības zēniem un meitenēm. Iespējams, ka būtu mērķtiecīgi veikt sabiedrības aptauju par to. Būtu svarīgi izpētīt citu valstu pieredzi šajā jautājumā;
- pievērst uzmanību standartu un programmu paraugu valodas konsekvencei. Lietvārdus, kas izmantoti darbības veicēja apzīmēšanai (piemēram, skolotājs, skolotāji, skolēns, skolēni) ieteicams visos dokumentos lietot pēc iespējas vienādi.
- pārskatīt pašreizējo mācību grāmatu vērtēšanas kritērijus. Vērtēšanas kritēriji attiecībā uz dzimumu līdztiesību ir vispārīgi, reglamentējošā aspektā, tiem vajadzētu būt detalizētākiem atsevišķu jomu un mācību priekšmetu aspektā, iekļautiem arī vispārējo prasmju un integrēto tēmu aspektā un prasībās attiecībā uz ilustratīvo materiālu. Kritēriju izstrādes procesā būtu vēlams iesaistīt dažādu jomu ekspertus, lai izveidotu integrētu mācību grāmatu izvērtēšanas struktūru, kas apvienotu dažādas mūsdienīgai mācību grāmatai izvirzāmās prasības, integrējot dzimtes aspektu, līdztiskus etniskajam, sociālajam, ģeogrāfiskajam u. c. daudzveidības un līdztiesības aspektiem, mācību grāmatu vērtēšanas vadlīnijās;
- atbilstoši tam, ka ISEC Mācību grāmatu apstiprināšanas nolikums paredz, ka apgādiem, pirms grāmatu iesniegšanas apstiprināšanai, jāveic jauno mācību līdzekļu aprobācija skolās, radusies nepieciešamība pēc atbilstoši sagatavotiem speciālistiem. Iesakām IZM ISEC izstrādāt ieteikumus mācību grāmatu vērtēšanai un organizēt mācību seminārus, lai attīstītu skolotāju prasmi izvērtēt un izvēlēties mācību grāmatas, tai skaitā dzimumu līdztiesības aspektā. Šīs prasmes būs noderīgas katrā skolā arī izvēloties mācību grāmatas skolas bibliotēkai, veidojot tematiskos plānus, rekomendējot mācību resursus skolēniem un vecākiem.

2.2.2. Pedagogu izglītotājiem, metodiskās literatūras autoriem un izdevējiem skolotāju sagatavošanā un tālākizglītībā, mācību un metodiskajos materiālos iesakām:

- paredzēt skolotāju izpratnes veicināšanu par dzimumu lomām un stereotipiem – to sociālo un individuālo uzvedību determinējošo un unificējošo aspektu. Jāveido tādi atbalsta materiāli, kas palīdzētu skolotājiem savā pedagoģiskajā darbā saskatīt un veicināt indivīda, nevis dzimuma, unikalitāti, nodrošinot jebkuram skolēnam lielāku izvēles brīvību, ko neierobežo piederība dzimumam;
- veicināt skolotāju prasmi pazīt dzimumu stereotipus, dzimumu segregāciju un indivīdu vai grupu diskrimināciju. Jāveido tādi skolotāju atbalsta materiāli, kas sekmētu skolotāju izpratni par dzimumu lomu stereotipu ierobežojošo raksturu un piedāvātu skolēniem mācību uzdevumus, kas nevis nostiprina dzimumu stereotipus, bet gan dekonstruē tos;
- izveidot informatīvos un videomateriālus par dzimumu līdztiesību skolās un sabiedrībā kopumā uzskatāmu piemēru un ilustrāciju veidā, tomēr noteikti veicinot izpratni par dzimumu līdztiesības principa normatīvo aspektu. Tas nozīmē, ka

jāveido tādi materiāli, kas skaidrotu pašu dzimumu līdztiesības jēdzienu un tās tiesiskos aspektus demokrātiskās sabiedrībā. Balstoties uz pašu skolotāju ieteikumiem, metodiskais un mācību atbalsts vairāk ir nepieciešams praktisku padomu, ieteikumu veidā; arī paši skolotāji labprātāk mācītos praktiski. Tātad jāveido tādi materiāli, kas ieteiktu, kā rīkoties (vadlīnijas, ieteikumi, piemēri, padomi, uzdevumu paraugi, modeļi). Pašiem skolotājiem jāpiedāvā tāds mācību veids, kurā viņi paši ir aktīvi iesaistīti (semināri, diskusijas, spēles, situāciju analīzes, īsi kursi, pieredzes apmaiņa).

- dzimuma līdztiesības aspektu integrēt daudz kultūru izglītības kontekstā, starpkultūru izglītības programmās unursos. Dzimumu līdztiesības jautājumam tas nodrošinātu plašāku teorētisko pamatojumu un, savukārt, paplašinātu un bagātinātu daudz kultūru izglītības izpratni, kas līdz šim Latvijā vairāk koncentrējusies uz etnisko dažādību un līdztiesību;
- iesakām iekļaut dzimumu līdztiesības tēmu un īpaši ar mācību grāmatām saistīto problemātiku literāro un māksliniecisko redaktoru profesionālo programmu un tālākizglītības kursu saturā.
- izveidot skolēniem adresētu informatīvo un atbalsta materiālu par profesiju izvēli. Tas jāveido tāds, kas neatražo sabiedrībā valdošos pieņēmumus par vienas vai otras profesijas, kā arī prasmju un zināšanu atbilstību konkrētam dzimumam. Materiālos par karjeras un profesionālās darbības izvēli jāparedz lielāka profesionālo lomu daudzveidība dzimumu aspektā. Profesiju attēlojumā jāizvairās no tipizēšanas un tiešas vai netiešas norādes, kuram dzimumam profesija ir vai nav piemērota. Skolēnus informējošiem materiāliem par profesijām, par valstī nepieciešamajām specialitātēm, darba tirgus analīze, skaidrojums, kā specialitātes iegūstamas un iespējamo atalgojumu jābūt mērķtiecīgi vadītai un pietiekami savlaicīgi piedāvātai (jau pamatskolas sākumposmā);
- izveidot informējošu materiālu skolēnu vecākiem par dzimumu līdztiesības būtību, dzimumu aizspriedumiem/vienādām iespējām zēniem un meitenēm.

2.2.3. Mācību grāmatu autoriem un izdevējiem iesakām:

- mērķtiecīgi vērtēt un izvēlēties mācību grāmatām tādus mācību materiālus un ilustrācijās, kas attīstītu skolēnu izpratni par vienādām iespējām zēniem un meitenēm jeb dzimumu līdztiesību;
- pievērst uzmanību ilustrāciju un tekstu ciešākai saistībai ar reālo dzīvi, kā arī mūsdienu didaktikas atziņām. Attīstāma izpratne, ka attēliem nevajadzētu būt tikai ilustrācijas funkcijai, tie jāuzskata par līdzvērtīgu, nozīmīgu informācijas avotu.

2.2.4. Valstiskajām un nevalstiskajām organizācijām - skolotāju apvienībām, arodbiedrībām u.c. nevalstiskajām organizācijām, kas saistītas ar izglītību (t.sk. vecāku organizācijām) iesakām:

- vērst valdības uzmanību uz tādas politikas ilgtermiņa stratēģijas izveides nepieciešamību, kas līdzsvarotu dzimumu proporciju skolās. Sieviešu lielais īpatsvars skolās visai tautas attīstībai nes būtiskus zaudējumus:

- sieviešu – skolotāju zemais atalgojums ietekmē viņas gan kā dzimumu, gan kā vienas profesijas pārstāves. Rezultātā sievietes ir mazāk turīgas un skolotāja profesijai ir zems prestižs - sieviešu darbs tiek novērtēts zemāk nekā vīriešu.
- abu dzimumu bērniem tiek netieši iemācīts, ka par bērnu kopšanu un izglītošanu ir atbildīgas sievietes. Bērni gan skolā, gan ģimenē visbiežāk ir kopā ar sievietēm. Līdz ar to vīrieši fragmentāri piedalās bērna un pusaudža dzīvē; katras nākamās paaudzes vīrieši šo pieredzi pārmanto.
- tas, ka 88% skolotāju vispārizglītojošās skolās ir sievietes, parāda izteikto dzimumu segregāciju Latvijas sabiedrībā. Skolotāja profesija ir tradicionālās mātes lomas publiskais izpildījums.
- ņemot vērā vispārizglītojošo skolu femīno vidi Latvijā, ir nepieciešami tālāki pētījumi, kas parādītu, kas notiek ar zēniem, kur un kāpēc tie „pazūd” vidusskolas klasēs. Turpmākos pētījumos ir jāanalizē, kā skolas vide, kurā dominē viens dzimums, ietekmē otru un secīgi visu sabiedrību un tautas attīstību kopumā.

3. Pētījuma metodoloģija

3.1. Pētījuma metodes un izlase

3.1.1. Skolēnu izpratnes par dzimumu līdztiesības jautājumiem noskaidrošanai pētījumā tika izmantota skolēnu anketēšana. Skolēnu izlase tika veidota tā, lai tajā tiktu pārstāvēti pamatskolas un vidusskolas skolēni no dažādiem Latvijas reģioniem (Latgales, Kurzemes, Zemgales, Vidzemes) un lielajām pilsētām. Kopumā bija plānots aptaujāt 220 skolēnus, katrā no 6 izvēlētajām skolām aptaujājot 16 skolēnus no 5. un 8.klases un vidusskolas un katrā vecumposmā pēc nejaušības principa izvēloties 8 zēnus un 8 meitenes. Pētījumā tika izveidota skolēnu anketa; tā tika nosūtīta uz skolām, kā arī aizpildīta un saņemta elektroniskā veidā.

Kopumā tika saņemtas 226 skolēnu anketas. Skaits par 6 anketām pārsniedz plānoto apjomu, jo divās lauku skolās skolotāji anketu pildīt bija piedāvājuši visiem klases skolēniem nevis tikai 16 katrā vecuma grupā, kā bija plānots pētījumā. No kopējā skaita 116 anketas aizpildījušas meitenes un 110 – zēni. Katrā no izvēlētajām klasēm vai klašu grupas saņemtas 86 5.klašu skolēnu anketas (40 meiteņu un 46 zēnu), 81 8.klašu skolēnu anketas (41 meiteņu un 40 zēnu) un 59 vidusskolnieku anketas (35 meiteņu un 24 zēnu).

Skolēnu anketās iegūtie dati tika analizēti saistībā ar vecāku un skolotāju paustajiem viedokļiem mērķgrupu diskusijās un anketās, kā arī IZM mājas lapā pieejamo statistiku par skolēnu dzimumu sadalījumu Latvijas skolās.

3.1.2. Skolotāju informētības un izpratnes par dzimumu līdztiesības jautājumiem un attieksmi pret tiem, kā arī skolotājiem nepieciešamā atbalsta par dzimumu līdztiesības jautājumiem vajadzību noskaidrošanai pētījumā tika izmantota kvalitatīvā un kvantitatīvā pieja. Galvenās metodes bija skolotāju anketēšana un skolotāju mērķgrupu diskusijas. Pētījumā bija plānots aptaujāt 200 skolotājus. Tā kā plānotais respondentu skaits skolotāju aptaujā nebija liels, tad datu ticamības nodrošināšanai skolotāju izlase tika veidota ļoti rūpīgi, izmantojot vairākus kritērijus. Skolotāju izlasē tika iekļauti vidusskolas, pamatskolas, sākumskolas un pirmskolas skolotāji; skolotāji no dažādām izglītošanās jomām (valodu, dabaszinību, sociālo zinību un mākslu priekšmeti); skolotāji, kas strādā skolās ar latviešu un krievu mācību valodu; skolotāji –sievietes un skolotāji – vīrieši.

No izsūtītajām 200 anketām, atpakaļ tika saņemtas 140 derīgas anketas, kas ir 70% no kopējā izsūtīto skaita. Kopumā derīgi dati ir par visām izlases kritērijiem atbilstošās skolotāju grupām. -

Respondentu raksturojums

Kopējais respondentu skaits	140
sievietes	120
vīrieši	20
pirmskolas skolotāji	8
1-4 klase	27
5-9 klase	61
vidusskolas skolotāji	38
valodu joma	47
mākslu joma	32
dabas zinību un matemātikas joma	21
sociālo priekšmetu joma	26

Pētījumā gaitā tika organizētas 4 skolotāju mērķgrupas diskusijas katrā iesaistot no 5 – 10 skolotājus. Izvēloties diskusiju dalībniekus, tika izmantoti tie paši kritēriji, kas skolotāju

anketēšanā. Datu triangulācijai (salīdzināšanai) tika plānots izmantot Latvijā iepriekš veikto pētījumu rezultātus. Veicot sākotnējo izpēti, tika konstatēts, ka pētījumi par skolotāju izpratni dzimumu līdztiesības jautājumiem Latvijā līdz šim nav veikti, tāpēc plānotais salīdzinājums nebija iespējams. Kur tas bija iespējams, skolotāju anketās un mērķgrupu diskusijās iegūtie dati tika salīdzināti ar šī paša pētījuma datiem par citām mērķa grupām.

3.1.3. Dzimumu līdztiesības jautājumu atspoguļojuma izpētei mācību priekšmetu standartos un programmās (turpmāk tekstā dokumentos) tika izvēlēti:

visu 20 pamatizglītības mācību priekšmetu standarti, kuri stāsies spēkā ar 2005.gada 1. septembri. Tajos mācību priekšmetos, kuros tika konstatēts dzimumu līdztiesības jautājumu iekļāvums, salīdzinājumam tika analizēti arī šo mācību priekšmetu pašreiz spēkā esošie pamatizglītības mācību priekšmetu standarti. Šādi mācību priekšmeti bija 5 – vēsture, ģeogrāfija, latviešu valoda, svešvalodas (vācu, angļu valodas) latviešu valoda mazākumtautībām. Lai konstatētu, vai mācību programmas detalizē un konkretizē mācību standartos ietvertos dzimumu līdztiesības jautājumus, tika analizēti arī jaunie šo mācību priekšmetu programmu paraugi. Vienīgais dokuments, kas ietver prasības par pirmsskolas posmā bērniem apgūstamo ir Pirmskolas izglītības programma. Tās analīze arī tika veikta pētījumā.

Pētījumā bija plānots veikt arī vidusskolas standartu un programmu analīzi, bet pēc intervijām ar ISEC speciālistiem tika pieņemts lēmums, ka to analīze nav mērķtiecīga divu iemeslu dēļ: šobrīd ir uzsākta vidusskolas standartu pārstrāde un pašlaik spēkā esošie vidusskolas standarti un programmas ir izstrādāti vairāk kā pirms 10 gadiem.

Dokumentu analīzē par pamata metodi tika izvēlēta kontentanalīze. Lai iegūtu papildus informāciju un precizētu kontentanalīzē iegūtos datus, intervējām to mācību priekšmetu satura speciālistus, kuru atbildībā esošajos mācību priekšmetu standartos tika konstatēta analīzes indikatoriem atbilstoša informācija. Kopumā notika 3 intervijas ar IZM ISEC satura speciālistiem.

Respondenti:

Līviņa Kurzemiece – IZM ISEC sporta speciāliste

Valdis Klišāns – IZM ISEC vēstures speciālists

Natālija Buile – IZM ISEC ģeogrāfijas speciāliste

Lai konstatētu izmaiņas un attīstību, tajos pamatizglītības mācību priekšmetos, kuru standartos un programmās tika konstatēta pētījuma indikatoriem atbilstoša informācija, tika izpētīti arī pašlaik spēkā esošie pamatizglītības un vidusskolas standarti. Iegūto datu salīdzinājumam tika meklēti arī iepriekš Latvijā veikti pētījumi. Tomēr tika konstatēts, ka sistemātiski pētījumi par dzimumu līdztiesības jautājumu atspoguļojumu mācību priekšmetu standartos un programmās līdz šim Latvijā nav veikti. Vienīgais ļoti lakoniskais vērtējums par dzimumu līdztiesības jautājumu atspoguļojumu mācību priekšmetu standartos un programmās atrodams “ Ziņojumā Ministru kabinetam par Latvijas Apvienotā sākotnējā, otrā un trešā nacionālā ziņojuma par ANO 1979. gada Konvencijas par jebkuras diskriminācijas izskaušanu izpildi noklausīšanos ANO Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komitejā 2004.gada 14. – 19. jūlijā.”, kur izglītības jomas novērtējums ir tikai viens no daudzajiem novērtējuma punktiem.

3.1.4. Pētījumā tika analizētas 25 mācību grāmatas. Mācību grāmatu saraksta izveidē tika ievēroti sekojoši principi:

Izglītības pakāpe

Izglītošanās joma

Mācību priekšmets

Izdošanas gads
IZM apstiprinājums
Norādījums, ka grāmata veidota atbilstoši jaunajam standartam
Grāmata izdota arī krievu valodā
Autoru kolektīvā pārstāvēti abi dzimumi
Izdevniecība

Analizējamo mācību grāmatu izvēli, pirmkārt, noteica saistība ar valsts realizēto pamatizglītības satura reformu. Izglītības satura reforma paredz, ka ar 2005. – 2006.gadu stājas spēkā jaunie pamatizglītības mācību priekšmetu standarti. Tapušas arī jaunas mācību grāmatas, kuras piesaka, ka veidotas atbilstoši jaunajiem standartiem. Izpētē centāties nošķirt dažādas eksperimentālas mācību grāmatas, un veidot priekšstatu no grāmatām, kuras apzināti veidotas atbilstoši valsts pamatizglītības saturam, kuras arī IZM novērtējusi un apstiprinājusi, līdz ar to šīm grāmatām būs plaša un ilgstoša ietekme. Līdzīgi izvēle tika izdarīta par labu grāmatām, kuras tulkotas arī krievu valodā un izmantojamas skolās, kas realizē mazākumtautību izglītības programmas, tātad tām ir iespējami plašs lietotāju loks.

Ņemot vērā, ka vidējās izglītības mācību priekšmetu standarti pašlaik ir tapšanas stadijā un pētījumā tos neanalizēja, netika veikta arī vidējās izglītības mācību grāmatu analīze.

Pamatizglītības mācību grāmatas tika izraudzītas proporcionāli, atbilstoši četrām izglītošanās jomām, kuras nosaka Valsts pamatizglītības standarts:

Valoda – 8 grāmatas,
Tehnoloģiju un zinātņu pamati – 7 grāmatas,
Māksla – 4 grāmatas,
Cilvēks un sabiedrība – 6 grāmatas.

Jomu ietvaros izvēle tika izdarīta, lai tiktu pārstāvētas dažādas klašu grupas, dažādi mācību priekšmeti.

1.- 3. klašu grupā – 6 grāmatas,
4.- 6. klašu grupā – 10 grāmatas,
7.- 9. klašu grupā - 9 grāmatas.

Līdzīgi izvēli izdarījām, lai tiktu pārstāvētas dažādas izdevniecības, ja iespējams autoru kolektīvi, kuros piedalās abu dzimumu pārstāvji. Izlasē pārstāvētas 8 izdevniecības. Autoru kolektīvus raksturojums:

19 grāmatas veidojušas tikai sieviete/ sievietes,
3 grāmatas veidojuši tikai vīrietis/vīrieši,
3 grāmatas veidojis heterogēns autoru kolektīvs.

Izpētē balstījāmies uz 2002.gadā veikto apjomīgo un kvalitatīvo pētījumu par dzimuma lomu attēlojumu mācību grāmatās latviešu valodā (turpmāk, DZ pētījumu). Lai neatkārtotos, apzināti izvēlējāmies iespējami jaunākās grāmatas mācību priekšmetā un tās, kuras pētījumā netika analizētas. Kopumā analizētās grāmatas izdotas laikā no 2002.-2005.gadam. Atšķirībā no DZ pētījuma, izlasē tika iekļautas Latvijā izdotās mācību grāmatas svešvalodās un grāmatas, kuras paredzētas mazākumtautību izglītības programmām.

Lai sasniegtu šī pētījuma mērķus, izvēlētajām mācību grāmatām veikta teksta un ilustrāciju kvantitatīvā un kvalitatīvā analīze.

3.1.5. Pedagogu sagatavošanas programmu analīzei par dzimumu līdztiesības jautājumiem izmantotās metodes bija intervijas un pedagogu augstākās izglītības programmu analīze. Pētījuma gaitā tika intervēti 3 Latvijas augstskolu docētāji, kuri ir atbildīgi par pedagoģijas augstākās izglītības programmu īstenošanu; kā arī intervija ar Izglītības satura un eksaminācijas centra vadītāja vietnieci pedagogu tālākizglītības jautājumos.

Respondenti:

Anna Kopeloviča - Latvijas Universitātes (LU) Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātes (PPF) Pedagoģijas nodaļas profesore, studiju programmu Pedagoģija (bakalaura) un Sākumskolas skolotājs (2. līmeņa profesionālā augstākā izglītība) vadītāja.

Gunārs Strods - Rēzeknes Augstskolas (RA) Pedagoģijas fakultātes dekāns.

Dzintra Iliško - Daugavpils Universitātes (DU) Izglītības un Vadības fakultātes docente, Fakultātes domes locekle

Ausma Pļavniece, - ISEC vadītāja vietniece pedagogu tālākizglītības jautājumos

Tika izpētītas Latvijas Universitātes 6 skolotāju izglītības studiju programmas un studiju kursu apraksti (<https://luis.lanet.lv/pls/pub/stud.menu/l=1&mn=K>). Skolotāju izglītības programmas tika izvēlētas atbilstoši vispārīzglītojošās skolas izglītības pakāpēm: pirmsskolas, sākumskolas, pamatskolas, vidusskolas pedagogu izglītība. Atsevišķi tika aplūkoti sociālo zinību skolotāju izglītības programma. Tika izvērtētas Latvijas Universitātes 6 pedagogu izglītības programmas:

Pedagoģija (bakalaura);

Pirmsskolas izglītības pedagogs (Pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība);

Pirmsskolas skolotājs (5 gadīga, Otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība);

Sākumskolas skolotājs (Otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība);

Sociālo zinību skolotājs (Otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība);

Vidusskolas latviešu valodas un literatūras skolotājs (Otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība). Tas, ka tika analizētas vienas augstskolas - LU izglītības programmas bija saistīts arī ar to, ka citu augstskolu izglītības programmu apraksti nebija pieejami Internetā.

3.1.6. Pētījuma gaitā tika organizētas divas vecāku diskusijas. Vecāku diskusiju dalībnieku atlasei tika izmantoti divi kritēriji: līdzdalībai diskusijās tika aicināti abu dzimumu vecāki un viņi bija gan meiteņu, gan zēnu vecāki. Tas deva iespēju iegūt datus par vecāku nostāju tajos pašos jautājumos, kuri tika uzdoti arī skolēniem un skolotājiem. Diskusijās iegūtie dati tika izmantoti salīdzinājumam ar citu pētījuma mērķgrupu datiem.

3.1.7. Pētījuma gaitā tika apkopota informācija par Latvijā iepriekš veiktajiem pētījumiem par dzimumu līdztiesības nodrošināšanu izglītības sistēmā. Kur tas bija iespējams, tika veikts šo pētījumu rezultātu salīdzinājums ar šī pētījuma datiem.

3.2. Datu apstrādes metodes

Kvantitatīvo datu apstrāde tika veikta ar programmu Access, Excel palīdzību.

3.3. Ierobežojumi

Pētījumā bija plānots veikt arī vidusskolas standartu un programmu analīzi, bet pēc intervijām ar ISEC speciālistiem tika pieņemts lēmums, ka to analīze nav mērķtiecīga divu iemeslu dēļ: šobrīd ir uzsākta vidusskolas standartu pārstrāde un pašlaik spēkā esošie vidusskolas standarti un programmas ir izstrādāti vairāk kā pirms 10 gadiem.

Tā kā ziņojuma daļā par skolotāju uzskatiem aptaujāto skolotāju kopa ir salīdzinoši neliela (saņemto anketu skaits – 140), tad iespējams, ka daži secinājumi vēl būtu jāpārbauda, aptverot lielāku skolotāju skaitu.

Tā kā kontentanalīze tika veikta tikai vienas augstskolas – LU skolotāju izglītības programmām, dati nav vispārināmi un attiecināmi uz pilnīgi visām Latvijas augstskolu studiju programmām, kurās sagatavo skolotājus.

Tā kā pētījuma skolēnu un skolotāju izlase ir salīdzinoši neliela, tad kvantitatīvajā analīzē tā netika dalīta sīkāk pēc vecuma pazīmes. Šī paša iemesla dēļ datu analīzē skolotāju izlase netika dalīta arī pēc dzimuma un mācībvalodas, kādā skolotāji māca, pazīmes. Šāda veida analīzei būtu nepieciešama plašāka pētījuma izlase.

4. Pētījuma rezultāti

4.1. Dzimumu līdztiesības jautājumu atspoguļojums mācību priekšmetu standartos un programmās

Lai novērtētu dzimumu līdztiesības jautājumu atspoguļojumu mācību priekšmetu standartos un programmās (turpmāk – dokumentos), tika izvēlēti 4 indikatori:

- vai kādā no standartiem ir iekļautas tiešas satura tēmas un prasības un kādā no mācību priekšmetu programmām - tiešas tēmas un mācību uzdevumi par dzimumu līdztiesības/nelīdztiesības jautājumiem,
- vai kādā no mācību priekšmetiem ir izvirzītas atšķirīgas prasības zēniem un meitenēm;
- vai dokumentos nav kādas prasības, tēmas un mācību uzdevumi, kuros netiešā veidā varētu būt iekļauti dzimumu līdztiesības jautājumi;
- visbeidzot tika pievērsta uzmanība dokumentu valodai, novērtējot, vai tā nesatur kādus dzimumu diskriminējoša terminus.

4.1.1. Dokumentos iekļautās tiešās satura tēmas, prasības un mācību uzdevumi par dzimumu līdztiesības jautājumiem

Tiešas dzimumu līdztiesībai veltītas prasības ir iekļautas trijos analizētajos dokumentos: sociālo zinību pamatizglītības standartā un mācību programmas paraugā un Pirmskolas izglītības programmā.

Visos minētajos dokumentos tās ir saistītas ar dzimuma identitātes un dzimuma lomu apzināšanos un tai atbilstošas uzvedības apguvi. Sociālo zinību standartā ir uzsvērti arī dzimumu līdztiesības vērtības apzināšanās. Tā Pirmskolas izglītības programmā sadaļā *Pamatuzdevumi bērnu attīstībā* 1. pakāpē (0-3 gadīgi bērni) paredzēts “*rosināt nosaukt savu vārdu, atsaukties uz to, apzināties savu piederību noteiktam dzimumam*”, 2. pakāpē (3 – 5 gadīgu bērni) paredzēts “*attīstīt izpratni par bērna dzimuma piederību un tai atbilstošu emocionālo un sociālo pašizteikšanos*” un 3.pakāpē (5-7gadīgi bērni) “*nostiprināt apziņu par piederību noteiktam dzimumam ar atbilstošu uzvedību*”. “Sociālo zinību pamatizglītības mācību priekšmetu standartā tāda ir 57.prasība, kas paredz, ka beidzot 6.klasi skolēni “*apzinās sava dzimuma identitāti un tai atbilstošās sociālās lomas*”, savukārt, beidzot 9.klasi, skolēni “*izprot seksualitātes būtību, dzimumu lomas, apzinās dzimumu līdztiesības vērtību*”.

Lai gan kopumā šādu prasību iekļaušana izglītības saturā vērtējam pozitīvi, problemātiska praktiskajā mācību darbā varētu izrādīties prasību daļas par dzimuma identitātei vai dzimuma lomām atbilstošas uzvedības apguvi. Tā kā standartos atbilstoši Izglītības likumam un Vispārējās izglītības likumam, netiek iekļauti metodiskie ieteikumi un standartu vispārīguma pakāpes dēļ tajos nav paredzēti konkrētāki skaidrojumi, šai gadījumā skaidrojums, kāda ir dzimumam atbilstoša uzvedība, tad iespējama šo prasību brīva interpretācija un skolotāji, paļaujoties uz savu subjektīvo izpratni, var veicināt gan mūsdienīgas dzimumu lomu izpratnes un tai atbilstošas uzvedības apguvi, gan arī aizspriedumainu izpratni par dzimumu lomām un tām atbilstošu uzvedību. Tāpēc mācību priekšmetu programmās, kas salīdzinoši ar standartiem ir konkrētākas un ietver arī metodiskus ieteikumus skolotājiem kā sasniegt standarta prasības, pievēršām uzmanību tieši šim aspektam.

Sociālo zinību mācību programmas paraugā iepriekš minēto standarta prasību apguve iepļānota 5.klasē 2. tēmas “*Viss aug un attīstās*” un 8.klasē 4. tēmas “*Dzimumnobriešana. Seksualitāte*” ietvaros. Skolotājiem norādīti jautājumi, kurus mācību stundās jāapsprīž

(5.klasē: *Kā cilvēks aug un attīstās? Kādas pārmaiņas notiek zēna/meitenes ķermenī? Kas tās ierosina? Kas liecina par dzimumnobriešanu? Kādas ir dzimuma lomas?*

8.klasē: *Kā izpaužas seksuālās lomas? Kādi faktori ietekmē lomu veidošanos?*). Skolotājiem tiek ieteikti arī konkrēti mācību uzdevumi, kā organizēt mācību procesu. (Piemēram: *grupā apspriediet un uzrakstiet šajā tēmā apgūstamo jēdzienu skaidrojumu! Kopīgi pārrunājiet, kā izpaužas stereotipiski uzskati par seksuālajām lomām!*).

Pirmskolas izglītības programmā par vienīgo metodisko atbalstu skolotājiem, kā īstenot noteiktos uzdevumus iespējams uzskatīt sadaļu *Bērnu attīstības raksturojums no 0 – 7 gadiem*. Uz šī pētījuma interesējošo tēmu iespējams attiecināt vairākas pazīmes no bērnu vecumposma raksturojuma.

Zīdaiņa un mazbērna raksturojums (no 0 – 7 gadiem)

Seksuālās attīstības raksturojums.

- *Atšķirības starp zēniem un meitenēm vērojamas jau zīdaiņa vecumā.*
- *Zēni ir daudz agresīvāki kā meitenes, bet tas izskaidrojams ar dzimumhormonu darbību.*
- *Zēni ir fiziski spēcīgāki kā meitenes.*
- *Dzimuma tipizāciju ietekmē ne vien bioloģiskie faktori, bet arī pieaugušo priekšstati, kāda loma ir jāuzņemas noteiktam dzimumam.*
- *Pirmie trīs gadi ir nozīmīgs posms dzimumlomu apgūšanā.*

Pirmskolas vecums (no 3 – 7 gadiem)

Fizisko īpašību raksturojums

- *Zēniem un meitenēm smadzenes attīstās atšķirīgi: agra kreisās puslodes dominante ļauj meitenēm ātrāk apgūt valodu.*
- *Zēniem agra labās puslodes dominante attīsta kustību aktivitāti.*
- *Šajā vecumā zēniem ir vairāk muskuļu audu, bet meitenēm – taukaudu.*
- *(6 gadu vecumā) meitenes ir mazākas augumā kā zēni.*
- *Bērni labprāt piedalās heteroseksuālās rotaļās, lai apmierinātu savu interesi par ģenitālijām.*
- *Interesējas, kā rodas bērni.*

Seksuālās attīstības raksturojums.

- *Pirmsskolnieki labi apgūst savam dzimumam raksturīgo stereotipisko uzvedību.*
- *Tā tiek apgūta kopā ar vecākiem, vienaudžiem, audzinātājiem, vērojot televizorā.*
- *Trīsgadīgiem bērniem sāk veidoties romantiska pieķeršanās pretējā dzimuma vecākam, bet tā ir saistīta ar sociāliem un psiholoģiskiem spēkiem. Zēni ar tēviem sāk sacensties par mātes uzmanību, tas pats notiek ar meitenēm. Šis process savu virsotni sasniedz 6 gadu vecumā un vēl turpinās divus gadus.*
- *Bērniem var parādīties naidis pret vecāku “sāncensi”. Vecākiem tāpēc nevajadzētu īpaši ņemt pie sirds tādu bērna rīcību.*

Šo ieteikumu zinātniskumu nav iespējams konstatēt, jo sadaļā ietvertajiem ieteikumiem nav norādīti autori vai zinātniskas teorijas, uz kurām tie balstās. Pētījuma autori uzskata, ka, konsultējoties ar dzimumu līdztiesības un atbilstošās jomas ekspertiem, būtu vēlams pārskatīt bērna psihofizioloģiskā raksturojuma tēzes, jo tās ietver dzimumu stereotipus.

4.1.2. Atšķirīgas prasības zēniem un meitenēm

Vienīgais mācību priekšmets gan pamatskolā, gan vidusskolā, kurā ir izvirzītas atšķirīgas prasības zēniem un meitenēm, ir sports. Tādas ir prasības vingrojumos ar priekšmetiem, stājas, sēdes, balstu, tvērienu, kārienu, vēzienu vingrinājumos, akrobātiskā, mešanā, skriešanā un slēpošanā:

Vispārattīstošie vingrojumi, vingrojumi ar priekšmetiem.

6. prasība 9.klasē - *prot patstāvīgi sastādīt un izpildīt kombinācijas ar priekšmetiem pēc izvēles (meitenēm – bumba, aplis, aukliņa, lenta; zēniem – hanteles).*

Stājas, sēdes, balsti, tvērieni, kārieni, vēzieni.

11. prasība 6.klasē - *prot izpildīt apakštvērienu, virstvērienu, jaukto tvērienu, dažādus skārienus; zēni prot zemajā stienī izpildīt uzvēzienu balstā, vēzējot vienu kāju un atgrūžoties ar otru kāju (vai atgrūžoties ar abām kājām), nolēcieni atvēzienā, vienāda augstuma līdztekās prot izpildīt ievēzienu balstā un nolēcieni atvēzienā.*

9.klasē - *zēni vienāda augstuma līdztekās prot izpildīt uzrāvienu balstā uz rokām, pāriešanu balstā pēc ievēzieniem, nolēcieni priekšvēzienā vai atvēzienā; prot stienī izpildīt uzvēzienu balstā, pāreju balstā jāteniski, priekšvēzienā nolēcieni ar pagriezieni.*

Akrobātika.

12. prasība 6.klasē - *meitenes prot izpildīt tiltiņu no žāklstājas atliecoties (ar palīdzību), stāju uz rokām (ar atbalstu pret sienu); zēni prot izpildīt garo kūleni, kūleņus uz priekšu divatā, stāju uz galvas, stāju uz rokām; prot veidot piramīdas. Prot izpildīt akrobātiskas kombinācijas.*

9.klasē - *meitenes prot izpildīt kūleni uz priekšu, krustojot kājas, kūleni atpakaļ, pārejot pusšpagatā;*

zēni prot izpildīt kūleni uz priekšu no stājas uz rokām, lidojošo kūleni, kūleni uz priekšu un atpakaļ pār plecu;

Skriešana

14. prasība 6.klasē - *meitenes spēj veikt 7–8 minūšu skrējieni; zēni spēj veikt 8–9 minūšu skrējieni;*

Mešana.

16. prasība 9.klasē - *zēni prot grūst lodi;*

Slēpošana

17. prasība 6.klasē - *meitenes spēj noslēpot vienmērīgā tempā līdz 10 minūtēm ilgi. Zēni spēj noslēpot vienmērīgā tempā līdz 15 minūtēm ilgi.*

9.klasē - *meitenes spēj veikt 2 km distanci. Zēni spēj veikt 3 km distanci.*

Atšķirīgas prasības zēniem un meitenēm izvirzītas arī sporta vidusskolas standartā, bet tās šeit netiek citētas, jo intervijā ar ISEC sporta speciālisti tika noskaidrots, ka pašreiz spēkā esošais vidusskolas standarts ir izdots 1994. gadā, tātad pirms 11 gadiem, tāpēc tā analīze nav jēgpilna. Turklāt šobrīd tiek gatavots jauns standarts.

Intervijā ISEC sporta speciālistei lūdzām pamatot atšķirīgu prasību zēniem un meitenēm izvirzīšanu. Speciāliste uzsvēra, ka “sākumskolas pirmajās 3 klasēs prasības zēniem un meitenēm ir vienādas, jo fiziskajā attīstībā šajā vecumposmā nav atšķirību.

Vecākajās klasēs atšķirīgas prasības ir saistītas, galvenokārt, ar zēnu un meiteņu fiziskās attīstības atšķirībām – zēni kļūst fiziski spēcīgāki, tāpēc zēniem tiek prasīta, piemēram, spēja izpildīt garākas distances slēpošanā, ilgāks laiks skrējieniem u.c., arī vingrojumi, kas attīsta fizisko spēku. Meitenēm turpretī tiek izvirzītas prasības, kas attīsta lokanību, veiktību. Otrs iemesls, kāpēc ir atšķirīgas prasības zēniem un meitenēm ir sporta stundu sasaiste ar noteiktiem sporta veidiem. Mākslas vingrošanā piedalās tikai sievietes, viņas arī vairāk

nodarbojas ar aerobiku. Vīrieši savukārt vingro uz vingrošanas stieņa, vienāda augstuma līdztiekās. Atšķirīgas prasības zēniem un meitenēm sportā izvirzītas arī tāpēc, ka dzīvē mēs izvirzām atšķirīgas prasības vīriešiem un sievietēm. Vīriešus taču mēs vēlamies redzēt staltus, stiprus, spēcīgus, turpretim priecājamies, redzot sievieti ar staltu, skaistu stāju, vijīgām, graciozām kustībām”.

Pētījuma ietvaros nebija paredzēts veikt sistemātisku salīdzinājumu ar citu valstu standartos izvirzītajām prasībām. Tomēr, lai gūtu ieskatu un salīdzinātu sporta mācību priekšmeta prasības Latvijā ar citu valstu pieeju, veicām 3 valstu (Anglijas, Kanādas un Nīderlandes) fiziskās izglītības standartu analīzi. Konstatējām, ka nevienā no tiem nav ietvertas atšķirīgas prasības zēniem un meitenēm fiziskajā attīstībā.

Apstiprinājums tam, ka ir nepieciešamas atšķirīgas prasības sportā zēniem un meitenēm netika iegūts arī skolotāju un vecāku diskusijās (jāatzīmē, ka tieši šāds jautājums diskusiju dalībniekiem netika uzdots) Nevienš no pētījumā organizēto vecāku un skolotāju diskusiju dalībniekiem šādu vēlmi nepauda, lai gan daži vecāki un skolotāji uzskatīja, ka sporta stundām būtu jābūt organizētām atsevišķi zēniem un meitenēm. Tāpēc ir pamats uzskatīt, ka ir rūpīgi vēlreiz jāapsver, vai šādas atšķirīgas prasības sportā ir nepieciešamas. Īpaši par to būtu jādomā, veidojot jauno vidusskolas standartu sportā.

Pētījumā iegūtie dati ļauj secināt, ka īpaša uzmanība jāpievērš mājturības un veselības mācības (sociālo zinību mācību priekšmeta ietvaros) saturam un to apguvei skolā. Šo mācību priekšmetu standartu un programmu paraugi nesatur atšķirīgas prasības zēniem un meitenēm. Tomēr vecāku un skolotāju diskusijās tieši saistībā ar šo mācību priekšmetu saturu izskanēja pretrunīgi viedokļi. Tika pausta vēlme gan mācīt atšķirīgas tēmas vai prasmes zēniem un meitenēm, gan izbeigt mājturības saturu un skolēnu dalīšanu grupās, izvēloties vienu no skolas piedāvātajām tehnoloģiju apguves programmām vai arī izvēloties atsevišķas tehnoloģijas no abām programmām. Vairākums diskusiju dalībnieku uzskatīja, ka apgūstamajam saturam būtu jābūt vienādam. Daži norādīja, ka mācīšanos par reprodiktīvās veselības tēmu veselības mācībā zēniem un meitenēm būtu jāorganizē atsevišķi.

Mājturībā kaut kas jādara. Neredzu jēgu dalīt, it īpaši, ja kāds dzimums klasē ir mazāk pārstāvēts, piemēram, ja ir tikai 2 zēni. (Mūzikas un sociālo zinību skolotāja)

Darbmācībā zēniem vairāk jā mācā klasiskās vīriešu lietas. (dēla un meitas tēvs)

Interesanti ir tas, ka mūsdienās stundas vēl dalās darbmācībās un mājturībās. Kamēr zēni taisa karoga kātus un krēslus, meitenes tamborē. Zēniem parasti rodas interese, ar ko nodarbojas meitenes, meitenēm neinteresē, ar ko nodarbojas zēni. (Sākumskolas skolotāja)

Es laikam esmu vecmodīga mamma. Pavarda sargātāja ir sieviete un meitenēm vairāk būtu jāiemācā ēst taisīšana, mājāsaimniecība, gludināšana, visādas mājas lietas. Puišiem atkal gludekli salabot. (meitas un 2 dēlu māte)

Pie mums skolā un visā republikā zēni grib mācīties gatavot ēdienu(...). (Mūzikas skolotāja)

Veselības mācībā vajag runāt atsevišķi par dažādām tēmām. Ar meitenēm vajag runāt vairāk. Zēni sāk smieties, kad runā par dzemdībām. Ir lietas, ko zēniem nevajadzētu zināt, piemēram, es uzskatu, ka vīriešiem nevajadzētu piedalīties dzemdībās. (Latviešu valodas skolotāja)

Es gan esmu laimīga, ka mans vīrs piedalījās abās mūsu bērnu dzemdībās. (Mūzikas skolotāja)

Kad strādāju par audzinātāju, tad mēģināju audzināšanas stundu par fizioloģijas jautājumiem zēniem un meitenēm atsevišķi. Tas gan ir atkarīgs no atmosfēras klasē. Ja klasē veselīga atmosfēra, tad var arī kopā. (Vēstures un sociālo zinību skolotāja)

4.1.3. Dokumentos iekļautās satura tēmas, prasības un mācību uzdevumi, kas netieši ietver dzimumu līdztiesības aspektu

Vairākos mācību priekšmetu standartos un programmu paraugos dzimumu līdztiesības aspekts ir iekļauts netiešā veidā. Netiešā veidā dzimumu līdztiesības aspekta iekļaušana saskatāma prasībās un satura tēmās, kurās skolēniem jāapgūst dažādu tautu etniskās, kultūras, paradumu, tradīciju, dzīvesveida, nodarbošanās veidu, pasaules uzskatu, ietverot reliģisko uzskatu atšķirības un jāizkopj tolerantu attieksmi pret tām. Katra no minētajām atšķirībām var tikt interpretēta un apgūta, skatot to dzimumu līdztiesības/nelīdztiesības griezumā. Šādas netiešas prasības, satura tēmas mācību uzdevumi atrodamas ģeogrāfijas, vēstures, svešvalodas, latviešu valodas, latviešu valodas un literatūras mazākumtautībām, literatūras sociālo zinību pamatizglītības standartos. Par tādām uzskatāmas ģeogrāfijā obligātajā satura tēma. *Iedzīvotāju dzīvesvide, etnogrāfiskās īpatnības.* un kā arī 42. prasība *Izprot katra kontinenta pamatiedzīvotāju dzīvesveidu dažādību un prot to raksturot un salīdzināt, izmantojot dažādus informācijas avotus;* 43. prasība *Izprot iedzīvotāju nacionālā sastāva pārmaiņas Latvijā; apzinās savas tautas tradīcijas un etnogrāfiskās īpatnības Latvijas novados, prot tās raksturot, izmantojot dažādas informācijas tehnoloģijas.*

45. prasība *Raksturo iedzīvotāju dzīves tradīcijas, nodarbošanos un darba apstākļu dažādību bagātās un nabadzīgās zemēs.* Vēsturē par tādām uzskatāmas prasības, kas skolēnam jābūt priekšstatam par *dzīvesveida, tradīciju un materiālās kultūras attīstību cilvēces vēsturē, pasaules mitoloģisko izpratni; jāizprot kristīgās mācības pamatatzīņas; sociālās diferenciacijas cēloņi; jāprot analizēt un salīdzināt dažādus vēsturiskos notikumus, procesus, personības u. c.;* un *jāprot vēstures zināšanas lietot tagadnes (mūsdienu pasaules) skaidrošanā un izpratnē.* Valodu standartos gandrīz visa satura un prasību daļa sociokultūras kompetences attīstībā ietver šāda veida prasības. Latviešu valodā skolēns *zina nozīmīgākās latviešu tautas kultūras vērtības u tradīcijas, saskata kopīgo un atšķirīgo latviešu un cittautu kultūrā.* Latviešu valodā mazākumtautībām skolēniem izvirzīta prasība: *piedalās diskusijās par... sociālo un kultūras vidi, pamato savu viedokli; svešvalodās: pazīst attiecīgajā svešvalodā runājošās zemes, to iedzīvotāju paradumus un tradīcijas; iepazīs svešvalodā runājošo zemju kultūras pamatvērtības, raksturīgos iedzīvotāju paradumus un uzskatus, izvērtē kultūras dažādību, etniskās atšķirības, kultūras un tradīciju atšķirības.*

Ziņojumā Ministru kabinetam par Latvijas Apvienotā sākotnējā, otrā un trešā nacionālā ziņojuma par ANO 1979. gada Konvencijas par jebkuras diskriminācijas izskaušanu izpildi noklausīšanos ANO Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komitejā 2004.gada 14. – 19. jūlijā.” Izglītības un zinātnes ministrija ir sniegusi sekojošu skaidrojumu: *“Izglītības un zinātnes ministrijas kompetences ietvaros atbilstoši Noteikumiem par valsts pamatizglītības standartu (Ministru kabineta 2000.gada 5.decembra noteikumi nr.462) un Noteikumiem par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu (Ministru kabineta 2000.gada 5.decembra noteikumi nr.463) veiktas šādas iestrādes:*

- Pamatizglītības mācību priekšmetu standartos vai to projektos (sociālajās zinībās, ētikā un/vai kristīgajā mācībā, vēsturē u.c.) ir iekļauta joma „Cilvēks un sabiedrība”, kuras

*ietvaros ir paredzēti tādi izglītojošie aspekti, kas veicina skolēnu izpratni par humānisma un demokrātijas pamatvērtībām (indivīda brīvība un atbildība, cilvēktiesības, vienlīdzība, lojalitāte), māca vērsties pret jebkura veida dzimumu diskrimināciju un aizspriedumiem;
- Vidējās izglītības standartā mācību priekšmetā „Politika un tiesības” ir iekļautas tēmas, kuru apguve paredz zināšanu iegūvi par personas tiesībām un brīvībām, Cilvēktiesību deklarāciju, prasmi saskatīt pamattiesību pārkāpumus un atšķirt diskrimināciju no pamatotas tiesību ierobežošanas.”*

Intervijās IZM Izglītības satura un eksaminācijas speciālisti norādīja, ka vairākos standartos iekļautās tēmas un prasības, lai gan tiešā veidā nenosauc dzimumu līdztiesības problemātiku, netiešā veidā to ietver. Intervijās speciālisti apstiprināja, ka mācību grāmatās ir atrodamas materiāls prasību apguvei par dažādu tautu etniskās, kultūras, paradumu, tradīciju, dzīvesveida, nodarbošanās veidu, pasaules uzskatu, arī reliģisko uzskatu atšķirībām dzimumu griezumā. Tā vēstures speciālists norādīja, ka trīs mācību grāmatas, kurās sievietes loma dažādos vēstures posmos tiek aplūkota īpaši. “Dzimumu lomas dažādos vēstures periodos skolotāji atspoguļo un skolēni apgūst tēmās par ikdienas dzīves atspoguļojumu, jo tās ļauj atklāt šo aspektu. Vēstures eksāmena darbos vairākus gadus ir bijusi pārsprieduma tēma, saistīta ar sievietes lomas skaidrojumu.” teica vēstures speciālists. Ģeogrāfijas speciāliste skaidroja, ka dzimumu līdztiesības jautājumi tiek aplūkoti gan pamatskolā gan jo īpaši vidusskolā. Tad, kad tiek apgūta mācību viela par atsevišķiem reģioniem (piem., Āfrika, Ziemeļamerika, Eiropa u.c.) un valstīm, skolēni iegūst izpratni par reliģiskajām, kultūras tradīciju un dzīvesveidu atšķirībām; kad tiek runāts par iedzīvotāju demogrāfisko raksturojumu pēc vecuma un dzimuma, arī apgūstot mācību vielu par saimnieciskās darbības un nodarbošanās veidiem. Mācību procesā tiek uzsvērtā kultūras, dzīvesveidu, tradīciju dažādība un veicināta skolēnu gatavība pieņemt un respektēt šīs atšķirības. Īpaši speciāliste uzsvēra, ka vidusskolā tēmā “Tūrisma ģeogrāfija” skolēni uzzina par dažādu valstu iedzīvotāju nacionālajām īpatnībām, lai skolēni varētu ceļot, respektējot vietējo iedzīvotāju kultūras atšķirības. Šāda veida materiāli atrodami arī ģeogrāfijas mācību grāmatās. Speciāliste minēja četras grāmatas: “Pasaules ģeogrāfija vidusskolai M” R. Zvaigzne ABC, 2001 “Āzijas un Eiropas ģeogrāfija, 8.klasei” R., Zvaigzne ABC 2002, Latvijas ģeogrāfija 9.klasei” Zvaigzne ABC, 2003 “Ģeogrāfija 7.klasei”, Lielvārds.... Ģeogrāfijas apguvei skolotājiem un skolēniem ir pieejams daudzveidīgs kartogrāfiskais materiāls, diagrammas par iedzīvotāju demogrāfisko, tai skaitā arī dzimumu struktūru. Speciālistu teikto par to, ka mācību grāmatās ir ietverti mācību materiāli par dzimumu līdztiesību apstiprina arī pētījumā veiktā mācību grāmatu analīze.

4.1.4. Dokumentu valoda dzimumu līdztiesības aspektā

Tā kā valodas atsevišķie elementi neatkarīgi no tekstā paustās domas var saturēt dzimumu diskrimināciju, tad pētījumā tika pievērsta uzmanība dokumentu valodai. Mācību priekšmetu standartu un programmu paraugu, kā arī Pirmskolas izglītības programmas valodas analīzē konstatēts, ka kopumā tajos lietotā valoda ir korekta un nesatur dzimumdiskriminējošus terminus vai teksta konstrukcijas. Pētījumā īpaša uzmanība tika pievērsta lietvārdiem, kuri lietoti tekstā aprakstītās darbības darītāja apzīmēšanai. Visbiežāk tekstā sastopamie lietvārdi ir *skolēns, bērns, skolotājs*. Bieži lietota arī šo lietvārdu daudzskaitļa forma *skolēni, bērni, skolotāji*. Bieži tekstā sastopams lietvārds *vecāki*. Līdztekus šiem lietvārdiem dažādu darbību darītāju apzīmēšanai dokumentu tekstā minēti *cilvēks, cilvēki, citi cilvēki, apkārtējie cilvēki, indivīds, izglītojams, personība, skolēna personība, mūsdienu paaudze, zīdāinis, zēni, meitenes, klases biedri, vienaudži, pusaudži, partneris, ģimenes locekļi, pieaugušie, eksperti, pilsonis, klausītājs, lasītājs, rakstītājs, adresāts, pasaku varoņi, dzīvās būtnes, iedzīvotāji,*

ieceļotāji, patērētājs, uzņēmējs, patērētājs, citi u.c. Kā redzams, darbības subjekta apzīmēšanai, galvenokārt, lietoti lietvārdi vīriešu dzimtes daudzskaitļa formā, nedaudz mazāk izmantota arī lietvārdu vīriešu dzimtes vienskaitļa forma. Nevienā no dokumentiem netiek izmantota forma, ar lietvārda vīriešu un sieviešu dzimtes vārda galotnes apvienojumu (piemēram, skolotājs/a). Salīdzinājumam šāda lietvārdu forma lietota dažu Vācijas zemju izglītības programmās.

Novērtējot dokumentos izmantotās valodas terminus un formas, jāsecina, ka tas atbilst latviešu valodas tradīcijai – lietvārdi vīriešu dzimtes daudzskaitlī apzīmē kopumu, kas ietver gan vīriešus, gan sievietes. Tāpat arī vīriešu dzimtes lietvārds vienskaitļa formā tiek izmantots, lai apzīmētu vispārinātu darbības subjektu.

Pirmskolas izglītības programmas sadaļā *Bērnu attīstības raksturojums no 0 – 7 gadiem* dažos izteikumos konstatēta vārda *vecāki* aizstāšana ar vārdiem *māte, māmiņa*.

Sociālo īpašību raksturojums

Bērnu attiecības ar vecākiem (pasvītrojums mūsu) no dzimšanas līdz gada vecumam nepārtraukti mainās.

Uzticēšanās pasaulei saistīta un ir atkarīga no mātes mīlestības un gādības.

1. fāze(....)Bērnā neparādās trauksme, ja viņa māmiņas vietā ar viņu darbojas cits cilvēks

1. fāze(...)Māte ātrāk un aktīvāk reaģē uz bērna signāliem kā citi cilvēki.

Ja tā ir apzināta dokumenta sastādītāju izvēle, tad to iespējams interpretēt kā stereotipisku pieņēmumu par mātes īpašo lomu bērnu audzināšanā un tēva lomas mazināšanu.

Secinājumi.

Jaunajos pamatizglītības mācību priekšmetu standartos, ko IZM sagatavojuši ieviešanai sākot ar 2005.gada 1.septembri, ir iekļauti dzimumu līdztiesības jautājumi. Vairāku mācību priekšmetu standartos (vēsture, ģeogrāfija, latviešu valoda, latviešu valoda un literatūra mazākumtautību izglītības programmās, sociālajās zinībās, svešvalodās) atrodamas prasības, kuras iespējams interpretēt saistībā ar dzimumu līdztiesību. Vienā mācību priekšmetā – sportā, ir izvirzītas vairākas atšķirīgas prasības zēniem un meitenēm.

Dzimumu līdztiesībai speciāli veltītas tēmas un prasības skolēniem iekļautas Sociālo zinību mācību priekšmeta standartā un programmas paraugā, kā arī pašlaik spēkā esošajā Pirmskolas izglītības programmā.

Sociālo zinību programmas paraugā skolotājiem ir piedāvātas idejas kā apgūt ar dzimumu lomām saistīto mācību vielu. Kā liecina speciālistu intervijas un mācību grāmatu analīze, vairākās jaunākajās mācību grāmatās ir atrodams materiāls par dzimumu līdztiesību. Tā kā mācību priekšmetu standartos nav paredzēts iekļaut metodiskus norādījumus skolotājiem kā nodrošināt izvirzīto prasību apguvi un pirmskolas izglītības programmā iekļautais metodiskais materiāls par bērnu vecumposmu attīstību skolotājam dod minimālu praktisku atbalstu audzināšanas darba organizēšanai un salīdzinoši nedaudzās mācību grāmatās ir iekļauts mācību materiāls par dzimumu līdztiesību, tad mācību procesā iespējama skolotāju brīva, subjektīva interpretācija kā un ko skolēni apgūs par dzimumu līdztiesības jautājumiem. Ņemot vērā pētījumā konstatēto skolotāju virspusējo informētību par dzimumu līdztiesības jautājumiem un pretrunīgo izpratni par dzimumu līdztiesības būtību pastāv iespēja, ka skolotāju pašu interpretācija par dzimumu līdztiesību būs dažāda un, iespējams, saturēs dzimumu aizspriedumus.

Mācību priekšmetu standartu un programmu paraugu, kā arī Pirmskolas izglītības programmas valodas analīzē konstatēts, ka kopumā tā ir korekta un nesatur dzimumdiskriminējošus terminus. Lietvārdi, kuri tiek izmantoti, lai nosauktu veicamās darbības darītāju pārsvarā tiek lietoti vīriešu dzimtes daudzskaitlī. Tomēr rodami arī lietvārdi vienskaitlī. Gan viens gan otrs variants atbilst vispārpieņemtajai latviešu valodas praksei. Tomēr atšķirīgu lietvārda formu lietojums ir nekonsekvents, tā maiņai nav iespējams konstatēt pamatojumu.

Pirmskolas izglītības programmas sadaļā *Bērnu attīstības raksturojums no 0 – 7 gadiem* atsevišķos izteikumos konstatēta vārda *vecāki* aizstāšana ar vārdiem *māte, māmiņa*. Ja tā ir apzināta izvēle, tad to iespējams interpretēt kā stereotipisku pieņēmumu par mātes īpašo lomu un tēva mazāko nozīmību bērnu audzināšanā.

4.2. Skolēnu izpratne par dzimumu līdztiesību un dzimumu lomām

Viens no pētījumā izvirzītajiem uzdevumiem bija noskaidrot skolēnu viedokli par dzimumu raksturojošām īpašībām, dzimumu lomu sadalījumu, atbildību deleģēšanu. Skolēniem netika jautāts par dzimumu līdztiesību, jo izpratnei par zēnu un meiteņu vienādām iespējām un tiesībām būtu jāizpaužas skolēnu viedokļos par skolas dzīvi un savām iespējām mācību darbā un ārpusklases aktivitātēs. Skolēniem tika piedāvāti stereotipiski apgalvojumi par dzimumu lomām, piedāvējot zēniem un meitenēm noteiktas īpašības vai uzvedību.

Skolēni, salīdzinot dzimumus, nav tos krasi pretnostatījuši un vairumā gadījumu nevērtē atšķirīgi viena vai otra dzimuma rīcību, uzvedību. Pārsvarā apgalvojumi vienlīdzīgās proporcijās tiek novērtēti ar piekrišanu/daļēji piekrišanu/ nepiekrišanu (*Meitenēm vairāk patīk klausīties mūziku nekā pašām spēlēt mūzikas instrumentus; Zēniem vairāk nekā meitenēm patīk spēlēt dažādus mūzikas instrumentus un veidot savas grupas; Meitenes drīkst skūpstīties ar zēnu pirmajā randiņā; Tikai zēni drīkst aicināt meitenes dejot; Tikai zēni drīkst aicināt meitenes uz randiņu*).

Tomēr dažiem apgalvojumiem piekriņķ vairāk kā puse respondentu. Tie ir: *Meitenes vairāk pievērš uzmanību savam ārējam izskatam* (piekriņķ 64%, nepiekriņķ 8% respondentu), *Randiņā zēni izmaksā meitenēm* (piekriņķ 68%, nepiekriņķ 8% respondentu), *Meitenēm labāk patīk komplimenti nekā zēniem* (piekriņķ 50%, nepiekriņķ 21% respondentu).

Skolēniem anketā tika lūgts izvērtēt noteiktu rakstura īpašību atbilstību dzimumiem. Arī vecāku diskusijās vecāki izvērtēja rakstura īpašību atbilstību dzimumiem. Jāatzīmē, ka skolēnu viedoklis ir ļoti līdzīgs skolotāju un vecāku viedokļiem par dzimumu raksturojošām rakstura īpašībām.

Vairums skolēnu uzskata, ka zēni ir spēcīgi, agresīvi, patstāvīgi, trokšņaini. Vecāki atzīmē, ka zēni ir trokšņaini, agresīvi, pārgalvīgi, atlētiski. Meitenes, pēc daudzu skolēnu domām, ir paklausīgas, tīrīgas, kautrīgas, kārtīgas, laipnas; arī vecāki apstiprina, ka meitenes ir paklausīgas, kārtīgas, laipnas.

Gan zēni, gan meitenes ir vienlīdz apķērīgi, pašapzinīgi, izlēmīgi, - apgalvo skolēni. Dati parāda to, ka daudzas īpašības vairāk kā puse respondentu – skolēnu piedēvē vienlīdz abiem dzimumiem: apķērīgumu, pašapzinīgumu, izlēmīgumu, pieklājību, tīrīgumu, laipnību. Vecākiem ir atšķirīgs viedoklis par laipnību, kas, viņuprāt, vairāk raksturīga meitenēm, pārējās īpašības sakrīt. Īpašības, kuras vairāk kā puse no aptaujātajiem skolotājiem uzskatīja par vairāk raksturīgām meitenēm, bija emocionalitāte, laipnība, kārtīgums, paklausība. Savukārt, par vairāk zēniem raksturīgām īpašībām vairāk kā puse respondentu - skolotāju uzskatīja atlētiskumu, pārgalvību, trokšņainumu un agresivitāti.

Balstoties uz šiem datiem, iespējams secināt, ka pieaugušie sagaida no konkrētā dzimuma noteiktas rakstura izpausmes un uzvedību, ko bērni attaisno un apstiprina, izspēlējot savam dzimumam piedēvētās lomas un priekšstatus par piemītošajām īpašībām.

Anketās skolēniem tika lūgts pabeigt nepabeigtus teikumus: meitenes vienmēr..., meitenes nekad..., zēni vienmēr..., zēni nekad...

Atbildes tika apkopotas pēc tā, vai skolēns norāda uz meiteņu vai zēnu dzimumsociālo lomu. Analizētas tika tās atbildes, kurās atklājās dzimuma sociālā vērtība. 259 atbildes par zēniem un meitenēm ietvēra „drīkst”, „nedrīkst”, kā arī priekšrakstus zēnu vai meiteņu uzvedībai (piemēram, zēniem jā(būt), meitenēm jā(dara)). Priekšraksti meitenēm bija par 7% punktu vairāk kā zēniem (meitenēm 137 atbildēs, zēniem – 122 atbildēs). Tas ļauj izvirzīt pieņēmumu, ka par meiteņu uzvedību, īpašībām un rīcību ir vairāk reglamentējošu uzskatu nekā par zēnu. Liela daļa uzskatu attiecībā uz meitenēm saistījās ar viņu ārējo izskatu (55%

un vairāk) („meitenēm jābūt sakoptām”, „ir jādomā par savu izskatu”, „jāsmaržojas un jāpucējas”, „ir jābūt smaidīgām”), un darbību, kas atbilst stereotipiskai dzimuma lomai („jāuzkopj māja un jāvāc bērni”, „jāgatavo ēst”, „labi jāuzvedas”, „jāklausa zēniem”, „jāuzmanās no nežēlīgiem izvirtuļiem”). Priekšraksti zēniem attiecās uz viņu uzvedību un darbību („vajadzētu pieklājīgi uzvestiem pret citiem”, „jāstrādā”, „jātaisa dēļi”, „jāsporto”, „jādara vīriešu darbi”, „kaut kas jādara”), it sevišķi attiecībā pret pretējo dzimumu („jāmīl sievietes”, „jāciena meitenes”, „jāpalīdz vājam dzimumam”). Par izskatu un ārējo tēlu tiek sagaidīts spēks, sakoptība un izpalīdzīga laipnība (18% atbildes attiecās uz ārējo izskatu). Attiecībā uz zēniem tika biežāk lietots formulējums „patīk” (piemēram, „zēniem vienmēr patīk ķircināt meitenes”, „patīk sportot”, „patīk datorspēles” utt.).

Meitenes lielas daļas skolēnu skatījumā (29%) nekad nedrīkst kauties, lamāties, smēķēt un dzert. Zēni, savukārt, nekad nedrīkst sist meitenēm vai citādi slikti izturēties pret meitenēm (49% un vairāk). Vēl joprojām ir izteikts uzskats par to, ka zēni nekad neraud (49%). Jāsecina, ka skolēnu uzskati vairumā gadījumu sakrīt ar sabiedrībā valdošajiem priekšstatiem par sievietes un vīrieša tēlu, uzvedību un īpašībām un to, kas tiek iecietīgāk pieņemts attiecībā uz vienu vai otru dzimumu.

Dati (skat. 1.attēlu) parāda, ka ievērojami atšķiras prasmes, kurām, pēc skolēnu domām, būtu jāpiemīt zēniem un meitenēm. Mājas darbus un pienākumus, skolēni krasi sadala vīriešu un sieviešu darbos. Zēnu darbi saistīti ar labošanu, remontu (labot mēbeles, uzskrūvēt skrūves, labot mašīnas, rīkoties ar sadzīves tehniku, krāsot grīdu, labot krānus, skaldīt malku), meiteņu - ar mājsaimniecību, rokdarbiem (organizēt svētkus, gatavot ēst, uzkopt telpas, mazgāt drēbes, gludināt drēbes, adīt un tamborēt, šūt). Interesanti, ka vairāk kā puse skolēnu sliecas domāt, ka zēniem jāprot lamāties (57%) un smēķēt (52%).

Arī atbildes uz citiem jautājumiem liecina, ka samērā daudz skolēnu uzskata, ka zēniem jāpūlās aizstāvēt citus izmantot fizisku spēku un „jāprot sadot citiem pa aci”. Tas varētu nozīmēt, ka ir tendence deviantu uzvedību un kaitīgus ieradumus attiecināt uz zēniem, kā vīriešu dzimumu raksturojošu atribūtu.

Skolēni uzskata, ka par izskatu vairāk jāpūlās meitenēm (glīti ģērbties 92%, krāsoties 88%, koķetēt 33%). Dati parāda, ka izteikti tiek nodalīta ģimenes apgādnieka vīrieša loma (zēni/vīrieši 93%, meitenes/sievietes 64%) un bērnu audzinātājas sievietes loma (zēni/vīrieši 60%, meitenes/sievietes 93%). Atbildot uz jautājumu par ģimenes “galvu”, gandrīz puse respondentu (45 %) atzīmē, ka abi ģimenē ir vienlīdzīgi, taču nepilnā puse atlikušās respondentu daļas nosliecas par labu vīrietim kā ģimenes galvai (44%). Zīmīgi, ka arī vairāki vecāki diskutējās, atbildot uz jautājumu “Kas zēniem vai meitenēm skolā būtu jāapgūst pamatīgāk nekā otram?” puda līdzīgus uzskatus:

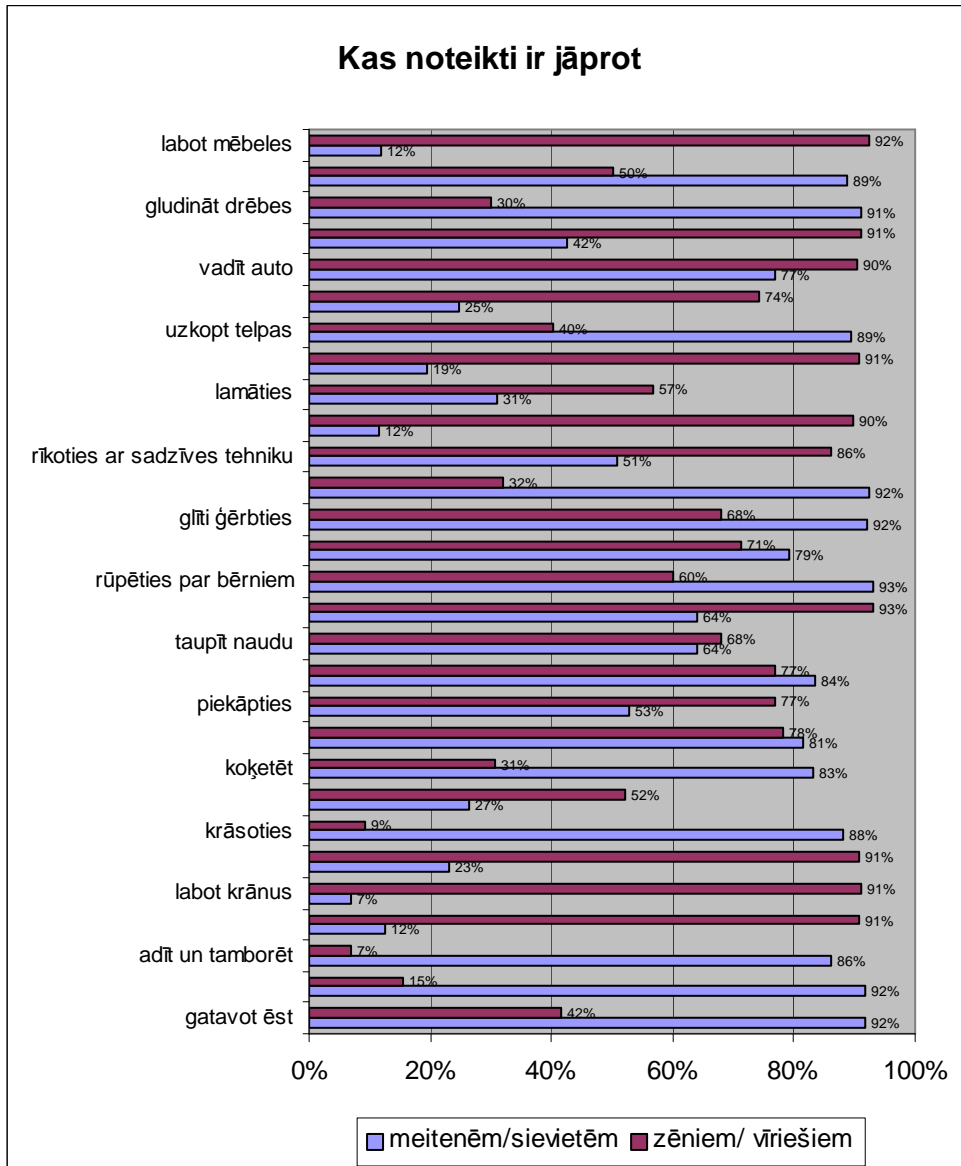
Zēniem darbmācībā vairāk jāpūlās, kas ir klasiskās vīriešu lietas. (dēla un meitas tēvs)

Pavarda sargātāja ir sieviete, un meitenēm vairāk būtu jāpūlās ar taisīšanu, mājsaimniecību, gludināšanu, visādas mājas lietas. Puišiem atkal gludekli salabot.

(meitas un 2 dēlu māte)

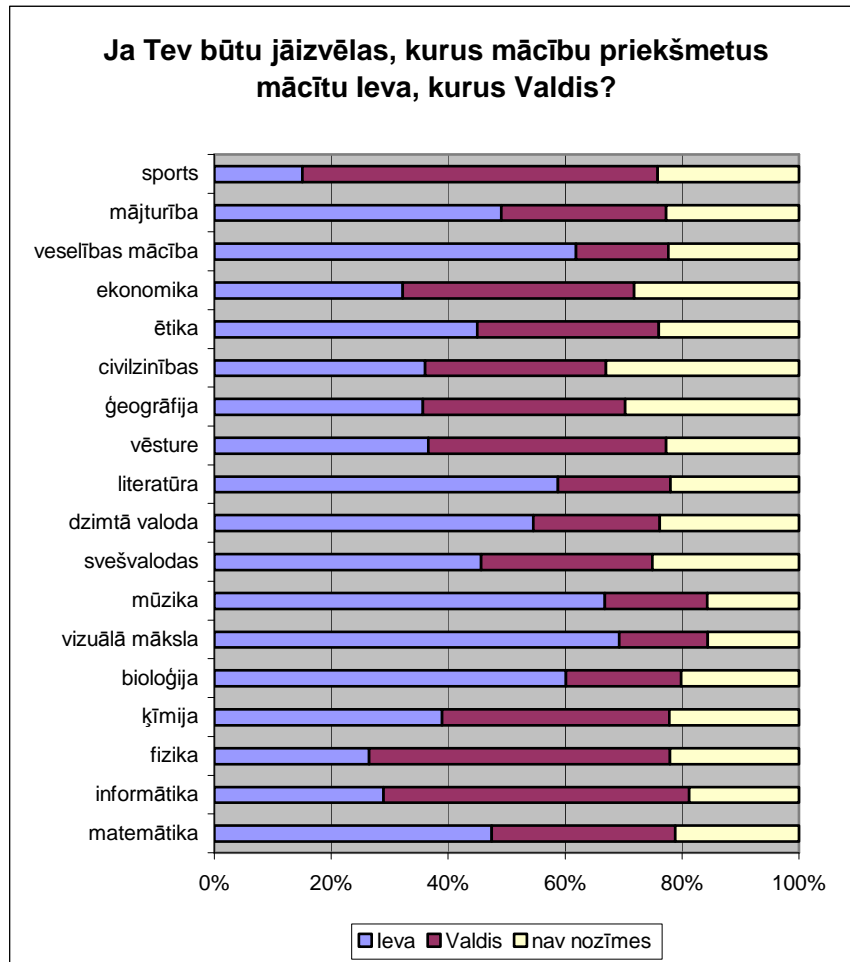
Attiecībā uz sociālajām prasmēm un iezīmēm, skolēni uzskatīja, ka meitenēm vairāk kā zēniem būtu jāpūlās aizstāvēt savu viedokli, turpretī zēniem - aizstāvēt citus. Arī vecāki diskutējās kā rakstura īpašību, kas vairāk piemīt zēniem, min atlētiskumu.

Tikai dažām prasmēm, pēc skolēnu domām, līdzīgi vai gandrīz vienādi būtu jāpūlās gan zēniem, gan meitenēm: nepārtraukt sarunu biedru, pieklājīgi uzvesties, aizstāvēt savu viedokli, vadīt auto, taupīt naudu.

1. attēls. Kas noteikti jāprot zēniem un meitenēm?

Anketā skolēni izteica arī savas vēlmes par skolotāju dzimumu sadalījumu skolās. 30 % respondentu atzina, ka dzimumam nav nozīmes, izvēloties kandidātu skolas direktora amatam. Tomēr lielākā daļa respondentu direktora amatā vēlētos redzēt vīrieti (41%), bet 29% par piemērotāku uzskatīja sievieti. Skolēniem tika lūgts paust savu viedokli par to, kurus mācību priekšmetus viņi gribētu lai viņiem māca skolotājs- vīrietis un kurus – skolotāja – sieviete. Atbildes liecina, ka tiek nodalīti mācību priekšmeti, ko skolēni labprātāk uzticētu vīriešiem (informātika, fizika, sports) un ko sievietēm (literatūra, vizuālā māksla, mūzika). Tikai vidēji 20...25 % skolēnu atzīst, ka dzimumam nav nozīmes neviena mācību priekšmeta mācīšanā (skat. 2.attēlu) Tas parāda, ka skolēnu skatījumā pedagoga dzimumam skolas vidē ir nozīme.

2.attēls. Skolotāja dzimums un mācību priekšmets (visu skolēnu atbildes)

Iegūtie dati no skolēnu aptaujas sasaucas ar vecāku teikto par labu skolas direktoram vīrietim:

Vīrietim ar sieviešu kolektīvu vieglāk tikt galā. (meitas māte)

Ja daudz sievietes, tad noteikti vajag vīrieti. Ja daudz vīrieši būs, tad sievieti, lai ir viens zibensnovēdējs. Vīrietim ir tas raksturs, kāds prasās, uzņemšanās, uzdrīkstēšanās, atbildības uzņemšanās, ir pozitīvi izņēmumi. (dēla un meitas tēvs)

Skolēnu anketas jautājumi skāra arī profesionālās izvēles jomu. Tie galvenokārt atspoguļo skolēnu nākotnes ieceres, kā arī informētību par profesiju atalgojumu. Jautājumi par profesionālo orientāciju bija iekļauti arī skolotāju un vecāku diskusijās.

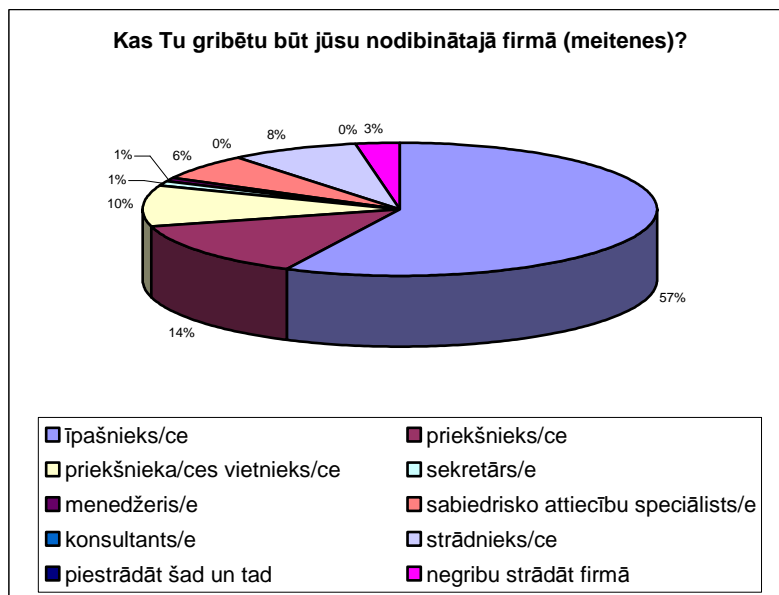
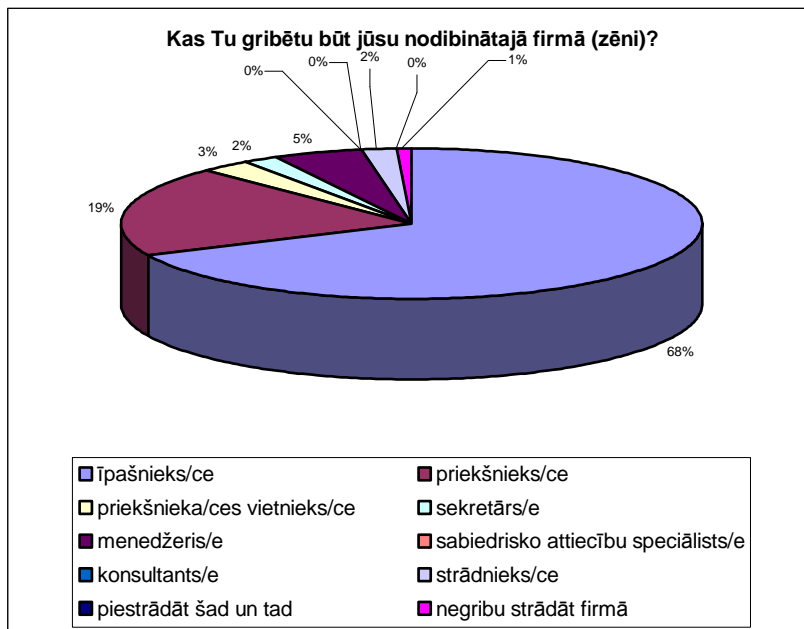
Kaut arī par vienlīdz pašapziņīgiem un izlēmīgiem kā skolēni, tā vecāki uzskata abus dzimumus, amata izvēle un atalgojuma plānošana meiteņu un zēnu anketās atspoguļojas atšķirīgi. Tas apstiprina sieviešu un vīriešu statusu, darba novērtējumu un materiālo stāvokli sabiedrībā.

Skolēnu anketu dati liecina (skat. 3. un 4. attēlu) ka zēni biežāk nekā meitenes uzņemtos:

- uzņēmuma/firmas īpašnieka (68% zēnu un 57% meiteņu),
- priekšnieka (19% un 14%),
- menedžera (5% un 1%) pienākumus un atbildības.

Savukārt meitenes vairāk nekā zēni būtu:

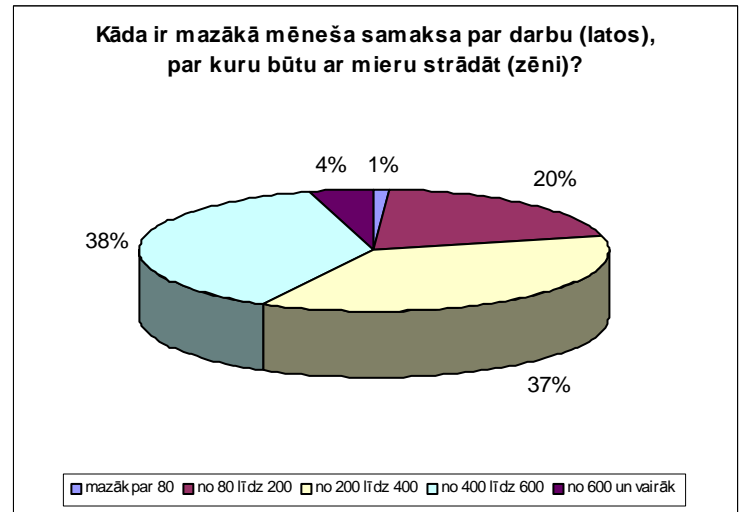
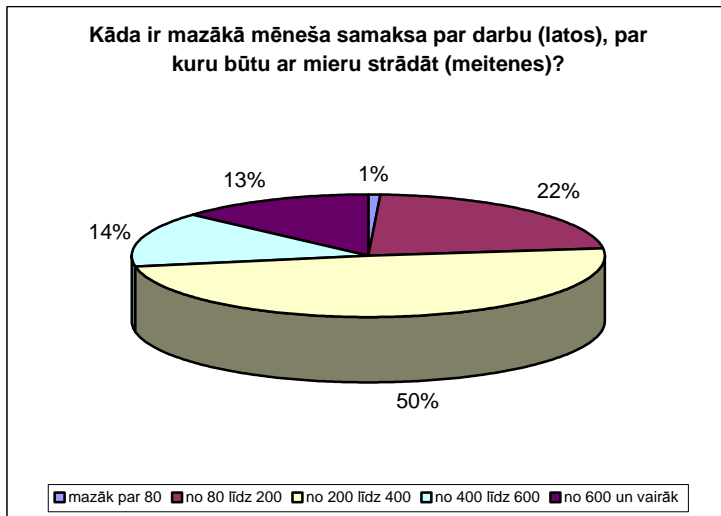
priekšnieka vietnieces (10% meiteņu un 3% zēnu),
sabiedrisko attiecību speciālistes (6% un 0%),
strādnieces (8% un 2%).

3. un 4. attēls. Kas tu gribētu būt jūsu nodibinātajā firmā? (meiteņu un zēnu atbildes)

Atbilstoši izvēlētajiem amatiem, respondenti plāno savus nākotnes ienākumus (skat. 5. un 6. attēlu). Zēniem ir augstākas prasības pret darba samaksu. Puse meiteņu apgalvo, ka mazākā darba samaksa, par kuru viņas būtu ar mieru strādāt, ir no 200 līdz 400 latiem, par tādu samaksu strādātu 37% zēnu. 14% meiteņu būtu ar mieru strādāt par 400 līdz 600 latiem, zēnu vidū tādu ir 38%. Tas nozīmē, ka meitenes ir gatavas strādāt par mazāku samaksu darbu

subordinētās (pakļautās) amata pozīcijās. Zēni vairāk izvēlas vadošos amatus un plāno sev augstāku darba samaksu nekā meitenes.

5. un 6. attēls. Vēlamais atalgojums

Secinājumi.

Skolēni savās atbildēs tieši un netieši atspoguļo sabiedrībā valdošos stereotipus par sieviešu un vīriešu lomām, vairums skolēnu krasī nodala šo lomu atribūtus: tām atbilstošu uzvedību, intereses, statusu un iespējas. Skolēnu, skolotāju un vecāku viedokļi par dzimumu raksturojošām rakstura iezīmēm ir ļoti līdzīgi. Bērni seko un izspēlē viņiem piedēvētās dzimumu lomas.

Skolēni atšķirīgi saredz savas nākotnes perspektīvas un prognozē savas dzīves virzību atkarībā no dzimuma. Zēni kopumā vairāk izvēlas vadošos amatus un plāno sev augstāku darba samaksu nekā meitenes. Skolēnu ambīcijas dzimuma griezumā sasaucas ar valsts statistikas datiem: vadošos amatus un augstāku atalgojumu vairāk saņem vīrieši, nevis sievietes.

Skolēni dzimumam skolas vidē piešķir lielāku nozīmi nekā skolotāji. Aptaujas dati parādīja, ka vairuma skolēnu skatījumā gan skolotāja, gan skolas direktora dzimumam ir nozīme. Mācību priekšmetus skolēni bieži dala vīrišķīgajos (fizika, sports, informātika) un sievišķīgajos (literatūra, mūzika, vizuālā māksla). “Vīrišķīgie” mācību priekšmeti balstās uz abstrakti loģisko domāšanu un fizisko spēku, “sievišķīgie” – uz tēlaino domāšanu un emocionalitāti. Šāda jomu sadale parāda, ka skolēniem ir stereotipiski priekšstati par sieviešu un vīriešu īpašībām un spējām. Tāpat vairums skolēnu uzskata, ka skolas direktora amatam piemērotāks ir vīrietis un gandrīz puse ir pārliecināti, ka ģimenes “galva” ir vīrietis (skat. 16.attēlu).

4.3. Skolotāju informētība un izpratne par dzimumu līdztiesības jautājumiem un attieksme pret tiem.

Mācības skolā būtiski ietekmē jaunās paaudzes attieksmi pret dzimumu līdztiesības jautājumiem, izpratni par dažādiem dzimumu līdztiesības aspektiem, kā arī jauniešu turpmākās darbības principus un paradumus dzimumu līdztiesības aspektā. Skolotāju un citu skolā strādājošo izpratne un praktizētie uzvedības principi un paradumi, metodiskā

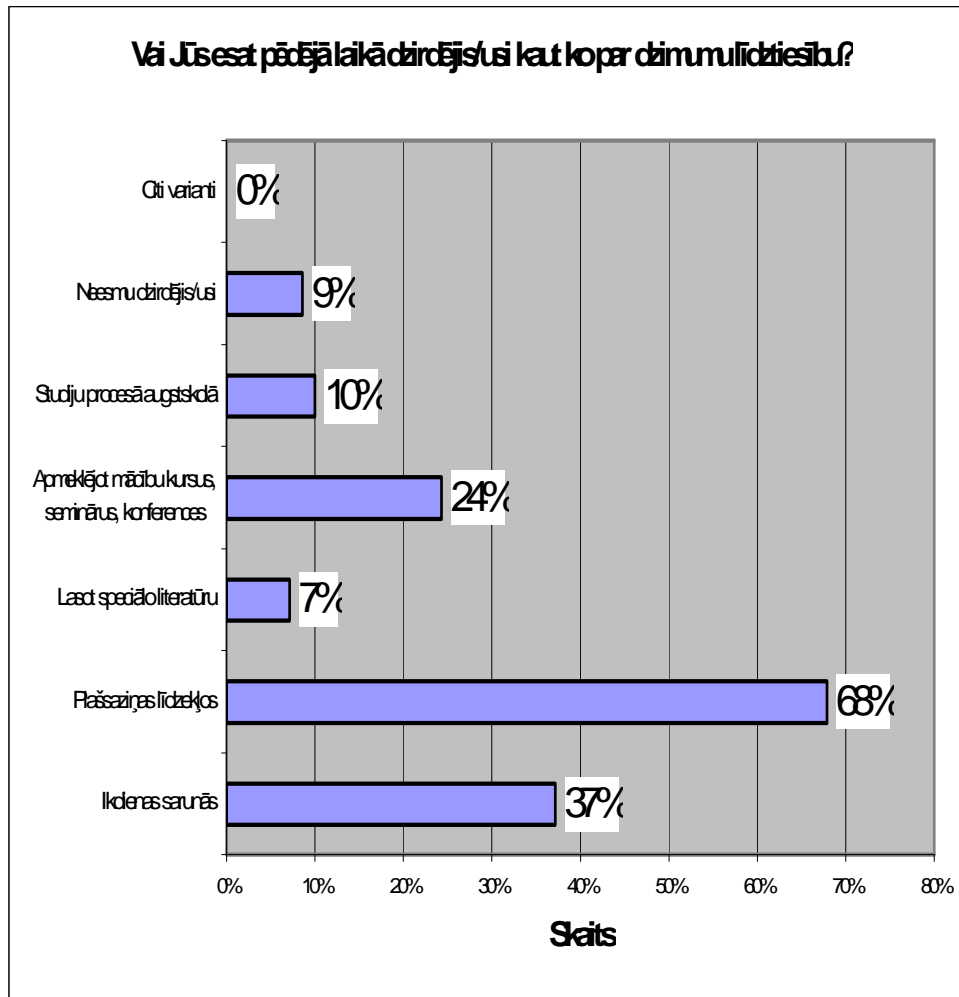
sagatavotība (vai tās trūkums) var gan veicināt gan dzimumu diskrimināciju, gan arī sekmēt veselīgu, līdzsvarotu dzimumu līdztiesības principu izpratni un īstenošanu darbībā. Dažādās valstīs veiktie pētījumi par dzimumu līdztiesības jautājumu izpratni un dzimumu stereotipu klātbūtni mācību darbā liecina, ka mācību darbā, ārpusstundu aktivitātēs skolotāju rīcība ne reti tiek balstīta uz dzimumu stereotipiem un tāpēc ir uzskatāma par aizspriedumainu gan pret zēniem, gan pret meitenēm.

4.3.1. Skolotāju informētība par dzimumu līdztiesību

Viens no pētījuma uzdevumiem bija noskaidrot skolotāju informētību par dzimumu līdztiesības jautājumiem. Tāpēc jautājām skolotājiem, vai viņi ir ko dzirdējuši par dzimumu līdztiesības problemātiku, no kādiem informācijas avotiem viņi šo informāciju guvuši un kāds bijis iegūtās informācijas saturs.

Lielākā daļa skolotāju (91%) sniedza apstiprinošu atbildi uz jautājumu, vai viņi pēdējā laikā ir ko dzirdējuši par dzimumu līdztiesības jautājumiem.

Divas trešdaļas (67%) skolotāju informāciju guvuši no plašsaziņas līdzekļiem – televīzijas, radio, laikrakstiem, žurnāliem. Apmēram trešdaļa aptaujāto skolotāju (37%) kā informācijas avotu norādījuši ikdienas sarunas. Studijas augstskolā, mācību kursus, seminārus un konferences, ko kopumā var uzskatīt par organizēto mācību procesu, norādījusi tikai trešdaļa skolotāju (34%). Citu mērķtiecīgas mācīšanās veidu – speciālās literatūras studēšanu norādījuši tikai 7% skolotāju (skat. 7.attēlu). Skolotāji, kas piedalījās pētījuma ietvaros organizētajās diskusijās, visbiežāk minēja plašsaziņas līdzekļos nejauši dzirdēto un sarunās ar kolēģiem iegūto informāciju. Vairāki skolotāji teica, ka paši par to ir domājuši. Zīmīgs ir fakts, ka skolotāju diskusijās tikai viena skolotāja minēja konkrētus kursus pārbaudes darbu veidotājiem, kuros ticis runāts par nepieciešamību respektēt zēnu un meiteņu intereses, sastādot pārbaudes darbu uzdevumus. Neviens skolotājs neminēja, ka pēdējā laikā būtu lasījis speciālo literatūru par dzimumu līdztiesības jautājumiem.

7. attēls. Informācijas avoti par dzimumu līdztiesību

Iegūtās informācijas saturs, ko skolotāji minēja diskusiju laikā, ir dažāds, tomēr pārsvarā tas bija saistīts ar politiku - sievietes lomu politikā, sieviešu vēlēšanu tiesības vēsturē u.c.. Tikai neliela daļa skolotāju minēja informāciju, kas saistīta ar izglītību.

Rīta raidījumā radio dzirdēju asu diskusiju par to, ka Latvijas skolās ir maz vīriešu. Biju iegājusi virtuvē pēc kafijas, tāpēc īsti nedzirdēju, bet diskusija bija ļoti asa. (Sākumskolas skolotāja)

Es esmu par to domājusi, liekas, ka tas ir aktuāli gan skolā, gan sadzīvē ārpus skolas... tieši šīs dzimumu atšķirības. (Mūzikas skolotāja)

Daudz par to domāju mācību procesā. Esam apsprieduši tēmu "Mode tagad un pirms simts gadiem". Esmu iedziļinājusies dzimumu atšķirībās. (Vēstures skolotāja)

Seminārā par pārbaudes darbu veidošanu runāja tieši par šo jautājumu, pārbaudes darbus veidojot. (Sākumskolas skolotāja)

Mums skolā ir materiāli, kas parāda, ka vīriešiem un sievietēm ir vienādas tiesības (Latviešu valodas skolotāja)

Žurnālā “Mans Mazais” izlasīju publikācijas. Nebiju aizdomājusies, kā skolotājs izturas savādāk pret zēniem un meitenēm. (Vizuālās mākslas skolotāja)

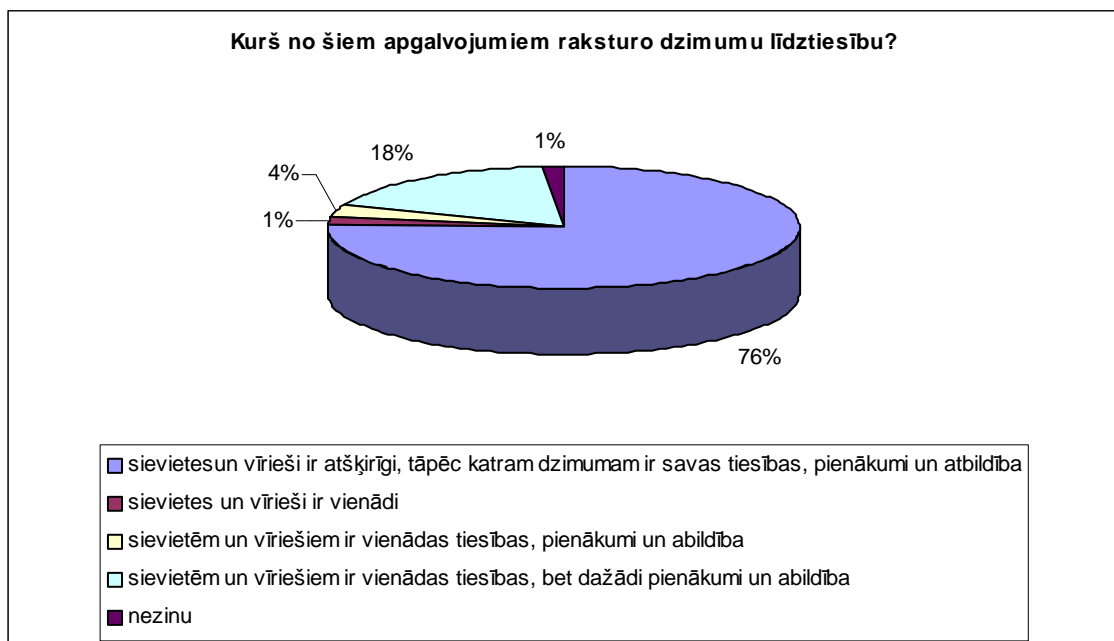
Vairāki skolotāji atzina, ka šo to dzirdējuši virsrakstu līmenī vai kaut ko ir dzirdējuši, bet nav pievērsuši tam uzmanību. Daži atzina, ka nav dzirdējuši neko saistībā ar dzimumu līdztiesības jautājumu.

Kaut ko esmu dzirdējusi, konkrēti tieši par problēmām, kas rodas skolās. (Krievu valodas skolotāja)

Es laikam neesmu dzirdējusi tik lielā mērā, lai par to runātu. (Sākumskolas skolotāja)

4.3.2. Skolotāju izpratne par dzimumu līdztiesību

Lai noskaidrotu skolotāju izpratni par dzimumu līdztiesības būtību, skolotājiem piedāvājām gan izvēlēties kādu no piedāvātajām definīcijām, gan brīvi definēt savu izpratni. Iegūtie dati ir pretrunīgi. No piedāvātajām definīcijām (skat. 8.attēlu) ievērojami vairāk kā divas trešdaļas skolotāju (76%) izvēlējās formulējumu “Sievietes un vīrieši ir atšķirīgi, katram dzimumam ir savas tiesības, pienākumi un atbildība”. Būtiski uzsvērt, ka šajā izvēlē nav vērā ņemamu atšķirību ne starp dažādu izglītošanās jomu skolotājiem, skolotājiem, kas strādā skolās ar latviešu un krievu mācībvalodu. Tikai 4% skolotāju atzina, ka dzimumu līdztiesība nozīmē to, ka “sievietēm un vīriešiem ir vienādas tiesības, pienākumi un atbildība”.

8. attēls. Dzimumu līdztiesības definīcijas

Savukārt, diskusiju laikā skolotāju vairākums, veidojot savas definīcijas par dzimumu līdztiesību, uzsvēra sieviešu un vīriešu tiesību, iespēju, pienākumu un atbildības vienādību. Tomēr zīmīgi, ka vairāki skolotāji pēc tam, kad bija izteikuši savu dzimumu līdztiesības skaidrojumu, teikto papildināja, paužot savu personisko noraidošo attieksmi pret to vai arī minēja savus vērojumus, ka praktiski dzīvē tā neīstenojas.

Sievietes daudzus pienākumus uzņemas uz sevi. 21. gs-ā sieviete nevar būt pavarda sargātāja, viņai ir jāstrādā. Vīrietis atnāk mājās, paskatās televizoru un iet gulēt Es tomēr uzskatu, ka ir tādi darbi, ko var darīt tikai vīrieši vai tikai sievietes. (Mūzikas skolotāja)

Man nepatīk skatīties sieviešu kikkoksu vai svarcelšanu, kas tās par sievietēm. Lai kā viņas pūlētos, viņas nekad nebūs vienlīdzīgas sāncenses vīriešiem. Tā emancipācija jau ir pārkāpusi robežu. (Vēstures un civilizāciju skolotājs)

Mums mācīja, ka dzimumu līdztiesība nozīmē vienādas tiesības. Sabiedriskajā dzīvē tas nav iegājies. (Angļu valodas skolotāja)

Es pašreiz skolā audzinu 5.klasi. Es zēniem jautāju kāpēc viņi neuzkopj klases telpu. Viņi atbildēja, ka mūsu vietā to darīja meitenes un mēs tikmēr rūpējāmies par kārtību. Viņi man saka, ka nedarīšot meiteņu darbu, jo uzkopt klasi ir meiteņu darbs. Nākas paskaidrot, ka nav iedalījuma vīriešu un sieviešu darbos, darbs ir darbs. (Krievu valodas skolotāja)

Zēniem un meitenēm mēs mēdzam izvirzīt atšķirīgas prasības. Par to pašu akurātību, rūpību zēns nevar, lai mālē, kā var, ja meitene - kāpēc tev nav tik rūpīgs darbs? (Vizuālās mākslas skolotāja)

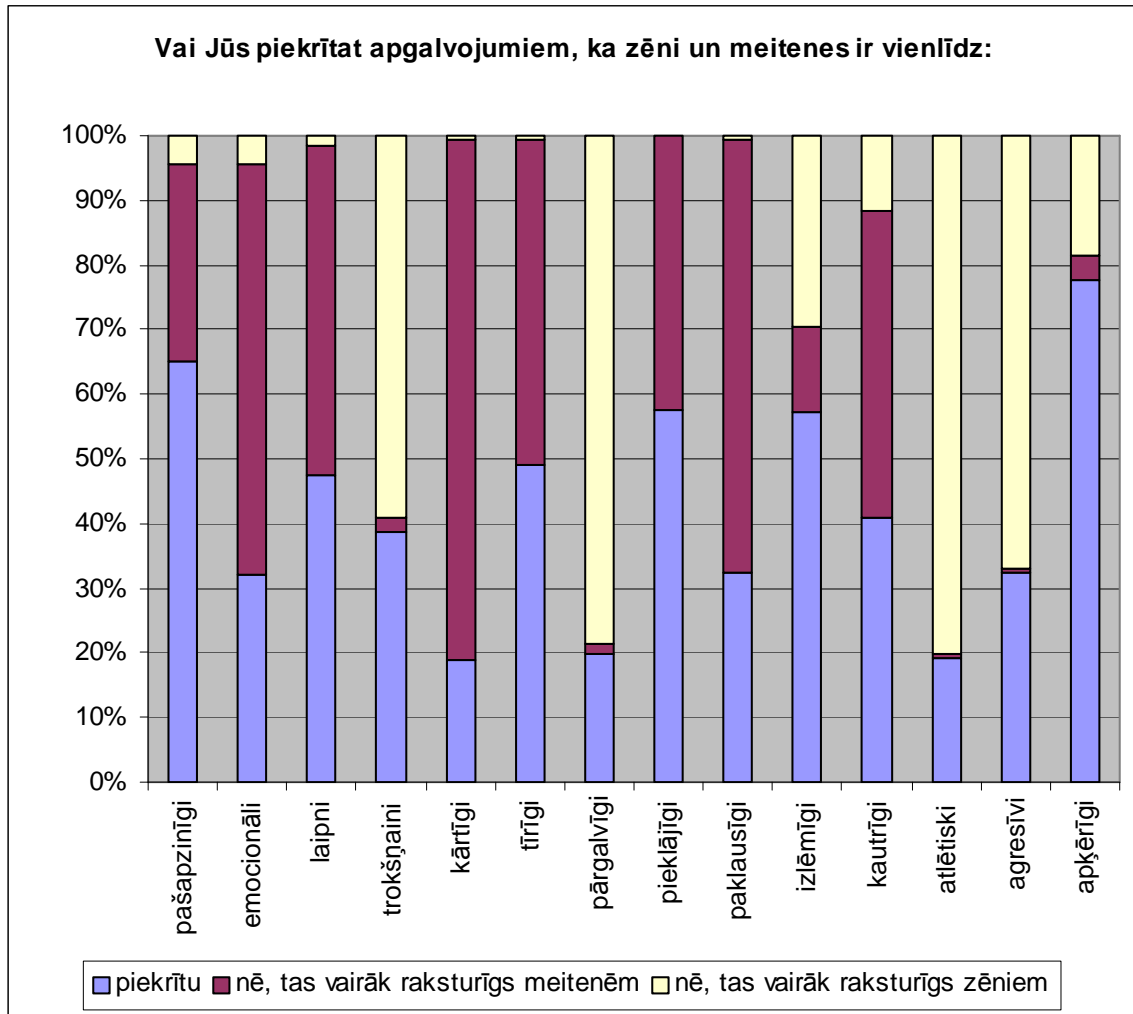
Nav iebildumu par vienādām tiesībām un iespējām. Tomēr jāizdala līmeņi skola, sadzīve, sabiedrība. Ir jau jauki runāt, bet, ja zēns ies ar lellēm spēlēties, citi ar pirkstiem rādīs! Kā jūs atrisināsiet šo jautājumu? Radīsies problēmas. (Fizikas skolotājs)

Ja vīrietis patiešām pildītu savus vīrišķīgos darbus, tad es viņam neliktu mazgāt traukus. Ja man nebūtu jākrauj malka, es viņam neliktu mazgāt traukus. Nu kraut malku vēl varētu, bet skaldīt gan nē. (Vizuālās mākslas skolotāja)

Bet manā dzīvē ir bijis tā, ka vienu brīdi slaucu govi. Sievietes slavēja, vīrieši nekritizēja (Fizikas skolotājs)

4.3.3. Skolotāju uzskati par skolēnu dzimuma ietekmi mācību darbā

Lai noskaidrotu skolotāju domas par to, vai zēniem un meitenēm piemīt atšķirīgas īpašības, lūdzām skolotājus novērtēt, kuras no 15 sarakstā minētajām īpašībām, viņuprāt, vienlīdz raksturīgas gan zēniem, gan meitenēm, bet kuras, vairāk raksturīgas zēniem vai meitenēm (skat. 9.attēlu). Kā redzams diagrammā, nav nevienas īpašības, kuras skolotāji vienprātīgi uzskatītu par vienlīdz raksturīgām zēniem un meitenēm. Tikai 4 no minētajām īpašībām – pašapzinību, pieklājību, izlēmību un apķērību, vairāk kā puse skolotāju uzskatīja par vienlīdz piemītošām zēniem un meitenēm. Īpašības, kuras vairāk kā puse no aptaujajajiem skolotājiem uzskatīja par īpašībām, kas vairāk raksturīgas meitenēm bija emocionalitāte, laipnība, kārtīgums, paklausība. Savukārt, par vairāk zēniem raksturīgām īpašībām vairāk kā puse respondentu uzskatīja atlētiskumu, pārgalvību, trokšņainumu un agresivitāti.

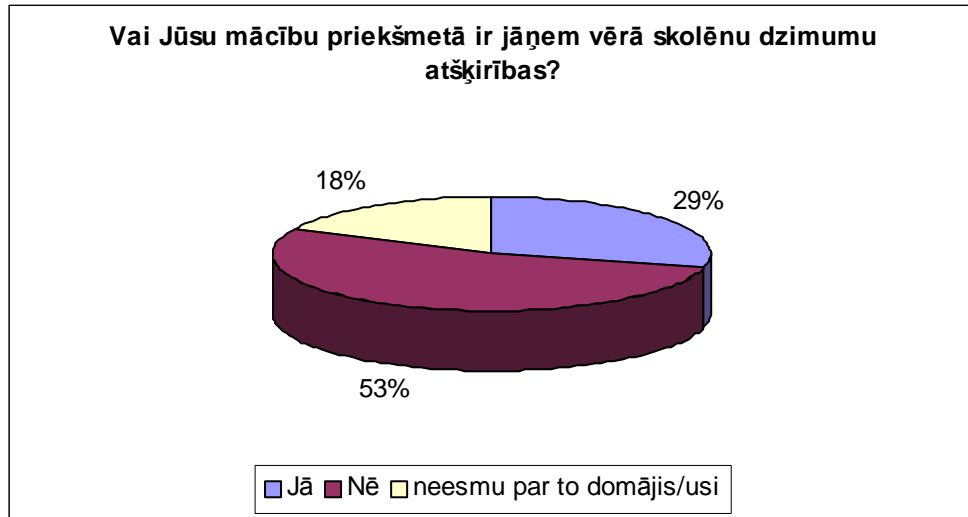

9. attēls. Zēniem un meitenēm raksturīgās īpašības (skolotāju vērtējums)

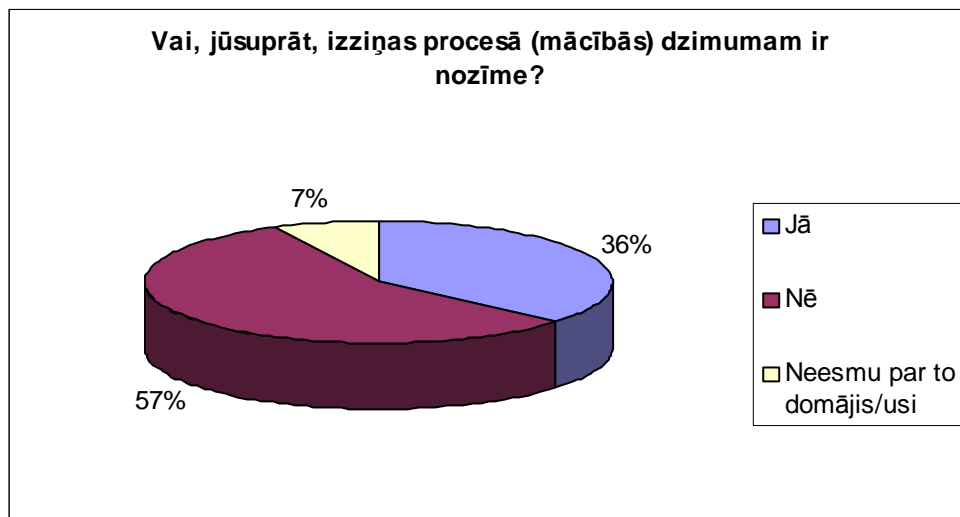
Par to, vai šīs īpašības zēniem un meitenēm ir iedzimtas, tātad bioloģiskajam dzimumam raksturīgas, vai iegūtas socializācijas procesā, pētījumā nejaudājām, tāpēc nav iespējams spriest par šo aspektu skolotāju uzskatos.

Lai noskaidrotu, vai skolotāji skolēna dzimumu uzskata par faktoru, kas ietekmē mācīšanos un mācīšanu, jautājām skolotājiem vai viņu pasniegtajā mācību priekšmetā jāņem vērā skolēna dzimums (skat. 10. attēlu) un vai skolēna dzimums ietekmē izziņas procesu (skat. 11. attēlu). Vairāk kā puse (53%) aptaujāto skolotāju pauda uzskatu, ka apgūstot viņa pasniegto mācību priekšmetu, nav jāņem vērā skolēnu dzimuma atšķirības un izziņas procesā skolēnu dzimumam nav nozīmes (57% aptaujāto skolotāju). Tomēr apmēram trešā daļa respondentu uzskatīja, ka zēnu un meiteņu dzimums ietekmē izziņas procesu (36% respondentu) un dzimuma atšķirības ir jāņem vērā mācību procesā (29% respondentu).

Apmēram piektā daļa skolotāju (7 – 18%) atbildēja, ka nav par to domājuši.

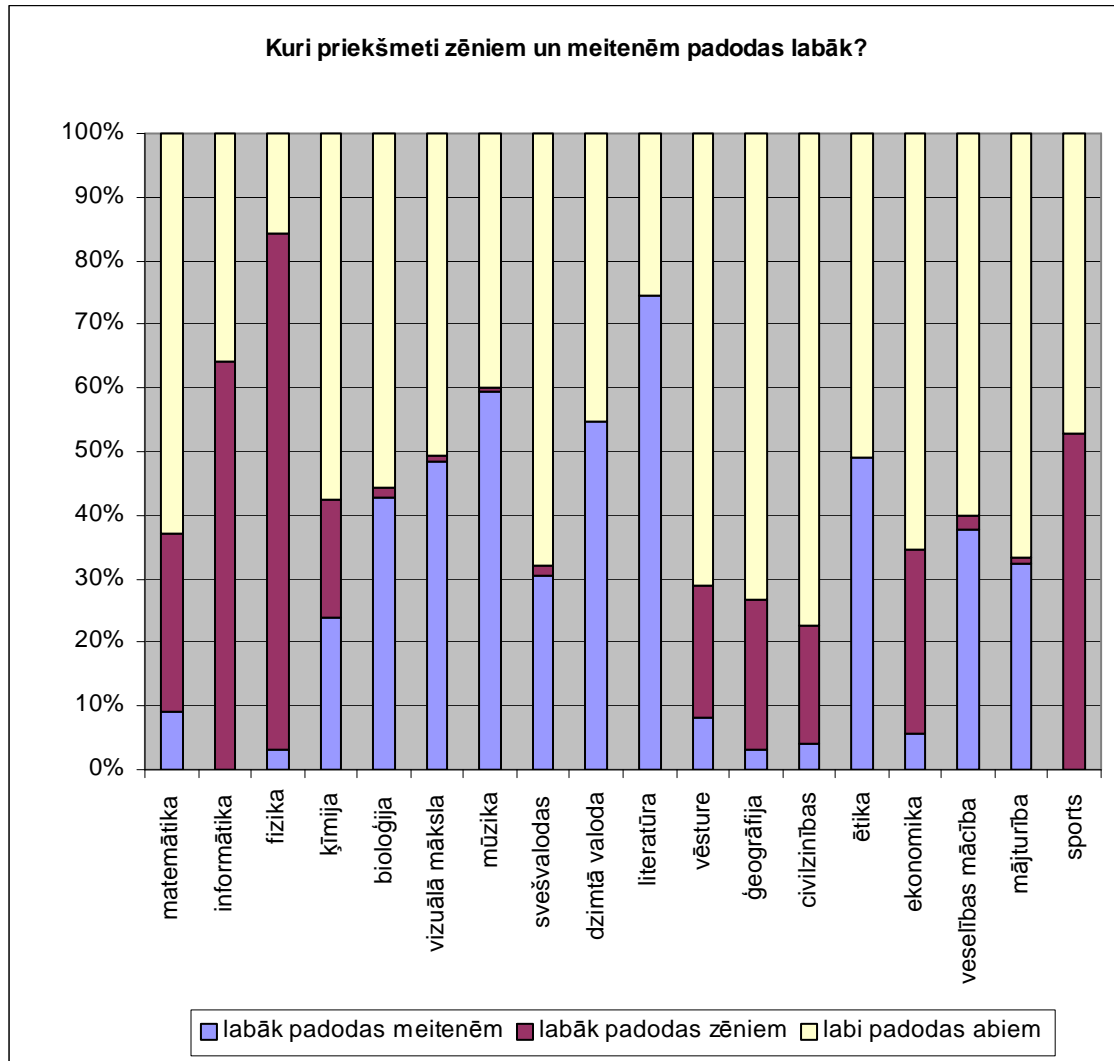
10.attēls. Dzimuma nozīme mācību priekšmetu apgūvē

11. attēls. Dzimuma nozīme izziņas procesā

Pētījumā skolotājiem tiešā veidā nelūdzām izskaidrot, kā konkrēti skolēna dzimums ietekmē mācīšanos un kādā veidā skolotāju pedagoģiskajā darbā izpaužas skolēnu dzimuma atšķirību respektēšana. Tomēr skolotāju diskusijā, stāstot par savu pedagoģisko pieredzi, skolotāji reizēm kā pamatojumu savai rīcībai minēja skolēna dzimumam raksturīgās iezīmes.

Tāpat netiešā veidā skolotāju uzskatus par to, ka dzimumam ir nozīme mācību procesā, apstiprina arī skolotāju atbildes uz nākošo anketas jautājumu “Kuri mācību priekšmeti zēniem vai meitenēm padodas labāk?” (skat. 12. attēlu). No 18 sarakstā minētajiem mācību priekšmetiem visi skolotāji par tādu, kas vienlīdz labi padodas gan zēniem, gan meitenēm, nav atzinuši nevienu. Tomēr vairāk kā puse aptaujāto skolotāju 11 mācību priekšmetus (matemātika, ķīmija, bioloģija, vizuālā māksla, svešvalodas, vēsture, ģeogrāfija, civilizācijas, ētika, ekonomika, veselības mācība, mājturība) uzskatīja par tādiem, kas labi padodas gan zēniem, gan meitenēm. Gandrīz puse aptaujāto skolotāju par tādu uzskatīja arī sportu. Vairāk kā puse skolotāju uzskatīja, ka informātika, fizika un sports labāk padodas zēniem, bet mūzika, dzimtā valoda un literatūra labāk padodas meitenēm. Gandrīz puse respondentu arī ētiku un vizuālo mākslu uzskatīja par mācību priekšmetiem, kas labāk padodas meitenēm.

12. attēls. Skolēnu dzimuma saikne ar sekmēm mācību priekšmetos

Anketā skolotāji izteica savu izvēli, kāds mācību priekšmets padodas labāk zēniem vai meitenēm, bet diskusiju laikā skolotāji izteica arī savu skaidrojumu par to. Skolotāju izteiktos pamatojumus iespējams sadalīt trijās grupās. Vairāki skolotāji uzskatīja, ka tas, kurš priekšmets kuram skolēnam labāk padodas, nav atkarīgs no dzimuma, bet gan no individuālajām spējām.

Sākumskolā izziņas procesā nav atšķirības, viņiem visiem visas lietas grib un patīk. (Sākumskolas skolotāja)

Ja mācās, tad mācās gan zēni, gan meitenes. Meitenes vairāk sekmīgākas (Vēstures skolotājs).

Olimpiādēs un pārbaudes darbos zēnu un meiteņu rezultāti ir līdzvērtīgi (Sākumskolas skolotāja)

Otrs iemesls, kas, skolotājuprāt, ietekmē skolēnu interesi un sekmes kādā mācību priekšmetā, bija tas, vai skolēns saskata šī mācību priekšmeta nozīmi viņa turpmākajā dzīvē.

Kāpēc man tā fizika būs vajadzīga – meitenes uzdod tādu jautājumu. (Fizikas skolotājs)

Literatūra – priekš kam man tas būs vajadzīgs, vairāk prasa zēni. (Latviešu valodas skolotāja)

Zēni savu nākotnes profesiju zināmā mērā saista ar kaut ko tehnisku, tāpēc ir motivēti apgūt priekšmetus, kas ir ar to saistīti. (Fizikas un matemātikas skolotājs)

Tomēr vairāki skolotāji, lai pamatotu, kāpēc viens vai otrs mācību priekšmets kādam skolēnam nepadodas, atsaucās uz zēniem un meitenēm piemītošām atšķirīgām īpašībām un interesēm. Tika nosauktas tādas zēniem piemītošas īpašības kā loģiskā domāšana, enerģiskums, nepacietība, nevēlēšanās iesaistīties, piedalīties, apzinīguma trūkums vai vismaz zemāks apzinīguma līmenis kā meitenēm. Kāda skolotāja minēja, ka zēni ir kautrīgi un bailīgi. Par zēnu interesēm runājot, tika minēta interese par mūziku, tehniku, datoriem. Raksturojot meitenes, skolotāji minēja apzinīgumu, aktivitāti, maigumu, savukārt, norādīja uz meiteņu intereses trūkumu par mūziku, sportu (piebilstot, ka konkrētais gadījums gan vairāk bijis saistīts ar skolotāja personību).

Zēniem ir daudz augstākas individuālās spējas. (Krievu valodas un literatūras skolotāja)

Es pirmo gadu mācu vizuālo mākslu un esmu novērojusi, ka zēniem patīk taisīt to, ko var izdarīt ātri un tūlīt. Ja nesanāk ātri un tūlīt, tad viņiem rodas pretenzijas. (Vizuālās mākslas skolotāja)

Tas saistīts ar attīstību. Meitenes it kā attīstās ātrāk, līdz ar to ir gudrākas un disciplinētākas. (Krievu valodas skolotāja)

Spēcīgāki matemātikā ir zēni, jo viņiem ir loģiskā un pragmatiskā domāšana. (Mūzikas skolotāja)

Diskusiju laikā skolotājiem lūdzām iedomāties situāciju, ka diviem skolēniem – zēnam un meitenei, viņa pasniegtajā mācību priekšmetā ir aptuveni vienādas zināšanas un prasmes. Mūs jautājām, kuru no skolēniem skolotājs izvēlētos sūtīt uz mācību priekšmeta olimpiādi un kāds būtu viņa izvēles pamatojums. Skolotāju vairākums puda viedokli, ka skolēna dzimumam nebūtu nozīmes viņu izvēlē. Par savas izvēles kritērijiem skolotāji minēja skolēnu iepriekšējos rezultātus, attieksmi pret darbu, loģisko domāšanu, uzcītību, nestandarta domāšanu, izturētību stresa situācijās, raksturu, temperamentu, spēju koncentrēties ilgstošam darbam, pieklājīgas uzvedības prasmes. Kāda skolotāja minēja, ka izvēli balstītu uz personisko intuīciju, cita minēja, ka viņai bijusi tāda situācija un viņa izmantojusi lozēšanu. Daži skolotāji teica, ka viņi izvēlētos zēnu. Tomēr savu izvēli pamatoja nevis ar zēnam piemītošām specifiskām uzvaru garantējošām iezīmēm, bet gan ar to, ka viņu iepriekšējā pieredze liecina, ka žūrijas komisijā parasti vairākums ir sievietes, un viņas kā žūrijas komisijas dalībnieces parasti dod priekšroku zēniem. *Meitenei ir jābūt ģeniālai, lai viņa uzvarētu. Zēniem pietiek ar to, ka viņi spēj būt mākslinieciski.* (Krievu valodas un literatūras skolotāja).

Tomēr arī šajā jautājumā daži skolotāji savu iespējamo izvēli pamatoja ar zēnam vai meitenei piemītošām specifiskām īpašībām.

Ja par izteismīgo runu, vairāk vinnēs zēni. Zēni ir veiksmīgāki. (Krievu valodas skolotāja)

Zēni parasti ir drošāki, meitenes ir kautrīgākas. (Sākumskolas skolotāja)

Tīri tehniskais risinājums labāk padodas meitenēm, bet tādas oriģinālas domas, loģiskais risinājums labāk padodas zēniem. Vēl jāskatās, kurā priekšmetā ir olimpiāde. (Fizikas un matemātikas skolotājs)

4.3.4. Skolotāju ietekme uz skolēnu profesijas izvēli

Nelielu daļu skolotāju diskusiju laika veltījām skolēnu nākotnes profesijas izvēlei. Diskusiju dalībniekiem jautājām, vai viņi palīdz saviem skolēniem izvēlēties nākotnes profesiju un kādus padomus viņi dod. Lūdzām skolotājus minēt konkrētus piemērus no viņu pieredzes, kad viņi ir devuši padomus skolēniem profesijas izvēlē. Mēs vēlējamies noskaidrot, vai skolotāju dotie ieteikumi kaut kādā veidā neierobežo skolēnu izvēli un nevirza skolēnus uz tradicionālajām sievietu un vīriešu dzimumam piedēvētajām profesijām.

Skolotāju teikto iespējams apkopot sekojošās pamatatziņās:

- skolotāji iesaka skolēniem profesijas izvēlē balstīties uz viņu spējām un dotumiem. Šo domu pauda vairākums diskusiju dalībnieku.

Meitene ļoti talantīga visos priekšmetos, bet jo īpaši literatūrā. Un jau tad nebaidījās un teicu gan mātei, gan tēvam, kad viņu meita beigs skolu, viņai ir jāizvēlas žurnālistika, rakstniecība. (Sākumskolas skolotāja)

Man ir pieredze ar vienas citas klases meiteni. Viņa arī domrakstos rakstīja, ka labprāt saistītu savu nākotni ar mūziku, dziedāšanu, tiešām arī labi dzied, ir piedalījies dažādos konkursos. Reiz iznāca saruna, kur viņa tālāk mācīsies. Viņa saka: "Es būšu slaucēja. Mani vecāki jau nav "biezie", kur tad es iešu!". Es saku, tepat Jelgavā, mūzikas koledžā. Viena cita meitene, kurai arī vecāki nav bagāti, mācās internātskolā ar mūzikas novirzienu, pāriet interesējies pie tās meitenes! Tad sāka tāda saulaināka staigāt. Es nezinu, vai viņa tomēr izvēlēsies mūziku....(Latviešu valodas un literatūras skolotāja)

Bērni pienāk, prasa viedokli, vai viņi var iet mācīties uz datoriem. Skatos, vai ir spējas. (Fizikas un informātikas skolotājs)

- skolotāji profesijas izvēles veicināšanai piedāvā skolēniem aizpildīt karjeras izvēles centra testus

Parasti aicinām karjeras izpētes centru, vai mēģinām paši aizbraukt uz centru. (Vizuālās mākslas skolotāja)

Es vispirms aprunājos ar bērniem, par ko viņi vēlas kļūt, kas viņiem patīk, kas interesē. Pēc tam piemeklēju attiecīgo testu katram individuāli. Gan meitenes, gan puisi izrādīja lielu interesi par šiem testiem. Tests nebija obligāts, bet visi skrēja to pildīt. (Vizuālās mākslas skolotāja)

- skolotāji profesijas izvēlē aicina skolēnus izpētīt profesijas perspektivitāti.

Ir jāanalizē situācija, ir jābūt skaidrībai par visām pieprasītajām profesijām. Tad no tām pašam skolēnam jāizvēlas. (Fizikas un informātikas skolotājs)

Vajag pētīt, kas vajadzīgs valstij. (Pirmskolas skolotāja)

Pirmais arguments skolēnam, vai tā profesija ir reāla. Skolā mums bija projekts, kurā pētījām, kādus darbus iespējams darīt pēc dažādu specialitāšu apguves. (Latviešu valodas un literatūras skolotāja)

- skolotāji uzskata, ka bērna profesijas izvēlē vecākiem ir nozīmīgāka loma nekā skolotājam

Galvenais padomdevējs šajā jautājumā ir vecāki. (Vēstures, ekonomikas skolotājs)

Programmu (profesionālo) izvēle notiek vairāk no vecāku puses, nevis no skolas. (Mūzikas skolotāja)

- Daži skolotāji norādīja, virzīt skolēnu pretim kādas profesijas izvēlei nozīmē milzīgu atbildību un, iespējams, ka šo uzdevumu skolotājam vispār nevajadzētu uzņemties.

..Tā ir milzu atbildība vispār teikt savu viedokli, pat tad, ja tu domā, (...) ka skolēna izvēle ir nepareiza. Ja nu es pāršauju pār strīpu? (Vizuālās mākslas skolotāja)

Nevienā no diskusijām skolotāji neminēja argumentus, ka iesakot skolēniem izvēlēties profesiju, būtu jāpievērš uzmanība tam, vai šī profesija ir piemērota vīrietim vai sievietei.

Secinājumi.

Lai gan skolotāju vairākums norādīja, ka ir dzirdējuši informāciju par dzimumu līdztiesības jautājumiem, iegūtās informācijas avotu un satura analīze ļauj secināt, ka skolotāju informētība šajā jautājumā pārsvarā ir fragmentāra, virspusēja un pārsvarā gadījumu informācija ir nejauši iegūta.

Daļa skolotāju zina kāda ir mūsdienīga dzimumu līdztiesības izpratne un publiskā sarunā pauž viedokli, ka sieviešu un vīriešu līdztiesība jāsaprot kā abu dzimumu iespēju, tiesību un pienākumu vienādība. Tomēr fakts, ka lielākā daļa skolotāju starp piedāvātajām gatavajām definīcijām izvēlējās dzimumu diskriminējošam uzskatam atbilstošu formulējumu un arī diskusijās, paužot savu personisko viedokli, bieži pauda uzskatus par atšķirīgiem vīriešu un sieviešu pienākumiem ļauj secināt, ka skolotāju vairākumam izpratne par dzimumu līdztiesības būtību ir nepietiekama un, ka pastāv pretruna starp skolotāju zināšanām un viņu personisko nostāju.

Skolotāji norādīja, ka bieži bērnu ģimenēs valda uzskats par vīriešu un sieviešu lomu atšķirībām un no tā izrietošām atšķirīgām gaidām no zēniem/ meitenēm (vīriešiem/ sievietēm), bet tas apgrūtina dzimumu līdztiesības principu ievērošanu skolotāju pedagoģiskajā darbībā.

Skolotāji uzskata, ka galvenais padomdevējs skolēnu profesijas izvēlē ir skolēnu vecāki. Daži skolotāji izturas piesardzīgi pret skolēnu nākotnes profesijas izvēles ietekmēšanu. Ja skolotāji tomēr sniedz skolēniem padomus par piemērotāko profesiju, tad pamatojumam izmanto tādus argumentus kā skolēnu spējas, intereses, profesijas perspektivitāte. Neviens skolotājs neminēja skolēna dzimumu kā faktoru, kas jāņem vērā profesijas izvēlē. Tā kā pētījumā par skolotāju ietekmi uz skolēnu profesijas izvēli izmantoti samērā ierobežota apjoma kvalitatīvie dati, šajā virzienā pētījums būtu jāturpina.

Skolotāju vairākums uz tiešu jautājumu par skolēna dzimuma ietekmi uz viņa mācīšanos un sekmēm atbild noliedzīgi, uzskatot skolēnu dzimumam nav nozīmes mācību darbā. Tomēr detalizētāka skolotāju argumentu analīze netieši ļauj secināt: daļa skolotāju atbalsta uzskatu, ka izziņas procesā skolēna dzimumam ir nozīme, ka tas jāņem vērā, apgūstot konkrētus mācību priekšmetus un ka skolēnu sekmes kādā mācību priekšmetā ir saistītas ar skolēna dzimumam raksturīgām iezīmēm.

4.4. Skolas vides novērtējums saistībā ar dzimumu līdztiesību

4.4.1. Skolēnu un skolotāju dzimumu sadalījums vispārizglītojošajās skolās

Izglītības un zinātnes ministrijas mājas lapā

(<http://www.izm.gov.lv/default.aspx?tabID=7&lang=1&id=1270>)

skat. 05.05.2005) informācija par skolēnu skaitu vispārizglītojošās skolās pieejama arī dzimumu aspektā. 2004./05. mācību gadā vispārizglītojošās dienas skolās mācās 300 667 skolēni, no kuriem 150 788 (50,15%) ir meitenes:

1.- 4. klasēs mācās 84 351 skolēns, t.sk. 40 368 (47,86%) meitenes,

5.- 9. klasēs mācās 158 615 skolēni, t.sk. 77 008 (48,55%) meitenes,

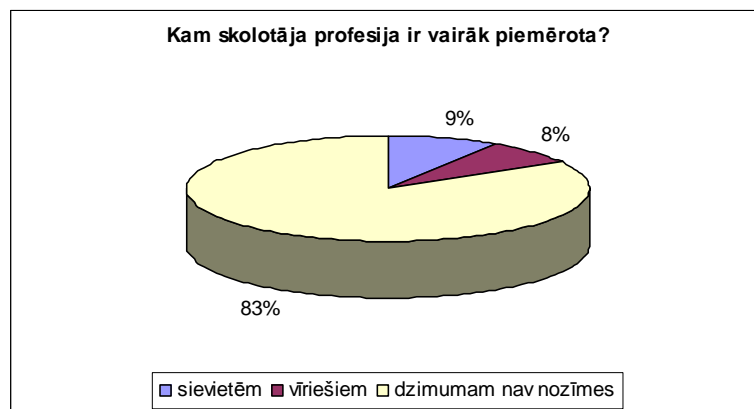
10.- 12.klases mācās 57 701 skolēns, t.sk. 33 416 (58%) meitenes.

2004/05 mācību gadā Latvijas vispārizglītojošās dienas skolās 88% pedagogu bija sieviešu dzimuma.

Pētījumā apkopotajā informācija par 15 skolu vecāku padomēm liecina, ka šo skolu vecāku padomju sastāvā 86% ir sievietes. Šie dati ļauj secināt, ka skolas vide no dažādiem aspektiem ir femīna. Kā tas ietekmē mācību darbu, kā skolotāji, vecāki un skolēni skaidro un vērtē šo situāciju?

4.4.2. Skolotāju un skolas vadības dzimuma ietekmes novērtējums

83% skolotāju atzina, ka skolotāja profesijā dzimumam nav nozīmes (skat. 13. attēlu)

13.attēls. Skolotāja profesijas piemērotība dzimuma aspektā

Skolēni savās atbildēs uzrādīja, ka skolotāja dzimumam ir nozīme. Tikai 20...25% skolēnu atzina, ka nav nozīmes, kuru priekšmetu, kura dzimuma skolotājs mācītu (skat. 2. attēlu).

Dalītas domas pauda vecāku diskusijas dalībnieki. Lai gan principā viņi piekrīta, ka dzimumam nav nozīmes, „*vajag abus, galvenais lai profesionālis*”(divu dēlu māte), tomēr viņi labprāt gribētu skolā redzēt vairāk vīriešus, „*jo vīriešiem ir ko dot bērniem*”. (Dēla un meitas māte).

Tāpat viņi uzskata, ka ir lietas, ko var iemācīt tikai vīrietis vai tikai sieviete:

Mājturību lai vīrieši māca, jābūt, lai ir lietpratējs, kas pārziņa savu priekšmetu. (dēla un meitas tēvs)

Es domāju, ka vīrieši saprot tehniskās lietas vairāk. (meitas un dēla māte)

Vīriešiem jā māca tie klasiskie vīriešu priekšmeti, sievietēm – sieviešu. (dēla un meitas tēvs)

Ir lietas, ko tikai vīrieši var pasniegt, nevar sievietes mācīt visu ko. (dēla un meitas māte)

Manuprāt, tehniskiem priekšmetiem vīrieši vajadzīgi skolā (...). (divu dēlu māte).

Vecāki diskusijā atceras gadījumus, kad skolotājs – vīrietis skolā ir bijis augsti novērtēts gan kā profesionālis, gan kā sava dzimuma pārstāvis.

Mums bija muzikālais skolotājs un klases audzinātājs kolosāls, šobrīd vēl satiekam. Mierīgs, nosvērts, nebija haotisks kā matemātikas skolotāja, kas nevar saprast, kā tu nesaproto. (meitas un dēla māte)

Skolas salidojumā vislielākās ovācijas bija skolotājam vīrietim. Vīrietis var visu. (dēla un divu meitu tēvs)

Mums arī bija klases audzinātājs vīrietis, mēs viņu tā mīlējām, vēl šodien atceramies. (meitas un dēla māte)

Arī skolotāji fokusgrupas diskusijā min pozitīvos piemērus:

Bija viesi no Comenius projekta – tikai viena sieviete skolotāja, visi vīrieši no Somijas un Spānijas, norvēģi vīrieši vadīja stundas, bērni ar mutēm vaļā skatījās uz atraktīvajiem vīriešiem un teica: jā, tas tik ir skolotājs. (Vizuālās mākslas skolotāja)

Piemēram, lielās meitenes negāja uz fizikultūru, kamēr nebija pasniedzējs vīrietis. (Latviešu valodas un literatūras skolotāja)

Vecāki saskata zemo atalgojumu kā iemeslu tam, ka skolās ir maz vīriešu. Šo aspektu uzsver tieši tēvi.

Atalgojums nav priekš vīrieša. (dēla un divu meitu tēvs)

Universitātēs, kur atalgojuma sistēma ir sakārtota, tur viņi aizķeras, skolās vēl joprojām nav, līdz ar to skolai jāceļ prestižs. (dēla un meitas tēvs)

Vecāki – tēvi piedāvā arī problēmas risinājumus:

Vajadzētu izmaiņas profesiju klasifikatorā, algu aspektā. (dēla un meitas tēvs)

Taisot amatu aprakstus, ir jāparedz tāds atalgojums, ka tas ir pieņemams. Piemēram, bērnu dārza audzinātājs nevis 120 latus, bet 400 latus, tad sāksies...kad tos amatus uzskatīsim pēc

tā, ka tur būs attiecīgam ciparam, konkurētspējīgs atalgojums izšķirs to, kas par dzimumu tur aizies. (dēla un meitas tēvs)

Tomēr algas nav vienīgais, kas attur vīriešus būt par skolotājiem. Kāds tēvs atzīst:

Alga - tā ir viena lieta. (...) Daudz izšķir spēks, fizioloģiskās īpašības. Vīrietim tas spēks tomēr ir vairāk pārsvarā, neies sievietes celt akām vākus, ja viņa var bērnudārzā bērnus audzināt ar savu mātišķo. Vīrietis bērnudārzā ne tikai dēļ tās algas varbūt neiet (...), bet nu ja uz viņu tā šķībi skatīsies, viņš jau neies, - sociālās normas. (meitas un dēla tēvs)

Lai gan vecāki principā atzīst, ka skolotāja profesija piemērota abiem dzimumiem, viņi uzskaita sieviešu priekšrocības un dotības būt skolotājām, uzsverot tieši dzimumam raksturīgās īpašības, ko nevar iemācīties un apgūt, bet kas jau no dabas piemīt attiecīgajam dzimumam. Tas pats arī attiecas uz skolotājiem vīriešiem, kas tiek vērtēti ne tikai kā profesionāļi, bet arī kā sava dzimuma pārstāvji.

Puikas labi māc, bet otram iemācīt nemāk. (divu dēlu māte)

Vīrieši saprot, bet nemāk iemācīt. (meitas un dēla māte)

Būtībā jau mēs esam mīļāki cilvēki, tas ir tāpēc, ka sievietes ir klāt. (dēla un meitas tēvs)

Vīrieši ir tādi mierīgāki. (meitas un dēla māte)

Pēc manas pieredzes vīrieši, kas fiziku pasniedz skolās, ir nodzērušies, līdz ar to viņiem nekāda fizika arī nesanāca. (dēla un meitas tēvs)

Gribu vīriešus skolotājus...gribēšana pāries, ja nebūs kvalitāte. (meitas un dēla tēvs)

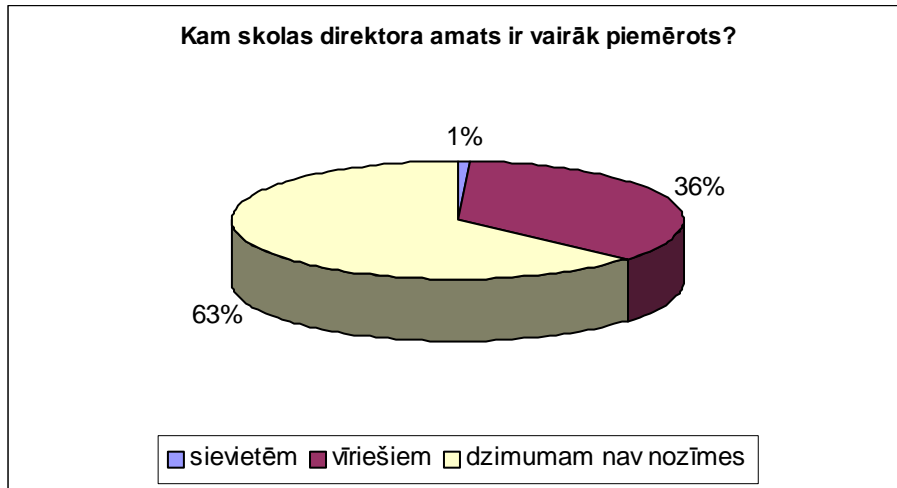
(...)viņa var bērnudārzā bērnus audzināt ar savu mātišķo. (dēla un meitas tēvs)

Līdz pieciem gadiem mazāk vīrieši vajadzīgi bērnudārzā, tur jau tās mammas un vecāsmammas(...), augot, sākumskolā tur vēl joprojām sievietes, augstskolā, tur jau ir vairāk vīriešu, to, kas dzīvē vairāk vajadzīgs, monolītāks. (dēla un meitas tēvs)

Arī kāda skolotāja pamatoja skolotāja dzimuma piederību par būtisku faktoru skolas vidē:

Kad es saku zēniem: "Es tev saku kā sieviete, nevis skolotāja", tas viņiem patīk, viņi jūtas kā īsti vīrieši. (Latviešu valodas skolotāja)

Attiecībā uz skolas direktora amatu, vairākums skolotāju (63%) uzskata, ka skolas direktora dzimumam nav nozīmes, bet tikai 1% skolotāju uzsvēra, ka sievietei direktora amats būtu vairāk piemērots nekā vīrietim (skat. 14. attēlu).

14. attēls. Skolas direktora amata piemērotība pēc dzimuma (skolotāju atbildes)

41% skolēnu min, ka labprātāk skolas direktora amatā redzētu vīrieti un tikai 30% skolēnu minēja, ka dzimumam nav nozīmes. Tātad 70% skolēnu ar savām atbildēm parādīja, ka direktora amatam ir dzimums (vai nu vīrietis, vai sieviete) (skat. 15. attēlu)

15. attēls. Skolas direktora amata piemērotība pēc dzimuma (skolēnu atbildes)

Visi 7 vienas vecāku diskusijas dalībnieki neatkarīgi no sava un savu bērnu dzimuma atzina, ka skolas direktora amats ir visvairāk piemērots vīrietim.

Viņš ir stabilāks. (dēla un meitas māte)

Ar sieviešu kolektīvu vieglāk tikt galā. (meitas un dēla māte)

Arī laikam patiktu vīrietis, centības ziņā sievietes gan var vairāk panākt. (dēlu māte)

Skolā domā, ka labāk, lai direktors ir vīrietis. (divu dēlu māte)

Vīrieti, viennozīmīgāk, var to bērnu saturēt, ja vajag, tēvišķais, pasaka savu vārdu, tā visa skola nodreb un visi zina, kurš te saimnieks ir, skaidrs, ir arī tādas sievietes kā vīrietis. (dēla un meitas tēvs)

Vīrietis varētu būt kā vadītājs skolā labāks, kur jaunieši visādas nerātnības dara. (meitas un dēla māte)

Ja daudz sievietes, tad vajag noteikti vīrieti. (...) Vīrietim ir tas raksturs, kāds prasās, uzņemšanās, uzdrīkstēšanās, atbildības uzņemšanās. Ir pozitīvi izņēmumi. (meitas un dēla tēvs)

Vīrieti. Konstruktīvāki, ne tik emocionāli. (dēla un divu meitu tēvs)

Kāds tēvs pamato, kāpēc tieši vīrieši ir labāki vadītāji:

Vadītājam lielākas izredzes ir vīrietim jebkurā gadījumā, arī plašās karjeras izveidošanai sievietei vienmēr traucē bērnu dzemdēšana. Vīrieši tādā lielākā masā tomēr arī ir nekaunīgāki, skaļāki, mēs no bērna kājas redzam, kas ir tie lielākie huligāni, tie arī pēc tam tomēr izceļas dzīvē. Labi vadīt kolektīvu, organizēt, matemātiku labāk zināt, fiziku, varbūt tas ir vairāk vajadzīgs vīriešiem.

Otras vecāku diskusijas dalībnieki, savukārt, deva priekšroku tieši skolas direktorei – sievietei:

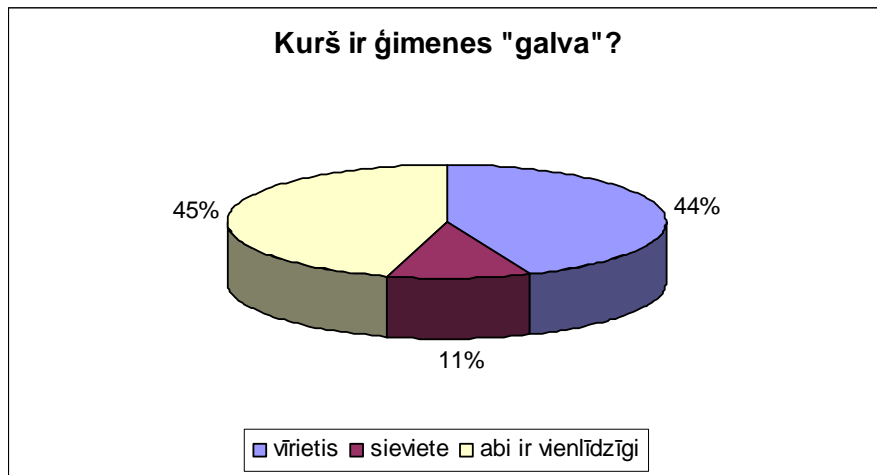
Es no personiskās pieredzes varu teikt, ka man ir vieglāk sastrādāties ar vadītāju sievieti, varbūt tas ir tāpēc, ka kolektīvs apzinās, ka viņa ir ģimenes cilvēks, viņai ir bērni un viņa labāk saprot tās problēmas, un spēj atrast risinājumu. (divu meitu māte)

Viennozīmīgi, ja kolektīvā viens dzimums dominē, tad vadītājam vajadzētu pārstāvēt tieši to dzimumu. (divu dēlu māte)

Tas atkarīgs no nozares, pedagoģijā noteikti labāks vadītājs ir sieviete. (trīs meitu tēvs)

Vecāku un skolēnu izteiktais viedoklis par to, ka indivīda dzimumam amatā vai profesijā ir nozīme, sasauca ar citiem datiem. Skolēniem aptaujā tika jautāts, kādu amatu viņi vēlas ieņemt pašu dibinātajā firmā, 14% meiteņu izteica vēlmi būt par priekšniecēm, kamēr par priekšniekiem vēlējās kļūt 19% zēnu. Vēlmi būt par priekšnieku/ču vietniekiem/cēm izteica 10% meiteņu un tikai 3% zēnu (skat. 3. un 4. attēlu). Tas liecina, ka meitenēm jau skolā ir mazākas ambīcijas nekā zēniem ieņemt vadošus posteņus, ko vēl jo vairāk stiprina vecāku un skolotāju (arī plašākas sabiedrības kopumā) ikdienas izteikumos figurējošie viedokļi par to, kas piedien sievietei un kas vīrietim.

Skolēni sabiedrībā valdošos stereotipus par vīriešu un sieviešu lomām parāda arī atbildēs uz jautājumu par to, kurš ir „ģimenes galva”? 44% skolēnu atbild, ka „ģimenes galva” ir vīrietis un 11% - sieviete. 45% respondentu uzskata, ka abi dzimumi ģimenē ir vienlīdzīgi (skat. 16. attēlu).

16. attēls. „Ģimenes galva”

Izskaidrojums dzimuma neproporcionālajam sadalījumam skolā meklējams arī sabiedrības uzskatos par to, kam jāpelna vairāk. Skolotāja profesija ir starp tām, kuras ir maz apmaksātas mūsu valstī un kurā vairāk ir nodarbinātas tieši sievietes. Puse no respondentēm meitenēm ir gatavas uzsākt savu darba dzīvi par algu no 200 līdz 400 latiem, kurpretim tikai 37% zēnu ir gatavi sākt strādāt par šādu atalgojumu. Zēni sagaida ik mēneša atalgojumu no 400 līdz 600 latiem (38%), kamēr tikai 14% meiteņu cer uz šādu algu. Jāsecina, ka meitenes ir gatavas strādāt par mazāku atalgojumu nekā zēni. Tas sasaucās ar vecāku un skolotāju pausto viedokli, ka vīrieši nav gatavi strādāt par atalgojumu, ko saņem sievietes, un valsts statistikas datiem par atalgojuma atšķirībām dzimuma griezumā.

Meitenēm ir mazāk problēmu, jo viņas augstskolā mācās. Viņām maksā kapeikas, bet viņas tāpat strādā. (Fizikas un matemātikas skolotājs)

Man liekas, ka tas atkarīgs no atalgojuma, jo vīrietim jābūt ģimenes apgādātājam. (Fizikas un matemātikas skolotājs)

Liela nozīme ir tam, ka vīrietim jāpelna vairāk naudas, bet strādājot Latvijā par skolotāju, tas ir grūti izdarāms. (trīs meitu tēvs)

90 gadu sākumā skolās bija daudz vairāk vīriešu, bet viņi pazuda tikai tāpēc, ka vajadzēja pelnīt naudu, bet skolā strādājot par skolotāju, tas bija grūti izdarāms. (divu meitu māte)

47% skolotāji atzina, ka neproporcionālais pedagogu dzimumu sadalījums skolās ietekmē skolēnu izpratni par dzimumu lomām (skat. 17. attēlu).

17. attēls. Pedagogu dzimuma ietekme (skolotāju atbildes)

Skolotāji izprot, ka neproporcionālais dzimumu sadalījums veicina skolēnu stereotipisko izpratni par dzimumu lomām:

Jau no skolas gadiem viņiem būs sabojāts viedoklis par dzimumu attiecībām.

Zēniem rodas priekšstats, ka nav jāmācās, jo ir maz izglītotu vīriešu, kuriem censties līdzināties.

Ka sievietes strādā mazāk atalgotu darbu un arī ārpus tiešajiem darba pienākumiem bez papildus samaksas.

Skolēniem var likties, ka ar bērnu audzināšanu un mācīšanu jānodarbojas tikai sievietēm.

Tāpat tiek veicināti stereotipu iesakņošanās par skolotāja profesiju:

Izveidojas stereotipa priekšstati par skolotāja profesiju.

Bērni uzskata, ka skolotāja (...) ir tikai sieviete, jo skolotājs – nevīrišķīga profesija.

Skolotājs asociējas ar sievieti.

Skolotāju sieviešu dzimuma pārsvars veido priekšstatu par sievietēm raksturīgu dzimuma uzvedību:

Zēni sāk sievietes uztvert kā cilvēkus, kas pastāvīgi norāda kā un ko vajag darīt; ar laiku tas sāk viņus kaitināt un viņi sāk noliegt sievietes vispār.

Skolēniem rodas priekšstats, ka viss jādara sievietei.

Zēnus audzina un vada sievietes.

Rada priekšstatu par sieviešu dominēšanu.

Rodas priekšstats, ka sievietei jābūt valdonīgai, visu varošai darbiniecei.

Sieviete vienmēr ir lokomotīve.

Vīriešu trūkums skolā un mājās tieši ietekmē skolēnu socializāciju un sava dzimuma identitātes veidošanos:

Jau tā ir daudz nepilno ģimeņu, vēl skolā gandrīz tikai skolotājas, bērniem ir par maz saskarsmes ar vīriešiem.

Bērniem, kurus audzina tikai māte, nav vīrieša etalona.

Zēniem vajadzīgs vīrieša paraugs.

Daudziem zēniem nav vīrieša parauga ne mājās, ne skolā.

Trūkst pozitīvo atbildīga, gādīga, iejūtīga, vīrišķīga, izlēmīga, zinoša vīrieša piemēru.

Arī skolotāju diskusiju dalībnieki pamatoja, kāpēc viena dzimuma dominēšana ietekmē skolēnu priekšstatus:

Skolā strādā sievietes – tur veidojas stereotipi – sieviete visu var, savā stilā, domāšanā. Sievišķīgā vidē puīši: mājās sieviete, skolā sieviete, pēc tam ir sieva. (Mūzikas skolotāja)

(...) ja zēniem ir problēmas ģimenē ar mammu, tad viņi manā sejā saskata sievieti – mammu, ja manā vietā būtu vīrietis, viņš labāk tiktu galā ar šādām problēmām. (Vizuālās mākslas skolotāja)

Kāda divu meitu māte uzsvēra, ka tādējādi „rodas stereotips, ka ar audzināšanu jānodarbojas tikai sievietēm. Skolotājas lielākā daļa ir sievietes, uz vecāku sapulcēm arī pārsvarā nāk sievietes.”

Gan skolotāji, gan vecāki atzina, ka skolas vecāku komitejās un klašu vecāku sapulcēs visvairāk ir sieviešu dzimuma vecāki.

Strādājot skolā mēs redzam, ka sievietes ir mātes. (Latviešu valodas un literatūras skolotāja)

Nav daudz tādu bērnu, kas var atļauties aicināt savu tēvu un parādīt sabiedrībai. Mēs redzam, kādi viņi staigā pa ciemu. Ir lietas, kur tēvi neatļaujas iejaukties vai neuzskata par svarīgu to darīt. (Mūzikas, sociālo zinību skolotāja)

Vairāk nāk tomēr mātes, bet es domāju, ka tas ir saistīts ar to, ka vīrieši strādā ilgāk un viņiem ir grūtāk tikt uz vecāku sapulcē. (trīs meitu tēvs)

Biežāk sievietes, tā laikam pieņemts. (dēla un meitas māte)

Tēviem jāstrādā it kā, pieņemtais tā vairāk, ka mammas iet. (meitas un dēla māte)

Tomēr ir arī pozitīvi piemēri:

(...) toties stabilas ģimenes nāk pa pāriem. (divu dēlu māte)

Nāca pārsvarā mammas līdz brīdim, kad parādījās tēvi, daudzi bērni sāka aicināt tēvus.
(Ģeogrāfijas skolotāja, administratore)

Sapulcēs sāk parādīties tēti. Pirms vairākiem gadiem parādījās tēti, kas vieni audzina bērnus. Viņiem ir gan meitas, gan dēli. (Angļu valodas skolotāja)

Pieredze ir tāda, ka nāk mammas, bet ja sāk nākt viens vai divi tēvi, tad arī citiem sāk nākt tēvi, manā gadījumā tā bija. Modelis, uz kuru varētu tiekties, lai nāk abi. Ik pa laikam parādās, bet ne vienmēr ir savienojams ar darbu (...). (dēla un meitas tēvs)

Tas ir tradīciju jautājums arī. Kam tēvs nāca uz sapulcēm, tas arī pats iet, man gan mamma gāja, bet esmu sācis iet. Abi, tas nav reāli, arī pēc interesēm, neko jau nevar uzspiest, ja tēvam interese ir lielāka, ir jārod iespēja. Nav jau tā, ka būtu tikai sievietes, ir arī vīrieši.
(dēla un meitas tēvs)

Zīmīgi, ka arī vecāku padomē, kur ir vīrietis, tas bija tēvs, kurš uzņēmās vadību:

Es visur esmu vadītājs, jo mammas negrib uzņemties.

Skolotājiem aptaujā tika jautāts, vai viņi strādājot skolotāju profesijā ir izjutuši atšķirīgu skolas vadības attieksmi pret skolotājām sievietēm un skolotājiem vīriešiem? 84% skolotāju izteicās, ka nav izjutuši atšķirīgu attieksmi. Tomēr 16% ir izjutuši savā profesijā atšķirīgu attieksmi uz dzimuma pamata (skat. 18 attēlu)

18.attēls. Atšķirīga attieksme pret skolotājiem uz dzimuma pamata

Tie skolotāji, kas savā profesijā ir saskārušies ar dažādu attieksmi uz dzimuma pamata, minēja konkrētus piemērus, kādā veidā tā izpaužas. Skolotāji ievērojuši, ka pret vīrieti skolā ir iecietīgāka attieksme, viņi tiek īpaši prēmēti vai arī pret viņiem neizvirza tādas pat prasības kā pret sievietēm. Prasības var būt atvieglotas:

Vīriešiem vairāk piedod dažādus grēciņus.

Sievietes uzņemas lielāku sabiedrisko slodzi. Vīriešiem daudz kas tiek piedots.

Pret vīrieti attieksme ir saudzīgāka.

Nav vienotas prasības.

Ir noteikumi, kas uz viņiem neattiecas. Piemēram, sēžu apmeklēšana.

Pārsvarā vīriešiem nav audzināmās klases.

Skola mēģina vairāk piesaistīt darbam vīriešus.

Skolotājiem vīriešiem tiek izvirzītas mazākas prasības.

No skolotājam sievietēm prasa vairāk atbildības un papildus darbu.

4.4.3. Zēniem un meitenēm skolā piedāvāto iespēju novērtējums

Atbildot uz jautājumu, vai skola nodrošina vienādas iespējas zēniem un meitenēm, divas trešdaļas (69%) aptaujāto skolotāju uzskatīja, ka nevienlīdzīgas iespējas zēniem un meitenēm skolā nav reāla problēma. Piektā daļa (21%) skolotāju atzina, ka nav domājuši par šo jautājumu. (skat. 19.attēlu)

19. attēls. Skolas piedāvāto iespēju novērtējums

Arī skolotāju diskusijās pamatā izskanēja viedoklis, ka nav pamata uztraukumam par nevienādām iespējām zēniem un meitenēm. Diskusiju dalībnieki, kas uzskatīja, ka pamats uztraukumam ir, norādīja, ka viens no satraucošajiem faktiem skolā ir zēnu agresivitāte pret meitenēm. Šī agresija reizēm tiek vērsta arī pret skolotājiem.

Zēni ir agresīvāki pret skolotājiem, it īpaši, ja skolotājs ir sieviete. (Vēstures un civilizāciju skolotājs)

Nepatīk pārprasta līdztiesība uzvedībā, saskarsmē. Pūšis atļaujas iespert meitenei pa dibenu, bet meitene neko. Kas notiks tālāk? (Pirmskolas skolotāja)

Es esmu saskārusies ar problēmu, ka tieši zēni, ja viņiem ir problēmas ģimenē ar mammu, tad viņi manā personā saskata sievieti mammu. Ja manā vietā būtu vīrietis, viņš labāk tiktu galā ar šīm problēmām. (Vizuālās mākslas skolotāja)

Vairāki skolotāji norādīja, ka skola nepiedāvā pietiekošas iespējas zēniem. Vairāki skolotāji gan uzskatīja, ka pašiem zēniem trūkst intereses un vēlēšanās izmantot skolas piedāvātās iespējas.

Zēniem pārāk maz sporta nodarbību., visiem liek staigāt rociņas pie sāniem piespiedušiem. Zēniem gribot negribot enerģija jāliek kaut kur ārā, spārdoties, ārdoties. Pusaudža gados skola visvairāk traumē zēnus. (Latviešu valodas un literatūras skolotāja)

Man pašai ir dēls, viņam ļoti patīk gatavot ēst un viņš ļoti pārdzīvo, ka viņam nav iespējas attīstīt šo prasmi skolā. (Vizuālās mākslas skolotāja)

9.klasē zēni pārsvarā nodarbojas ar mūziku, tikai individuāli, spēlē dažādus instrumentus, bet korī dzied pārsvarā tikai meitenes. Zēns nevar attīstīt savas prasmes dziedāšanā ejot uz kori, jo viņu lielākoties neņem. Man liekas, ka tas lielā mērā saistīts ar to, ka skolotājs nespēj disciplinēt zēnus. (Ģeogrāfijas skolotāja, administratore)

Parādās arī tāda tendence, ka zēni negrib iet uz tautas dejām, tas viņiem liekas nevīrišķīgi, tiek apsmietas baletdejojotājas kustības. (Vizuālās mākslas skolotāja)

Pievēršu uzmanību vārdu grib. Pasākumos zēni mazāk grib iesaistīties. Labāk kritizēt, aktīvi negrib iesaistīties. (Vēstures un sociālo zinību skolotāja)

Secinājumi

Skolotāju lielākā daļa uzskata, ka skolā nepastāv reālas atšķirības iespēju ziņā meitenēm un zēniem. Nedaudzās skolotāju nosauktās problēmas par iespēju nevienādību skolotāji pamato ar zēnu un meiteņu atšķirīgajām īpašībām un interesēm.

Lai gan lielākā daļa skolotāju aptaujā atzīst, ka skolotāja dzimumam un skolas direktora dzimumam nav nozīmes, tomēr citi dati parāda pretējo. Skolēni atzīst, ka skolotāja dzimumam dažādos mācību priekšmetos un direktora amatā ir nozīme, tāpat domā arī vecāki. Skolas direktora amatā vairums skolēnu un vecāku labprātāk redzētu vīrieti.

Skolotāji pauž viedokli par to, ka skolotāja profesija ir vienlīdz piemērota abiem dzimumiem, atzīstot, ka dzimuma neproporcionālais sadalījums skolā ietekmē skolēnu izpratni par dzimumu lomām. Gan skolotāji, gan vecāki atzīst, ka vīriešu skolās ir par maz (t. sk. vecāku padomēs un sapulcēs). Tas rada priekšstatu, ka bērnu audzināšanas un izglītošanas jautājumi ir vienīgi sieviešu prerogatīva un atbildība. Tas viss ietekmē skolēnu priekšstatus par sievietes un vīrieša lomām un viņu dzīves un uzvedības veida atšķirībām. Paši skolotāji atzīst, ka arī stereotips par skolotāja profesijas piemērotību sievietes dzimumam un sievietes gatavību strādāt par mazāku atalgojumu nekā vīrieši, arvien tiek nostiprināts. Tas, ka skolā pārsvarā strādā sievietes, saasina skolotāju un vecāku uzmanību uz vīriešu dzimuma skolotājiem tieši kā uz vīriešiem skolā. Proti, vairuma respondentu skatījumā, vīriešu dzimuma skolotāja vērtība ir tieši viņa dzimuma piederība. To netieši apliecina arī tie skolotāji, kas ir saskārušies ar atšķirīgu attieksmi no skolas vadības puses – tieši pret vīrieti skolā ir atšķirīga attieksme dzimuma piederības dēļ.

Lai gan tikai 16% aptaujāto skolotāju atzīst, ka saskārušies ar dzimumu atšķirīgu attieksmi strādājot savā profesijā, vecāku izteikumi par skolas direktora piemērotību

vienam vai otram dzimumam un arī pašu skolotāju izteikumi par meiteņu un zēnu piemērotību vienai vai otrai dzīves jomai, jau ir diskriminējoši. Tas liecina, ka skolotāji, iespējams, neprot identificēt dzimumu segregācijas un diskriminācijas gadījumus un neizprot, ko dzimumu diskriminācija nozīmē. To vēl pastiprina skolotāju atbildes jautājumā par dzimumu līdztiesību raksturojošo izteikumi. Pat ja skolotāji saskaras ar dzimumu segregācijas vai diskriminācijas gadījumiem un/vai paši izturas diskriminējoši, iespējams, ka viņi to neatpazīst un neapzinās, jo paši ir sievietes vai vīrieši, kas ir pārmantojuši un turpina izspēlēt sabiedrībā akceptētās dzimumu lomas.

Nemot vērā vispārīzglītojošo skolu femīno vidi Latvijā, ir nepieciešami tālāki pētījumi par tās ietekmi uz skolēniem, par to, kas notiek ar zēniem, kur un kāpēc tie „pazūd” vidusskolas klasēs. Turpmākos pētījumos ir jāanalizē, kā skolas vide, kurā dominē viens dzimums, ietekmē otru dzimumu un secīgi visu sabiedrību un tautas attīstību kopumā.

4.5. Dzimumu līdztiesības jautājumi skolotāju sagatavošanas un tālākizglītības programmās

4.5.1. Situācija augstākajā izglītībā attiecībā uz pētāmo problēmu

Vidējā izglītība un izglītība pēc vidējās (3. un 4. līmenis) ir 74,2% sieviešu un 70 % vīriešu. Terciārā (5. un 6. līmenis) ir 40,1% sieviešu un 27,9% vīriešu. Kopumā sievietēm ir augstāka izglītība, jo sievietes vairāk nekā vīrieši absolvē augstskolas un iegūst akadēmiskās, profesionālās kvalifikācijas un zinātņu grādus.

Arī augstākās izglītības mācību iestādēs vairāk docētāju ir sievietes (54,7%) nekā vīrieši (45,3%). Tomēr profesūrā ir vairāk vīriešu nekā sieviešu. Tā piemēram, Datorzinātņu, Juridisko zinātņu, Latvijas Jūras akadēmijas apvienotajās profesoru padomēs nav nevienas sievietes. Filozofijas un teoloģijas apvienotajā profesoru padomē ir 2 sievietes, Daugavpils Universitātes profesoru apvienotajā padomē arī ir 2 sievietes (www.aip.lv).

Pavisam visās zinātņu nozarēs profesoru padomēs ir pārstāvēti 376 profesori, no tiem 67 jeb 18% ir sievietes. 4 profesoru padomēs priekšsēdētājas ir sievietes (www.aip.lv).

Latvijas Zinātņu padomes vadībā ir 8 personas, viena no tām ir sieviete. LZP ekspertu grupā neviena sieviete nav pārstāvēta. No LZP 25 locekļu skaita tikai 4 ir sievietes (www.lzp.lv).

Skolotāju sagatavošanas un izglītības zinātnes programmas apgūst vairāk sievietes (82,2%) nekā vīrieši (17,8%).

2002. gadā sieviešu vidējā bruto darba samaksa izglītībā bija 155 LVL, vīriešu 168 LVL. Tātad sievietes pelna par 7,7% mazāk nekā vīrieši.

(Avots: Sievietes un vīrieši Latvijā.-Rīga: LR Centrālā Statistikas pārvalde, 2003)

4.5.2. Pedagoģu izglītības programmu novērtējums

Pētījumā tika analizētas 6 Latvijas Universitātes skolotāju sagatavošanas programmas un tajās ietvertu studiju kursu apraksti. Izvērtētas tika:

- Pedagoģija (bakalaura);
- Pirmsskolas izglītības pedagogs (Pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība);
- Pirmsskolas skolotājs (5 gadīga, Otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība);
- Sākumskolas skolotājs (Otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība);
- Sociālo zinību skolotājs (Otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība);

- Vidusskolas latviešu valodas un literatūras skolotājs (Otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība).

Neviens studiju kurss A (obligātie studiju priekšmeti) un B (obligātā izvēle) daļā nav veltīts vienādām iespējām vīriešiem un sievietēm jeb dzimumu līdztiesībai, kā arī nav konstatēts neviens studiju priekšmets, kura nosaukumā ir ietverts dzimuma vai dzimtes jēdziens. C (brīvās izvēles) daļā 2005. gada pavasara semestrim tiek piedāvāti 5 studiju kursi, kuri ir saistīti ar dzimšu un feminisma teorētiskajām problēmām socioloģijā, vēsturē un literatūrā un folklorā. C daļas kursus var izvēlēties ikviens LU students, tādējādi arī pedagoģijas studenti. Analīzei tika izvēlēti tie studiju priekšmeti, kuri pēc loģikas varētu ietvert bioloģiskā un sociālā dzimuma kategoriju.

Pedagoģija: Vispārīgā pedagoģija, Ģimenes pedagoģija, Pirmsskolas un skolas pedagoģija, Audzināšanas teorija un metodika, Sociālā pedagoģija, Pedagoģiskā meistarība.

Psiholoģija un fizioloģija: Vardarbības psiholoģija, Sociālā psiholoģija, Saskarsmes psiholoģija un pedagoģija, Attīstības psiholoģija, Pedagoģiskā psiholoģija, Veselības veicināšana skolā, Bērna attīstība.

Filozofija un tiesības: Bērnu un ģimenes tiesību aizsardzība, Ētika.

Analīzes vienība: jēdzieni „dzimums”, „dzimte”.

Dzimums kā kategorija tika konstatēts “Attīstības psiholoģijā” tēmā par dzimumnobriešanu, “Audzināšanas teorijā un metodikā” par dzimumaudzināšanu un “Ētikā” tēmā par dzimumu attiecību ētiku. Dzimte jeb sociālais dzimums kā atsevišķa kategorija nav konstatējama.

Pārskatot studiju priekšmetu programmu saturu, ir pamats domāt, ka atsevišķās tēmas implicīti ietver dzimtes kategorijas un vienādu iespēju principa analīzi. Tā piemēram, “Sociālajā psiholoģijā” ir tēmas par indivīda un sabiedrības aizspriedumiem un stereotipiem, “Ģimenes pedagoģijā” ir tēmas par tradicionālās un modernās ģimenes audzināšanas aspektiem, ģimenes vērtībām un tās struktūras ietekmi uz audzināšanu, “Attīstības psiholoģijā” un “Sociāli pedagoģiskajā psiholoģijā” ir tēmas par bioloģiskās un sociālās programmas lomu, socializāciju, “Audzināšanas teorijā un metodikā” ir tēmas par audzināšanas sociālajām funkcijām.

Interesanti, ka “Vardarbības psiholoģijā” nevienas tēmas formulējumā neparādās dzimtes vai dzimuma jēdziens.

Tomēr, lai noskaidrotu, vai tiešām pedagoģijas izglītības programmas LU ietver dzimtes jēdziena analīzi un dzimumu līdztiesības principa skaidrošanu, tika intervēta LU PPF Pedagoģijas nodaļas profesore, studiju programmu Pedagoģija (bakalaura) un Sākumskolas skolotājs (2. līmeņa profesionālā augstākā izglītība) vadītāja Anna Kopeloviča. Viņa atzina, ka nav neviens studiju priekšmets, kas veltīts dzimšu un/vai dzimumu līdztiesības problemātikai. Viņa arī uzskata, ka obligāti šāds priekšmets nebūtu vajadzīgs, bet drīzāk ir nepieciešams īstenot „*integrējošo pieeju, kad katrā priekšmetā runā arī no dzimuma aspekta, piemēram, psiholoģijā*” (studiju priekšmetā “Psiholoģija”).

Līdzīgi uzskata arī citu augstskolu docētāji. Gunārs Strods no Rēzeknes Augstskolas arī min integrējošās pieejas nozīmi dzimumu līdztiesības jautājumu izglītībā: “*Manuprāt, efektīvāks veids, kā par to runāt, ir integrēt šo tēmu vairākos studijuursos.*” Taču kā atsevišķu studiju kursu „*šo jautājumu varētu iekļaut “Sociālo zinību skolotāja” programmā*”.

Nevienā no pētījumā ietvertajām augstskolām nav atsevišķa priekšmeta par vienādām iespējām vīriešiem un sievietēm, bet visi aptaujātie uzsver, ka par dzimumu līdztiesības

jautājumiem tiek runāts vairākos augstskolas piedāvātajos studijuursos. Daugavpils Universitātē tie ir „Vispārīgā pedagoģija” un “Pedagoģijas vēsture”. Rēzeknes Augstskolā vienādu iespēju un tiesību jautājumi tiek skatītiursos “Pedagoģijas teoriju vēsture”, “Izglītības iestāžu vēsture Latvijā”, “Audzināšanas teorija un metodika”, “Mācību procesa psiholoģija”, “Sociālā pedagoģija un psiholoģija”, „Saskarsmes psiholoģija”, “Ģimenes pedagoģija un psiholoģija”, “Kooperatīvā mācīšanās”, “Salīdzinošā pedagoģija”, “Alternatīvās pedagoģijas teorijas.” Programmas “Sociālo zinību un ģeogrāfijas skolotājs”, “Sociālo zinību skolotājs” realizē RA Humanitāro un Juridisko zinātņu fakultāte, iespējams, ka arī šo programmuursos tiek problematizēts dzimumu līdztiesības jautājums. Latvijas Universitātē minētie jautājumi tiek skarti studijuursos “Psiholoģija”, “Didaktika”. “Konfliktoloģija”, kā arī priekšmetos “Speciālā pedagoģija” un “Riska bērni”.

Gunārs Strods (RA) atzīst, ka dzimumu līdztiesība ir nozīmīgs jautājums un tam jāvelta uzmanība visos studijuursos, kuru saturs kādā no aspektiem ar tiem saistīts. Dzintra Iliško (DU) uzsver, ka „*turpmāk izstrādājot un paplašinot pedagoģiskā bloka studiju kursa mācību priekšmetus, būtu svarīgi iekļaut vairāk tēmu par dzimumu līdztiesību (...)*”

Anna Kopeloviča atzīst, ka izglītība par dzimumu līdztiesību ir jāiekļauj pedagoģu tālākizglītības programmās, „*it sevišķi, kas attiecas uz sociālo zinību skolotājiem.*” Dzimumu līdztiesība kā profilējošs izvēles kurss varētu tikt iekļauts arī pedagoģu izglītības programmās augstskolā.

Pedagoģu tālākizglītības programmās jautājumi par dzimumu līdztiesību kā atsevišķas tēmas nav iekļauti, - tā apliecina Ausma Pļavniece. Tomēr šo jautājumu loks tiek skartsursos, kas paredzēti klašu audzinātājiem, sociālo zinību, dabas zinību, veselības mācības, sporta, ētikas, politika un tiesības, bioloģijas, ekonomikas skolotājiem - šī tematika ietilpst minēto mācību priekšmetu saturā. To, vai esošie un topošie pedagoģi ir zinoši par dzimumu līdztiesības jautājumiem, ISEC vadītāja vietniece nezināja teikt, jo „*nav zināmi pētījumi par to(...)*.” Lai gan Ausma Pļavniece atzīst, ka minētā tēma ir svarīga, viņa nesaskata lietderību veidot atsevišķu kursu par dzimumu līdztiesības tēmu, jo „*skolotāja tālākizglītības apjoms jau tā ir ļoti liels.*” Drīzāk būtu jāizglīto pedagoģu tālākizglītētāji, „*kuriem varētu organizēt seminārus (lai pašiem būtu izpratne un motivācija runāt par līdztiesību ar skolotājiem), izstrādāt metodiskos ieteikumus – kā minētās tēmas iekļaujamas pedagoģiem domāto kursu saturā un kā skolotājiem tālāk strādāt ar skolēniem.*”

Skolotāju aptaujas dati liecina, ka no aptaujātajiem skolotājiem tikai katrs piektais jeb 10% skolotāju ir par dzimumu līdztiesību dzirdējuši studiju procesā augstskolā, bet katrs ceturtais jeb 24% skolotāju par to dzirdējuši, apmeklējot mācību kursus, seminārus, konferences. Tātad no 10 - 24% aptaujāto pēdējā laikā ir guvuši izglītību par dzimumu līdztiesību (skat. 7.attēlu)

Secinājums

Latvijas Universitātes, Rēzeknes Augstskolas un Daugavpils Universitātes pedagoģijas augstākās izglītības programmās nav studiju kursu, kas veltīti dzimumu līdztiesības tēmai. Tomēr atsevišķi studiju kursi iekļauj minēto tēmu. Latvijas Universitātes studiju kursu aprakstos dzimte jeb sociālais dzimums kā atsevišķa kategorija nav konstatējama. LU C daļā (brīvā izvēle) tiek piedāvāti studiju kursi par dzimšu un feminisma jautājumiem. Tālākizglītības programmās nav atsevišķu priekšmetu, kas aplūkotu vienīgi dzimumu līdztiesības aspektus, tomēr šī tēma tiek skarta vairākos citos mācību priekšmetos.

Visi respondenti atzīst nepieciešamību problematizēt dzimumu līdztiesību, bet nesaskata vajadzību veidot atsevišķu mācību/studiju kursu par minēto tēmu. Tas sasaucas ar aptaujāto skolotāju vairākuma viedokli, ka nav nepieciešamības pēc īpašām atbalsta vajadzībām. Respektīvi, ne skolotāju izglītotāji, ne paši skolotāji neatzīst, ka šai tēmai būtu jāvelta īpaša uzmanība un speciāla izglītība.

4.6. Dzimumu līdztiesības aspekta atspoguļojums mācību grāmatās

No 1998.gada Latvijā tiek realizēta izglītības satura reforma. Ar 2005. – 2006.mācību gadu stājas spēkā jauni mācību priekšmetu standarti pamatizglītībai, top mācību priekšmetu standarti vidējai izglītībai un standartiem atbilstošas mācību grāmatas.

Mācību grāmatas ir viens no svarīgākajiem izglītības satura komponentiem, kā arī viens no efektīvākajiem līdzekļiem jaunu pedagoģisko pieeju un metodisko inovāciju ieviešanā mācību procesā.

Pēdējos gados Latvijā veikti vairāki nozīmīgi mācību grāmatu pētījumi,¹ sagatavots mācību grāmatu apstiprināšanas nolikums,² organizēti tālākizglītības kursi³ un sagatavoti mācību līdzekļu vērtēšanas eksperti, darbojas ISEC mācību grāmatu ekspertu komisija.

Mācību grāmatu analīzes mērķis bija noskaidrot, vai Latvijas mācību grāmatas sniedz informāciju par dzimumu līdztiesību un attīsta izpratni par vienādām iespējām zēniem un meitenēm, vai mācību grāmatas piešķir abiem dzimumiem līdzvērtīgu, pozitīvu vērtību un nesatur dzimumu stereotipus. Pētījumā tika analizēts, kādas izmaiņas, tendences vērojamas, salīdzinot ar 2002.gada pētījumu par dzimumu lomu attēlojumu mācību grāmatās latviešu valodā, kādas tendences dzimumu līdztiesības aspektā vērojamas mācību grāmatu izveidē saistībā ar jaunajiem mācību priekšmetu standartiem?

Atbildes uz šiem jautājumiem tika meklētas, analizējot mācību grāmatas, mācību grāmatu apstiprināšanu reglamentējošus dokumentus, Latvijā veiktos pētījumus par mācību grāmatām, intervējot mācību grāmatu autorus un izdevējus.

4.6.1. Attēlu un teksta kvantitatīvā analīze

Ilustratīvā materiāla kvantitatīvajā analīzē tika noteiktas šādas kategorijas:

dzimums, mājsaimniecības darbi, mācību darbības, profesionālās aktivitātes, nodarbes, izmantotie priekšmeti un rotaļlietas. Teksta kvantitatīvajā analīzē izmantotas šādas kategorijas: dzimums, statuss ģimenē, mājsaimniecības darbi, mācību darbības, profesionālās aktivitātes, nodarbes.

dzimums

Viena no ar kvantitatīvu metodi nosakāma kategorija ir vīriešu un sieviešu skaits grāmatās. Izņemot vienu gadījumu, literatūras grāmatu 4.klasei, visās citās grāmatās vīriešu skaits ir

¹ Dzimuma lomu attēlojums mācību grāmatās latviešu valodā. (2002.) Pičukāne E., Ķīkule I., Zemīte S. Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība.

Daudzveidība Latvijas mācību grāmatās. (2004.) Krupņikova M., Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs.

² Valsts pamatizglītības standartam un valsts vispārējās vidējās izglītības standartam atbilstošu mācību līdzekļu – mācību grāmatu apstiprināšanas nolikums. Apstiprināts ar IZM 2003.gada 12.maija rīkojumu nr.213.

³ Vienota pieeja mācību grāmatu vērtēšanā. NR 9014320040

lielāks nekā sievietē. Vislielākais vīriešu skaita pārsvars, gandrīz trīs reizes lielāks nekā sievietē, konstatēts jauno laiku vēstures grāmatā.

statuss ģimenē

Statusa atspoguļojumā saglabājas tendence, kas konstatēta jau DZ pētījumā: sievietes vairāk tiek minētas attiecībā pret ģimeni, vīrieti, uzsverot radniecību. Biežāk minētie statusa apzīmējumi sievietēm ir māte, māsa, sieva; vīriešiem: tēvs, dēls, vectēvs, brālis.

mājsaimniecības darbi

Mājsaimniecības darbu attēlojums kopumā biežāk sastopams “Valoda” un “Cilvēks un sabiedrība” jomu mācību grāmatās. Var secināt, ka bērnu aprūpe, kā arī darbošanās piemājas dārzā ir kategorijas, kurā attēlotas gan sievietes, gan vīrieši. Savukārt, pārsvarā vīrieši ir attēloti, veicot remontdarbus mājās, darbā tīrumā, malkas sagādē, uguns kuršanā un mājokļa celšanā, sievietes – apģērba kopšanas, izgatavošanas, telpu uzkopšanas, pārtikas sagatavošanas darbos.

profesionālās aktivitātes

Profesionālajā sfērā, iegūtie dati atbilst secinājumiem, kuri gūti DZ pētījumā: ārpus mājas jeb profesionālais darbs ir vīriešu joma. No fiksēto personu kopskaita vīrieši kopumā ir 63 %. Profesionālo aktivitāšu attēlojums visvairāk sastopams jomas “Cilvēks un sabiedrība” un “Mākslas” jomu mācību grāmatās. Milzīgu pārsvaru grāmatu veidotāji ir atvēlējuši vīriešiem valdnieku, lēmumu pieņēmēju un politiķu sfērā. 179 vīrieši, 18 sievietes. Nākamās sfērās, kurās dominē vīrieši, ir zinātnieki, pētnieki, jūrasbraucēji; reliģiskie darbinieki (neviens sievietes); literāti, mākslinieki, arhitekti; militāristi; šoferi, celtnieki, fabrikas strādnieki. Pozitīvas iezīmes vērojamas ārstu un skolotāju un treneru sfērā, kur sievietes pārsvars ir tikai nedaudz lielāks. Tikai sievietes attēlotas, veicot medmāsas un stjuartes darbu.

nodarbes

Nodarbes brīvajā laikā vienlīdz daudz tiek atspoguļotas visu četru jomu mācību grāmatās. Dziedāšana, dejošana, instrumentu spēlēšana; ēšana, dzeršana, svētku svinēšana; tūrisms, velosports, slēpošana; ogošana, sēņošana, puķu lasīšana un pasīvā atpūta vienlīdz raksturīgas gan vīriešiem, gan sievietēm. Rotaļas, komandu sporta spēles; individuāla nodarbošanās ar sportu un maksšķerēšana un medīšana, spriežot pēc mācību grāmatu attēliem, raksturīga pārsvarā vīriešiem, sievietes vairāk kā vīrieši nodarbojas ar mājdzīvniekiem.

izmantotie priekšmeti un rotaļlietas

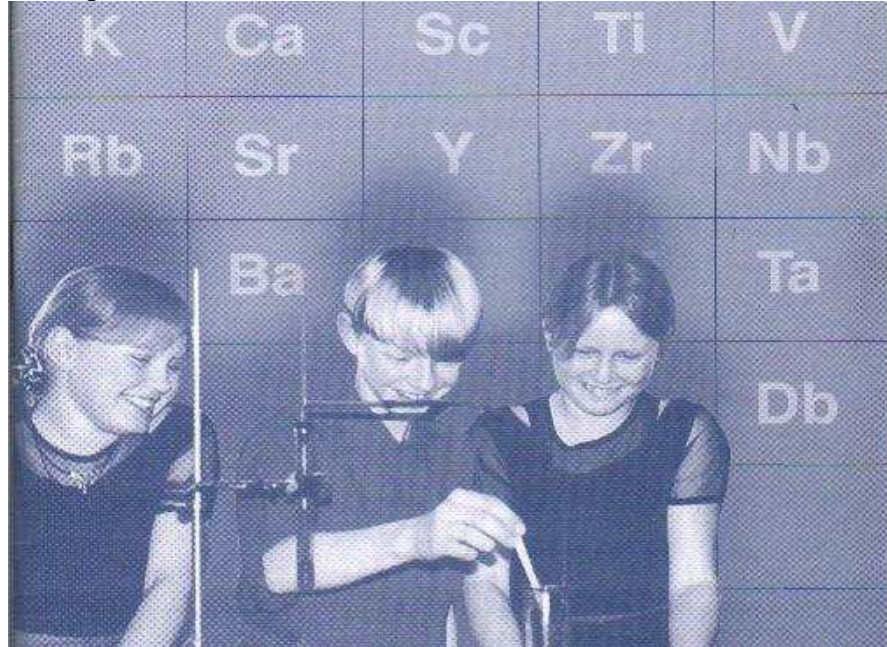
Attiecībā uz priekšmetu izmantošanu, īpaši minams dators. Ne vienmēr iespējams nošķirt, kad tā ir profesionāla aktivitāte, kad nodarbe, taču konstatējams izteikts vīriešu pārsvars darbā ar datoru. Līdzīgi vīriešu pārsvars konstatējams saistībā ar videokameru, mikroskopu, mašīnām, motociklu, karogu. Sievietes vairāk izmanto lelles, mīkstās rotaļlietas, kosmētiku, spogulīti, traukus, ēdienu gatavošanas ierīces.

mācību darbības

Izvēloties šīs kategorijas analīzei, konstatējām, ka daudzviet mācību grāmatās skolēnu attēli izmantoti, lai, kā mēs to nosaucām, ilustrētu mācību saturu, piemēram, garuma jēdziena izpratnei lasītājam iespējams mērvienības etalona zīmējumu salīdzināt ar līdzās uzzīmētā skolēna garumu. Konstatēts, ka šādā aspektā neparādās kāda dzimuma dominēšana kopumā, taču “Tehnoloģiju un zinātņu pamatu” jomas mācību grāmatās vairāk attēloti zēni. Vēlējāmie noskaidrot, vai ir kādas mācību darbības, kurās vairāk atspoguļoti viena vai otra

dzimuma pārstāvji. Analizētajā kopā iezīmējas tendence, ka meitenes vairāk raksta, pieraksta, lasa.

Otrs izpētes aspekts bija aktivitāte/pasivitāte, kura parādās mācību mijdarbībā. Iezīmējas tendence, ka meitenes veic vairāk pasīvas darbības, zēni – aktīvas: meitene tur pulksteni, zēns griež rādītājus; zēns nosaka virzienu pēc kompasa un kartes, meitene skatās; zēns ar tauriņu ķeramo tīklu iet pa priekšu, meitene, nesot kastīti, seko zēns tur karti un kompasu un rāda virzienu, meitene skatās.

20. attēls

Konstatējot tendenci, ka grāmatās ir liels daudzums attēlu, kuriem nevar noteikt profesiju, nodarbi, ieviesām kategoriju portrets. Šis ir mācību grāmatas raksturojošs faktors, kuru pamanījuši arī skolotāji.

Krievu valodas grāmatās maz cilvēku, pārsvarā dabas skati. Grāmatā par nacionālo piederību, nodaļā par žestiem pārsvarā tikai vīrieši. (Krievu valodas skolotāja)

Tie ir vai nu konkrētu cilvēku portreti un attēli vai portreti, kuru funkcija ir atslōgot, izdaiļot tekstu. Ja atspoguļota konkrēta persona, dati liecina, ka lielāks ir attēloto vīriešu skaits, otrā gadījumā - sieviešu skaits ir nedaudz lielāks nekā vīriešu.

sociālā mijiedarbība

Sociālās saskarsmes aspekts ir nozīmīgs mūsdienu izglītībā. Skolotāju un vecāku sniegtie dati liecina, ka daļa no bērniem dzīvo nepilnās ģimenēs, tādēļ skolai to vajadzētu kompensēt un sniegt objektīvu un daudzveidīgu pieredzi par sociālo mijdarbību modeļiem.

- Mēs nedodam iespēju ne meitenēm, ne zēniem kontaktēties ar pieaugušiem cilvēkiem. Īpaši meitenēm ir grūtības kontaktēties ar vīriešiem. Šeit varētu palīdzēt, iespējams, tēvs vai, ja viņa nav tad kāds attālāks radnieks -vīrietis. Jo meitenēm citādāk sāk veidoties riebums pret vīriešiem.

- Īpaši tas izpaužas šķirtajās ģimenēs. Lielāko laiku daļu ārpus mājām bērns pavada skolā, tāpēc uzskatu, ka skolai vajadzētu daļēji palīdzēt audzināt bērnu it īpaši, ja viņš nesaņem vajadzīgo audzināšanu mājās. Zēni nav tik emocionāli kā meitenes tāpēc viņiem nav

vajadzība pēc kontakta ar pieaugušu vīrieti, taču meitenēm tas varētu būt daudz svarīgāk, jo tas atstāj iespaidu arī uz turpmāko dzīvi. (Angļu un krievu valodas skolotājas)

Mācību grāmatai kā spēcīgam medijam vajadzētu rādīt iespējami daudz un dažādus sociālās mijdarbības modeļus. Viens no ieteikumiem grāmatu veidotājiem būtu pievērst uzmanību tam, vai grāmatu attēli pārsvarā ir individuāli portreti, vai abu dzimumu pārstāvji tiek rādīti savstarpējās attiecībās.

4.6.2. Kvalitatīvā analīze

informācija par dzimumlīdztiesības jautājumiem

Atbilstoši mācību priekšmetu standartiem jomas “ Cilvēks un sabiedrība” mācību grāmatās skolēniem tiek sniegta informācija par sieviešu vietu un lomu jauno laiku vēsturē, par sieviešu kustību Latvijā 19.gs., skolēni tiek iepazīstināti ar dzimuma diskriminācijas jēdzienu un rosināti diskutēt par minētajiem dzimuma diskriminācijas faktiem.

izpratnes veidošana par sieviešu un vīriešu (zēnu un meiteņu) lomām, iespējām, profesijām; laba prakse, dzimumu stereotipi

Atspoguļojot ģimeni un mājas darbus, grāmatu veidotāji daudzos gadījumos rāda daudz stereotipiskāku vidi, nekā reālajā dzīvē.

21.attēls. Upe. Latviešu valoda 3.klasei mazākumtautību skolā / Z.Anspoka, A.Lanka, Ā.Ptičkina; Apstiprināta 2002.gadā. — Rīga : LVAVP, 2002.

Bija gadījums, kad man likās, ka puika grib izvairīties no grīdas tīrīšanas. Puisis dežurants saka, kas man ar to birsti jādara? Jāslauka. Vaicāju mammai. Izrādījās, ka viņš patiešām nekad iepriekš nebija to darījis, viņi kopj grīdu ar putekļusūcēju. (Sākumskolas skolotāja)

Ja reālajā dzīvē mājsaimniecībā ienāk tehnika, kas izmaina darbošanās veidus un tradicionāli lietotos priekšmetus, tad mācību grāmatās šīs izmaiņas maz vērojamas. Tiek veidota aina, it kā malkas sagāde un mājokļa celšana patiesi būtu aktuālākās un tipiskākās vīriešu ikdienas nodarbes.

dzimte. Jautājums, kas ir tās stereotipu iezīmes, kuras izmanto mākslinieks, ja vēlas piešķirt tēlam dzimumu.

Vienā no grāmatām darbojas divi tēli – kuri atšķiras ar apģērba krāsu – vienam ir zils kreklis un cepure, otram tādi paši – sarkani. Analizējot cilvēciņu emocijas un darbības, piemēram, sarkanais cilvēciņš lasa grāmatu, skrien ar sunīti, ir izbrīnīts, ieinteresēts, priecīgs, skatās karti, strādā ar teodolītu, skatās TV utt. Nav iespējams, balstoties uz stereotipu priekšstatiem, noteikt cilvēciņa dzimumu.

Šāda cilvēciņu izmantošana veiksmīgi lauž stereotipus, ka konkrēta dzimuma pārstāvji veic noteiktās darbības.

Citās grāmatās, savukārt, mācību saturu un attieksmi pret dabu visas grāmatas laikā (visa mācību gada garumā) “stāsta” zēns un/vai meitene pirmajā personā. Rodas jautājums, vai autori ir pārliecināti, ka mācību saturu vienādi uztvers kā sev nozīmīgu gan zēni, gan meitenes, vai stāstītāji neuzņemas stereotipiskas jomas, par kurām stāstīt.

Kopumā mācību grāmatās konstatēti dažādi dzimumu stereotipi mācību uzdevumos, nevajadzīga dzimuma konkretizācija uzdevumos un paskaidrojumos, piemēram, ilustrējot tematu potenciālā enerģija: *"Šis vīrs ir stiprs kā ozols. Viņš savu enerģiju izmanto, lai paceltu smagus ķermeņus."*

Kāpēc zēnam, kas ar slēpēm stāv kalna galā, piemīt potenciālā enerģija?

Cik liela kinētiskā enerģija piemīt meitenei, kas skrien ar ātrumu 3m/s, ja viņas masa ir 40kg
Fizika 9. klasei / E. Šilters, N. Sakss ; Mācību grāmata. Apstiprināta 2002. gadā. Lielvārds, 2000.

Viena no izglītošanās jomām, kur būtu īpaši jādomā par dzimumu stereotipiem ir “Valodas”. Apgūstot svešvalodu daudz tiek izmantoti attēli. Tie nekļūdīgi jāatpazīst, lai netiktu pārprasta vārda semantiskā nozīme. Autori piedāvā savus stereotipus, kas tādā veidā tiek pārnesti uz nākamo paaudzi.

Svešvalodu mācību grāmatās rodami didaktiskie dialogi. Tas ir otrs izplatīts dzimumu stereotipu avots. Vērtība būtu pievēršama arī tekstu autoru dzimumu pārstāvēniecībai. Literatūras mācību grāmatā 4.klasei 17 tekstu autori ir vīrieši, 7 sievietes. 6.klases literatūras mācību grāmatā attiecīgi 14 vīrieši, 2 sievietes.

Arī mākslas jomas mācību grāmatās vērtība būtu pievēršama izvēlēto tekstu un mākslas darbu reprodukciju autoru dzimumam. Pārdomājams būtu fakts, ka mūzikas, literatūras un mājturības grāmatās ir daudz tradicionālos etnogrāfiskos tērpos ģērbtas personas, kas atbilstoši veic tradicionālas darbības.

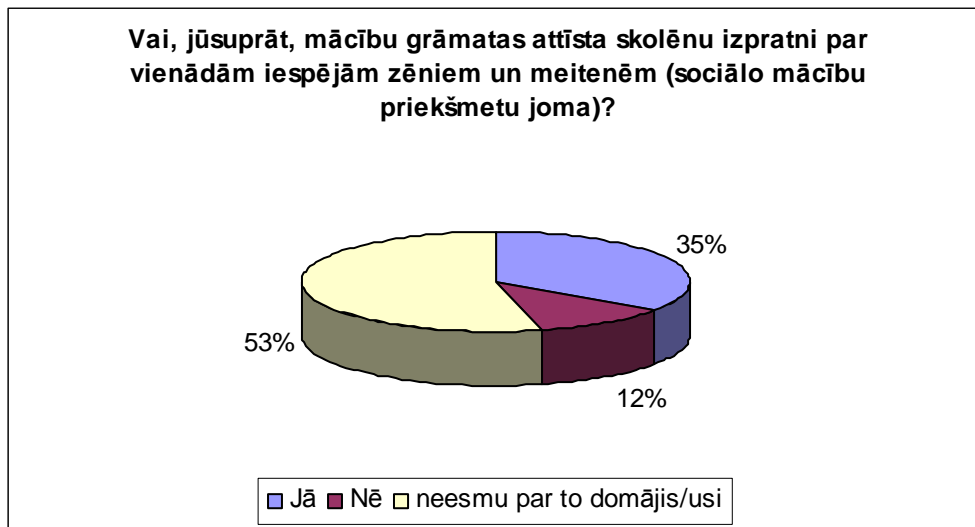
Jomas Cilvēks un sabiedrība mācību grāmatām ir būtiska nozīme dzimumu līdztiesības vecināšanā. Analīze liecina, ka grāmatās ir gan informācija par dzimumu līdztiesības jautājumiem, gan atspoguļota sociālā saskarsme. Uzmanība būtu vērtama vēstures grāmatām. Tas skar pieeju vēstures mācīšanai – ja vēsture tiek pasniegta kā stāsts par personībām, tad pārsvarā tie ir vīrieši.

Jomai “Tehnoloģiju un zinātņu pamati” izstrādātas jaunas, mūsdienīgas mācību grāmatas, kas cenšas līdzsvaroti atspoguļot zēnus un meitenes daudzveidīgās mācību darbībās un sadzīves situācijās. Tomēr kvantitatīvi šīs jomas grāmatās arī kopumā vairāk tiek atspoguļoti vīrieši.

4.6.3. Skolotāju izpratne un attieksme pret dzimumu stereotipiem mācību grāmatās

Gan diskusiju, gan interviju dati ļauj konstatēt, ka lielākā daļa skolotāju nav sagatavoti saskatīt dzimumu stereotipus mācību grāmatās un reaģēt uz tiem. Pēc skolotāju intervijas datiem 41% no visiem aptaujātajiem skolotājiem nav domājis par to, vai mācību grāmatas attīsta izpratni par dzimumu līdztiesību. Īpaši vērtību izraisa sociālo zinību skolotāju sniegtās

atbildes, kur skolotāju, kuri nav pievērsuši attiecīgajam jautājuma uzmanību, daudzums ir vēl lielāks – 53%, kaut gan tas ir tieši šīs jomas priekšmeta saturs (skat.23. attēlu).

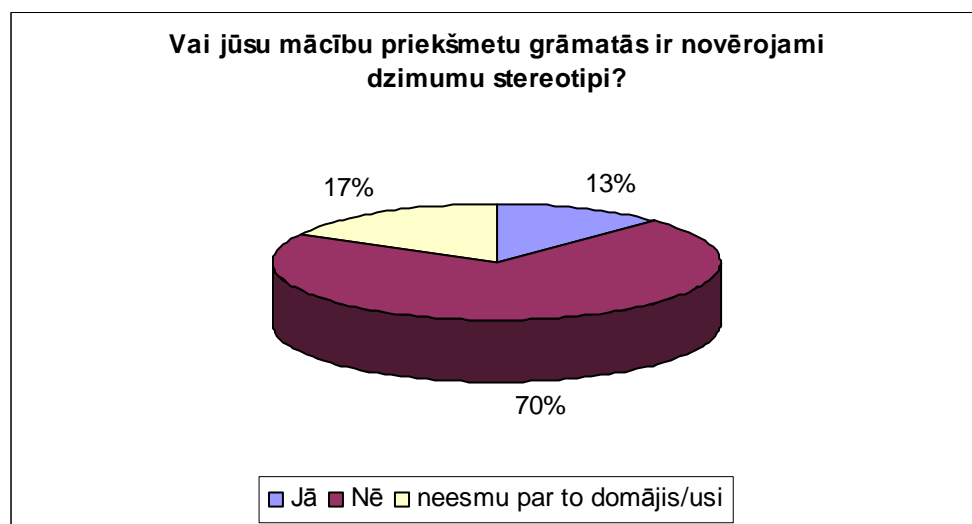

23. attēls. Skolotāju izpratne par dzimumu līdztiesības jautājumu atspoguļojumu mācību grāmatās. Skolotāju anketa

Daži vērojumi izskanēja diskusijās:

Kas attiecas uz angļu un amerikāņu grāmatām tās ir ļoti politikorektas. (Angļu valodas skolotāja)

Mums ir daudz grāmatu. Nav ienācis prātā salīdzināt kā jau sākumskolā. Paši bērni arī īpaši neiedziļinās, kas grāmatās ir uzzīmēts. (Sākumskolas un sociālo zinību skolotāja)

24. attēls. Skolotāju izpratne par dzimumu stereotipu esamību mācību grāmatās

Atbildot uz jautājumu, vai mācību grāmatās ir novērojami dzimumu stereotipi, piekrītoši atbildēja 3% mākslu jomas, 23% jomas „Cilvēks un sabiedrība” skolotāju. Uz jautājumu, kādus dzimumu stereotipus jūs novērojat? Tika iegūtas šādas atbildes:

Uzdevumu tekstos parasti figurē "zēns", "Jānītis", "traktors" utml.

Palaidnīgi un nekārtīgi zēni bieži ir minēti uzdevumos.

pārāk romantiski uzdevumi

teksti, kas vairāk saistoši ar meitenēm

*Literatūrā autoru darbos tipiski vīriešu un sieviešu darbi laukos.
Attēli, kuros parādīta ģimene: tētis lasa avīzi, mamma mazgā traukus, vectētiņš skatās televizoru.*

Sievietes kā mājsaimnieces stereotipiskā loma

Vīrieši virza politiku

Visi politiķi - vīrieši, sieviete nevar strādāt politikā

Vēsturiski sievietes un vīrieša tiesības un stāvoklis atšķirās

Izcili mūziķi (vispār izcili cilvēki-zinātnieki utt.) pārsvarā ir vīrieši

Vīrietis mākslā - gejs!!!

Ilustrācijās vienmēr ir attēloti vīrieši

Attēlos

Uz jautājumu, kā skolotāji reaģē uz sastaptajiem dzimumu stereotipiem mācību grāmatās, puse no aptaujātajiem skolotājiem atbild, ka nereaģē nekā. *Nesaprotu, kā man vajadzētu vēl reaģēt?* Atsevišķi skolotāji norāda, kā viņi rīkojas:

Paskaidroju bērniem vēstures posma īpatnības

Uzsveru laikmeta specifiku (agrāk), taču mūsdienās tas tā vairs nav.

Akcentēju, ka mūsdienās iespējas ir daudz līdzvērtīgākas

Piemēri no dzīvesstāstiem, ka vienmēr tā nav

Jautāju bērniem, kā ir viņu ģimenē

Piemeklēju citus tekstus

Mainu uzdevumus, metodes

4.6.4. Mācību grāmatu autoru un izdevēju pieredze un atbalsta vajadzības

Lai iegūtu informāciju par grāmatu autoru un izdevēju pieredzi, tika intervēti divu redakciju redaktori un mācību grāmatu autori.

Runājot par grāmatu autoru un mākslinieka sadarbību, jāuzsver, ka māksliniekam būtu jāiesaistās darba grupā grāmatas tapšanas laikā, tad viņš veiksmīgāk varētu plānot fotogrāfijas, zīmējumus, kas papildinātu verbālo tekstu, līdz ar to ilustrācijas kļūtu arī par noteiktām zīmēm, kas sniedz informāciju, nevis tikai „piedeva” verbālajai informācijai. Turklāt šo vizuālo noformējumu būtu iespējams apspriest ar visu darba grupu, jo bieži ir tā, ka mākslinieks tiek pieaicināts un uzsāk darbu tad, kad jau visa grupa kopā vairs nesanāk. Mana pieredze ir tāda, ka māksliniekam tiek piedāvātas dažādas amatierfotogrāfijas, bet ļoti dabiskas, autentiskas, līdz ar to interesantas, kolorītas, bet viņš/-a priekšroku dot izvēlēties cilvēkus, kas viņam pozēs noteiktās vietās un situācijās. Rezultāts ir tāds, ka tās ir profesionālas bildes, bet ... samākslotas, ļoti pārspīlētas, vienveidīgas, varētu pat teikt – stereotipiskas – ar „ierāmētiem” priekšstatiem, kādam, piemēram, jāizskatās skolotājam vai 21.gs.pusaudzim. (Mācību grāmatu autore)

Piemēru, ka mākslinieks var ne tikai vienkārši ilustrēt tekstu, bet dot temata vizuālo tēlu, papildināt, rādīt objektīvāku vidi tika saskatīts arī izlasē:

tekstā: *Tur (parkā) māmiņas pastaigājas ar saviem mazuļiem un atpūšas veci cilvēki.* (attēlā arī tēvs ar ratiņiem) Tā veidojas dialogs, atšķirība starp teksta autora un ilustrētāja izpratni, tiek piedāvāta skatījuma dažādība.

Labā prakse

Veidojot mācību līdzekļu komplektu latviešu valodā mazākumtautību skolā, mums radās grūtības ar ilustratīvā materiāla atlasīšanu un izveidi. Gribējās, lai grāmatas būtu krāšņas, interesantas un pievilcīgas, turklāt, lai tajās būtu ne tikai mākslinieka zīmētas ilustrācijas,

bet arī fotogrāfijas no skolēnu ikdienas skolā un mājās. Taču tādu fotogrāfiju apgāda arhīvā tikpat kā nebija. Nolēmām izmēģināt ko jaunu – lūgt palīdzību pašiem skolēniem, jo tieši viņiem taču vislabāk zināms, kādus attēlus viņi vislabprātāk redzētu savās mācību grāmatās. Mūsu apgāds sadarbībā ar Kodac Baltic izsludināja konkursu skolēniem: viņi tika aicināti sūtīt fotogrāfijas, kuras varētu tikt izmantotas mācību grāmatu izveidē. Atsaucība bija liela, un ļoti daudzas no konkursam pieteiktajām fotogrāfijām tika izmantotas vēlāk arī citos mācību līdzekļos. (Mācību grāmatu redaktore)

Redaktoru intervijā tika uzdots jautājums, par autoru kolektīva veidošanu, vai tajā tiek ņemts vērā dzimuma aspekts. Redaktori skaidroja, ka mehāniski to izdarīt nav iespējams. Latviešu valodas un literatūras grāmatu veidošanā un pat aprobēšanā to ievērot nav iespējams, jo Latvijā ir tikai daži skolotāji vīrieši, kas māca šo priekšmetu, ne katrs spēj būt autors. Svarīgākais, lai veidojot un aprobējot grāmatu, tiktu iegūti secinājumi par piemērotību gan zēniem, gan meitenēm. Savukārt fizikas grāmatas tradicionāli veidojot vīrieši.

Sākot rakstīt grāmatu, darba grupā vienojāmies, ka tai jābūt daudzveidīgai – no dažādiem aspektiem: lietišķai un poētiskai, par laukiem un pilsētu, nopietnai un nenopietnai, zēniem un meitenēm. Šķita, ka ļoti svarīgi runāt „caur dažādiem tekstiem un uzdevumu formulējumiem” par iecietību pret dažādo. Dzimumu līdztiesības jautājums kļuva par nopietnu kritēriju tekstu atlasē, jo apzinājāmies, ka grupā visas esam sievietes, tāpēc ik pa brīdim bija dzirdams jautājums: bet vai tas patiktu arī zēniem? Domāju, ka vienalga šādā homogēnā grupā kaut kas tomēr novirzās vairāk uz viena dzimuma pusi. To iepriekšējo izdevumu izvērtēšanā ir uzsvēruši arī skolnieki. (Mācību grāmatu autore)

Man liekas, ka nav tik svarīgi, lai darba grupā noteikti būtu vīrietis. Manuprāt, stereotipus vienlīdz labi zina un lieto abi dzimumi. Manuprāt, svarīgi, lai darba grupā būtu dažādu paaudžu autori. Paaudžu izpratne atšķiras, viņiem ir citi stereotipi. Tā viņi savstarpēji var palīdzēt tos tīrīt ārā. (Mācību grāmatu autore)

4.6.5. Mācību grāmatu apgāde

Skolas mācību satura un kvalitātes vispārēju kontroli Latvijā īsteno Izglītības satura un eksaminācijas centrs (ISEC). Viens no ISEC uzdevumiem ir „organizēt mācību grāmatu novērtēšanu un apstiprināšanu”. Mācību grāmatu izvērtēšanas procesu reglamentē:

- Valsts pamatizglītības standartam un valsts vispārējās vidējās izglītības standartam atbilstošu mācību līdzekļu – mācību grāmatu apstiprināšanas nolikums. Apstiprināts ar IZM 2003.gada 12.maija rīkojumu nr.213.
- Mācību literatūras ekspertu komisijas nolikums. Apstiprināts ar ISEC 2002.gada 6.maija rīkojumu nr.64;
- Nolikums par mācību literatūras iekļaušanu sarakstā „ieteicamā mācību literatūra vispārējām izglītības iestādēm”. Apstiprināts ar IZM 1998.gada 6.jūlija rīkojumu nr.387.

Saskaņā ar nolikumu, mācību grāmatām jāveic sākotnējā aprobācija. Pēc tam mācību grāmatu iesniedz izvērtēšanai, ko, izmantojot izstrādātu komplektizdevuma novērtēšanas kontrollapu, veic divi eksperti.

Mācību grāmatas izvērtēšanas kritērijos attiecībā uz mūsu pētījuma mērķi, norādīts:

„Mācību grāmatā (komplektizdevumā) ir respektēti LR Satversmē un citos tiesību aktos paustie cilvēka tiesību, t.sk. bērna tiesību, rasu, tautību un dzimumu līdztiesības pamatprincipi.”

Konkrēti norādījumi vēl rodami attiecībā uz vēstures mācību grāmatām, reliģijas vēstures grāmatām un ilustrācijām.

„ 22. *Ilustratīvais materiāls (ilustrācijas, attēli, shēmas, tabulas utt.) atvieglo mācību satura uztveri*

- a) *saistošs un viegli uztverams;*
- b) *paraksti, apzīmējumi un paskaidrojumi zem ilustratīvā materiāla ir skaidri saprotami un saskaņoti ar tekstu.*”

Mūsu vērtējumā, nolikums orientē uz šauru dzimumu līdztiesības satura, kā arī ilustrāciju lomas izpratni. Ievērots ir tiesiskais, reglamentējošais aspekts. Nolikums neorientē autorus uz to, lai piešķirtu abiem dzimumiem līdzvērtīgu, pozitīvu vērtību salīdzinoši pasaulē šis kritērijs ir detalizētāks, līdz ar to vedina to piepildīt, piemēram,

Grāmata dod ieguldījumu dzimumu līdztiesības īstenošanā: saturs un uzbūve atspoguļo daudzveidīgus sieviešu un meiteņu darbības (attiecību) veidus un iespējas, piemēram, diferencēti atspoguļojot viņu aktīvo lomu.

Hamburgas skolu jaunatnes un profesionālās izglītības mācību grāmatu kritēriji.⁴

Kritērijiem vajadzētu būt lietišķiem un izmantojamiem gan grāmatu novērtēšanā gan aprobācijā. Izstrādes procesā būtu vēlams iesaistīt dažādu jomu ekspertus, lai izveidotu integrētu mācību grāmatu izvērtēšanas struktūru, kas apvienotu dažādas mūsdienīgai mācību grāmatai izvirzāmās prasības, integrējot dzimtes aspektu, līdztekus etniskajam, sociālajam, ģeogrāfiskajam u. c. daudzveidības un līdztiesības aspektiem, mācību grāmatu vērtēšanas vadlīnijās.

Mūsdienās visā pasaulē vērojama tendence satura izklāstā kopumā nebalstīties tikai uz verbālo uztveri, daudz vairāk izmantot vizuālo, kinestētisko (taustes) uztveri. Mainās lasīšanas, teksta uztveres stils, stratēģijas. Attēli ne tikai atvieglo, bet papildina, bagātina, nodrošina satura apguvi, izmantojot citu uztveres kanālu, t.i., vizuālo. Līdz ar to attēlam nevarētu būt tikai ilustrācijas funkcija, tie jāuzskata par līdzvērtīgu, nozīmīgu informācijas avotu.

Dzimumu līdztiesības aspekta izpēte var kalpot kā rosinājums, lai aktualizētu plašākus mācību satura apguves jautājumus – kāds īpatsvars mācību satura apguvē veltāms vizuālajam uztveres kanālam, atbilstoši, kāda loma ierādāma mācību grāmatu ilustratīvajam materiālam.

Secinājumi.

Veicot no 2002. – 2005.gadam izdoto mācību grāmatu izlases izpēti var secināt, ka, salīdzinot ar 2002.gadā veikto pētījumu „ Dzimuma lomu attēlojums mācību grāmatās latviešu valodā”, lielākajā daļā mācību grāmatu saglabājas tendence nodalīt sieviešu un vīriešu dzimumu lomas, taču vērojama arī laba prakse jaunās mācību grāmatās, kas veidotas atbilstoši jaunam izglītības saturam un jaunajiem mācību priekšmetu standartiem.

Mācību grāmatas nepilnīgi atspoguļo vidi, kādā skolēni dzīvo ikdienā. Reālajā dzīvē majsaimniecībā ienāk tehnika, kas izmaina darbošanās veidus un tradicionāli lietotos

⁴ Mācību grāmatu vērtēšanas starptautisko pētījumu rezultāti. Novērtēšanas komisiju dalībniekiem par mācību grāmatu veidošanu. Pētījumu projekts. Projekts izstrādāts Vīnes Mācību grāmatu pētniecības un izglītības veicināšanas institūtā Dr.Riharda Bambergera vadībā. 1994.gada septembrī.

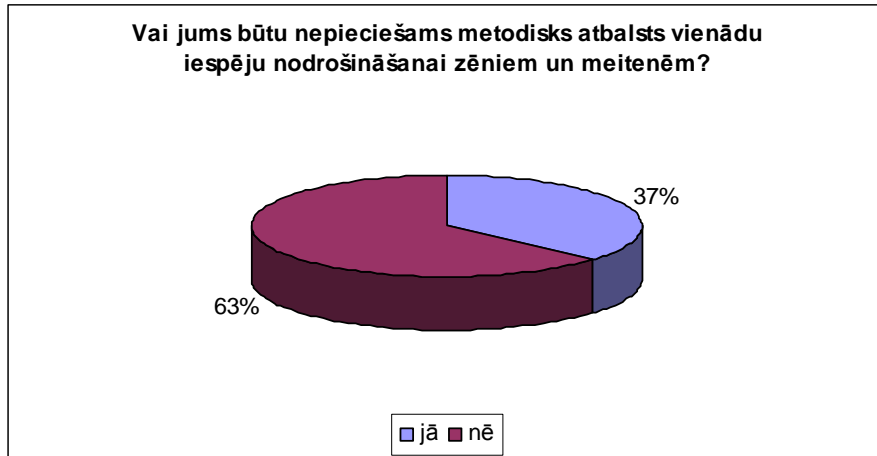
priekšmetus, bet mācību grāmatās šīs izmaiņas maz vērojamas. Skolotāju un vecāku sniegtie dati liecina, ka daļa no bērniem dzīvo nepilnās ģimenēs, taču mākslinieki atspoguļo tipisku ģimeni un arhaisku, pienākumu dalījumu ģimenē. Īpaši tas vērojams didaktiskajos tekstos un attēlos (gan zīmējumi, gan iestudēti fotoattēli), kuri veidoti, lai ilustrētu autora izdomātu situāciju.

Analizējot izlasē ietvertu mācību grāmatu attēlus un tekstus, konstatēti dzimumu stereotipi mājsaimniecībā, mācību darbā, nodarbēs brīvajā laikā un profesionālajā sfērā, rezultātā skolēni iegūst ierobežotu un vienpusīgu priekšstatu par mūsdienu karjeras iespēju daudzveidību.

Mācību grāmatu teksti kopumā vairāk tiek ilustrēti ar statistiskiem portretiem, mazāk atspoguļojot abu dzimumu pārstāvjus darbībā, savstarpējā saskarsmē. Mācību grāmatu autori un redaktori izsaka viedokli, ka mācību grāmatu veidošanā vairāk būtu izmantojami autentiski teksti un neiestudēti amatieru foto, kuriem reizēm ir zemāka mākslinieciskā kvalitāte, taču tie daudz patiesāk atspoguļo ikdienas aktivitāšu un saskarsmes daudzveidību.

4.7. Nepieciešamie metodiskie materiāli

Aptaujas dati liecina, ka skolotāji nesaskata lielu nepieciešamību pēc metodiskā atbalsta materiāliem vienādu iespēju nodrošināšanai zēniem un meitenēm. Tikai 37% aptaujāto atzina, ka tāds nepieciešams, turpretim 63% uzskatā, ka papildus atbalsts nav nepieciešams (skat.25.attēlu).

25. attēls. Nepieciešamais metodiskais atbalsts par vienādām iespējām

Daļēji to var pamatot ar skolotāju pārliecību par to, ka skolā dzimumu līdztiesības problēmas īpaši nepastāv (69% aptaujāto skolotāju neuzskata nevienlīdzīgas iespējas zēniem un meitenēm skolā par reālu problēmu, bet 21% vispār par to nav domājuši). Līdzīgi atbild skolotāji diskusijā:

Nav mums īpaši lielu problēmu ar dzimumu līdztiesību, nu nav. (Fizikas un matemātikas skolotājs)

Kamēr problēmu nesaasina, tikmēr neviens īpaši par to neaizdomāsies. (Fizikas un matemātikas skolotājs)

(...)Aktuāla man šī tēma nav. (Sākumskolas skolotāja)

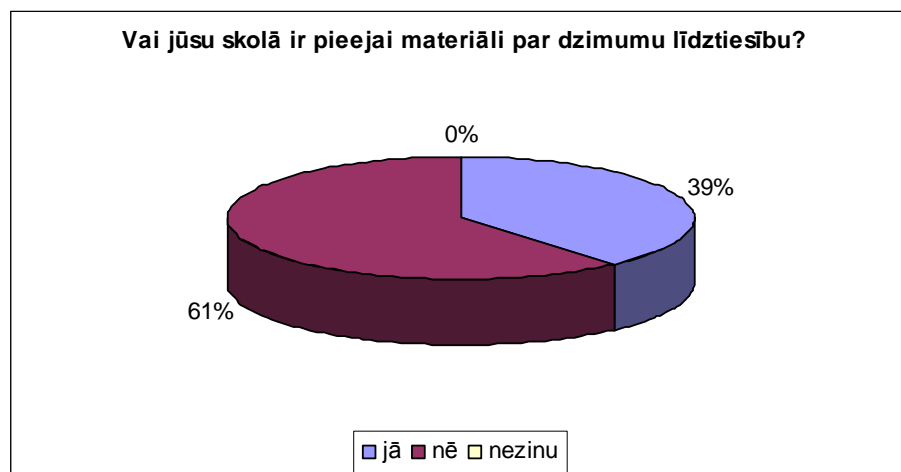
Taču skolotāji principā labvēlīgi izturas pret iespēju iemācīties ko jaunu, jo:

Vienmēr jau vajag mācīties vairāk. (Sākumskolas skolotāja)

Ja jau reiz šie jautājumi ir aktuāli, tad tas ir tā vērts. (Vizuālās mākslas skolotāja)

Par dzimumu līdztiesību būtu interesanti uzzināt informācijas ieguvei. (Vizuālās mākslas skolotāja)

61% aptaujāto skolotāju zināja teikt, ka viņu skolās nav pieejami materiāli par dzimumu līdztiesību (skat. 26.attēlu). Tajās skolās, kur materiāli ir pieejami, tika uzskaitīti: Pētījums par dzimumu lomu attēlojumu mācību grāmatās latviešu valodā (LDzLA, 2001), LR Labklājības Ministrijas multiplikatoru kursu materiāli, ISAP* materiāli, sociālo zinību skolotāju mācību kursu materiāli, Cilvēku tiesību starptautisko līgumu krājuma 1. un 2. sējums, informatīvie bukleti. Skolotāji diskusijā atzina, ka skolu bibliotēkās ir pieejami daži izdevumi vai atsevišķi raksti par dzimumu līdztiesību (Vizuālās mākslas skolotāja), kāds konkrēts pētījums (Pirmsskolas skolotāja). Citi skolotāji uzsver, ka vienmēr ir iespēja izmantot internetu un skolas psihologu, kā arī literatūru par vecumposma īpatnībām un bērnu psiholoģiju (Krievu valodas skolotāja). Viens skolotājs (fizikas, matemātikas skolotājs) ieguvis informāciju par dzimumu līdztiesību civilzinībuursos un no ārzemju pieredzes.

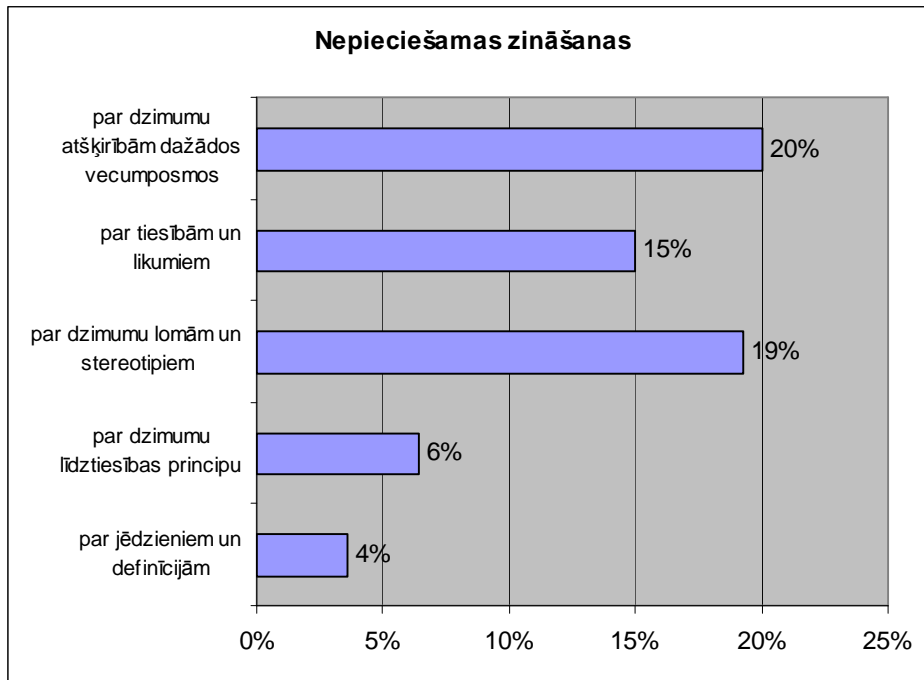

26. attēls. Skolās pieejamie materiāli par dzimumu līdztiesību

Skolotāji vēlētos papildināt savas zināšanas jautājumos par dzimumu atšķirībām dažādos vecumposmos (20%), “*kā runāt ar zēniem, kādas ir piemērotākās nodarbības zēniem*” (latviešu valodas un literatūras skolotāja), “*kādas grāmatas zēni lasītu*” (latviešu valodas un literatūras skolotāja) un “*kāpēc meitenes fiziku nemācās*” (fizikas un informātikas skolotājs).

* Pamatizglītības mācību priekšmetu standartu ieviešana. Atbalsta materiāli skolotājiem.

Tāpat skolotāji gribētu vairāk uzzināt par dzimumu lomām un stereotipiem (19%), sekojoši par tiesībām un likumiem (15%), taču vismazāk ir izteikta vajadzība uzzināt jēdzienus un definīcijas, kas attiecas uz dzimumu līdztiesību (4%) (skat.27.attēlu).

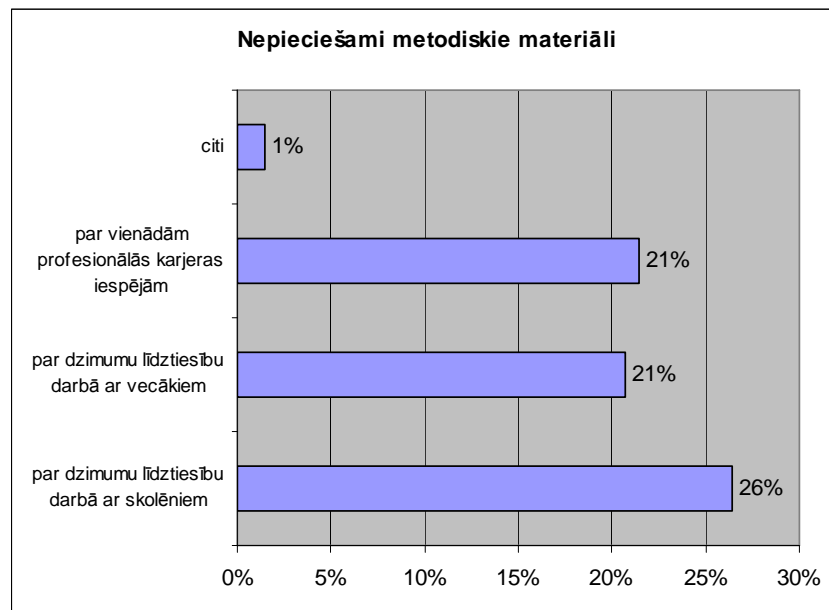
27. attēls. Nepieciešamās zināšanas

Būtiski dažiem skolotājiem šķita veikt pētījumu par mājturības priekšmeta mācīšanu skolās.

(...) cik zēnu izvēlējušies to meiteņu daļu, un vai pēc gada viņi negrib jau atpakaļ uz savu daļu” (Mājturības skolotāja)

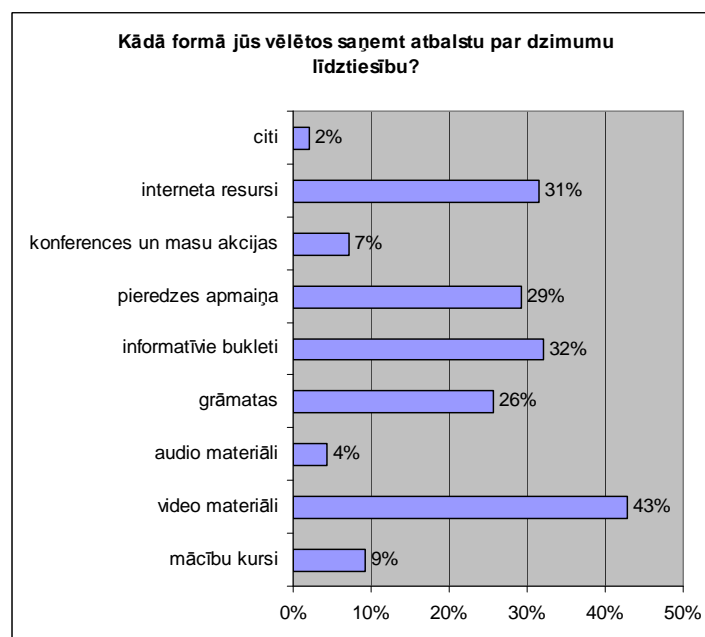
Diskusijās daži skolotāji izteica vēlmi uzzināt ko jaunu par pārbaudes darbu veidošanu un uzdevumu piemērotību tieši no dzimumu līdztiesības aspekta

37 skolotāji atzina, ka viņiem nepieciešami metodiskie materiāli par dzimumu līdztiesību darbam ar skolēniem, nedaudz mazāk skolotāju izteica vajadzību pēc metodiskā materiāla par vienādām profesionālās karjeras iespējām (30) un dzimumu līdztiesību darbā ar vecākiem (29). (skat. 27.attēlu).

28.attēls. Nepieciešamie metodiskie materiāli

Visvairāk skolotāju izteica vēlmi saņemt metodiskos materiālus video formā (43%), daudzi būtu gatavi izmantot internetu (31%) un informatīvos bukletus (32%). Mazāk skolotāji būtu gatavi klausīties audio materiālu (4%) un piedalīties konferencēs un masu akcijās (7%). Samērā maz skolotāju izrādīja interesi piedalīties mācībuursos par dzimumu līdztiesības jautājumiem (9%) (skat. 29.attēlu).

29. attēls. Atbalsta materiālu forma

Mērķgrupu diskusijās skolotāji atzina, ka lietderīgi būtu tādi materiāli kā pētījumi (tai skaitā labas prakses piemēri no citām skolām, valstīm), vajadzīgi ir ieteikumi praktiskam darbam, praktiskas nodarbības un semināri pašiem skolotājiem.

Secinājumi.

Skolotāji neizsaka īpaši lielu vajadzību pēc metodiskajiem atbalsta materiāliem par dzimumu līdztiesības tēmu. Nedaudz vairāk nekā trešdaļa skolotāju zināja teikt, ka viņu skolās ir pieejami materiāli par dzimumu līdztiesību.

Visvairāk skolotājiem ir nepieciešamas zināšanas par dzimumu atšķirībām dažādos vecumposmos un par dzimumu lomām un stereotipiem.

Šīs zināšanas, kā arī metodiskos materiālus darbam ar skolēniem, viņi labprāt saņemtu video materiālu veidā un informatīvo bukletu veidā, un izmantojot interneta resursus.

Tā kā lielākā daļa aptaujāto skolotāju par dzimumu līdztiesību raksturojošu apgalvojumu atzina: “sievietes un vīrieši ir atšķirīgi, tāpēc katram dzimumam ir savas tiesības, pienākumi un atbildība” (76% aptaujāto) un tikai 4% aptaujāto zināja, ka dzimumu līdztiesība ir tad, kad sievietēm un vīriešiem ir vienādas tiesības, pienākumi un atbildība, tad var secināt, ka skolotāji paši pārvērtē savas zināšanas un izpratni par dzimumu līdztiesību un mācību vajadzības par minēto tēmu.

4.8. Pētījumi par dzimumu līdztiesības nodrošināšanu izglītības sistēmā

Latvijā līdz šim ir veikts viens pētījums tiešs par dzimumu līdztiesības problemātiku izglītības sistēmā. Tas ir pētījums par dzimumu lomu attēlojumu mācību grāmatās latviešu valodā. Pētījumu veica Latvijas Dzimumu Līdztiesības apvienība 2001. gadā un tika ņemts par pamatu, novērtējot situāciju attiecībā uz mācību grāmatām dotajā pētījumā.

Citos pētījumos, valdības un nevalstisko organizāciju ziņojumos un publikācijās situācija izglītībā ir pieminēta, citviet analizēta plašāk, it īpaši atsaucoties uz valsts statistikas datiem. Atsevišķu pētījumu par dzimumu līdztiesības principa ievērošanu skolās, skolēnu un skolotāju viedokļa vai pedagoģiskās darbības novērtējums no dzimuma un/vai vienādu iespēju perspektīvas, izglītības programmu analīze, netika konstatēti.

Dzimumu lomu attēlojums mācību grāmatās latviešu valodā, Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība, 2001 (<http://www.politika.lv/index.php?id=103341&lang=lv> skat.05.05.2005)

Pētījuma mērķis bija analizēt grāmatu tekstos un attēlos atspoguļoto personu profesionālo nodarbošanos, brīvā laika nodarbes, statusu ģimenē, izskatu un citus raksturojošus parametrus. Pētījums aptver 50 mācību grāmatas latviešu valodā, kas šobrīd tiek izmantotas vispārīglītojošās skolās. Ziņojumā par pētījuma rezultātiem iekļauts arī pārskats par citās valstīs veiktajiem līdzīgiem pētījumiem un ieteikumi skolotājiem turpmākajam darbam.

Iedzīvotāju izpratne un attieksme pret dzimumu līdztiesību, SKDS, 2001. gada septembris/oktobris (http://www.politika.lv/polit_real/files/lv/izpr_dzim_kvan3.pdf skat. 05.05.2005)

Pētījuma mērķi ir noskaidrot Latvijas iedzīvotāju uzskatus un izpratni par jautājumiem, kas saistīti ar sieviešu un vīriešu lomām, uzdevumiem un atbildību dažādās dzīves sfērās, kā arī apzināt dzīves sfēras, kurās dzimumu nevienlīdzība ir visizteiktākā. Pētījums ļāva arī novērtēt, cik izplatīta ir dzimumu diskriminācija dažādās sfērās t.sk. izglītībā.

Pētījuma divos etapos tika veiktas (1) divas fokusgrupas (latvieši un citu tautību pārstāvji) un, izmantojot tajās iegūtos rezultātus, tika sagatavota un īstenota (2) Latvijas iedzīvotāju aptauja (Latvijai reprezentatīva izlase - 2000 pastāvīgie iedzīvotāji).

Dzimums un tautas attīstība, UNDP, 1999 (<http://www.politika.lv/index.php?id=101158&lang=lv> skat. 05.05.2005)

Publikācijas mērķis ir atspoguļot dzimumu līdztiesības jautājumu būtisko nozīmi Latvijas sabiedrības attīstībā. Publikācijā pievērsta uzmanība sabiedrības attīstības galvenajiem

priekšnoteikumiem - ekonomikas, veselības aizsardzības un izglītības sistēmai Latvijā, kā arī dzimumu līdztiesības jautājumu ietekmei katrā no minētajām sfērām. Pārskatā izcelts jau paveiktais dzimumu vienlīdzības attīstīšanas jomā. Uzskaitīti arī trūkumi, kas jānovērš laukietilpīgajā un darbietilpīgajā procesā.

Valsts Cilvēktiesību Biroja 2000. gada ziņojums par cilvēku tiesību ievērošanu Latvijā (http://www.politika.lv/polit_real/files/lv/VCB2000LV.pdf skat. 05.05.2005)

Saskaņā ar Likumu par VCB, birojam ik gadus ir pienākums sniegt ziņojumu par savu darbu. Ziņojumā informācija ir strukturēta, vadoties no starptautiskā cilvēktiesību sadalījuma, proti: civilās un politiskās tiesības, ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības, un atsevišķo sociālo grupu tiesības (tai skaitā bērnu tiesības). Katras tiesību sadaļas ievadā ir atsauce uz attiecīgo nacionālo un starptautisko juridisko normu saturu un avotu. Apakšnodaļās ir apkopota informācija par situāciju Latvijā, kā arī izklāstītas VCB darbības.

LR Sākotnējais ziņojums par 1979. gada 18. decembra konvencijas par jebkuras sievietes diskriminācijas izskaušanas izpildi Latvijas Republikā laika posmā līdz 2002. gada 1. janvārim (<http://www.politika.lv/index.php?id=103260&lang=lv> skat. 05.05.2005)

1979.gada 18.decembra ANO Konvencija par jebkuras sievietes diskriminācijas izskaušanu Latvijai ir saistoša kopš 1992.gada 14.maija. Konvencija paredz Komitejas sievietes diskriminācijas izskaušanai izveidi, kura gan izskata dalībvalstu sniegtos ziņojumus par konvencijas izpildi, gan arī sniedz ieteikumus konvencijas principu ievērošanas veicināšanai.

Kļūstot par Konvencijas dalībvalsti, Latvijai ir pienākums sniegt regulārus pārskatus par Konvencijas izpildi Latvijā. Sākotnējais ziņojums ir veidots atbilstoši Komitejas pieņemtajām vadlīnijām šādu ziņojumu izstrādē. Ziņojums sniedz informāciju par Latvijas tiesību aktiem, kas attiecas uz konvencijā regulētajiem jautājumiem, kā arī informāciju par Latvijas politisko, ekonomisko un sociālo nostāju attiecībā uz sievietes tiesību aizsardzību un jebkādas diskriminācijas izskaušanu. Iespēju robežās sniegti arī statistikas dati.

Ēnu ziņojums par LR Sākotnējais ziņojums par 1979. gada 18. decembra konvencijas par jebkuras sievietes diskriminācijas izskaušanas izpildi Latvijas Republikā laika posmā līdz 2002. gada 1. janvārim (<http://www.politika.lv/index.php?id=109536&lang=lv> skat. 05.05.2005)

Ziņojumā cita starpā ir vērsta uzmanība uz izglītības jomu un tiesībām uz brīvu profesijas un darba izvēli; kā arī sniegtas rekomendācijas Latvijas valdībai.

LR ziņojums par 1995.gada 15.septembrī ANO pieņemtās Pekinas Rīcības platformas īstenošanu Latvijā (http://www.lm.gov.lv/doc_upl/NationalReportLATVIA_LM.pdf skat. 05.05.2005)

Ziņojums ietver īsu pārskatu par izglītību Latvijā.

Silova I., Magno C.(2004) Gender Equity Unmasked: Democracy, Gender, and Education in Central/Southeastern Europe and the Former Soviet Union. Comparative Education Review, vol.48, no 4.

Rakstā ir salīdzināta statistika par skolēnu - zēnu un meiteņu skaitu vidusskolā starp visām minētajāmvalstīm. Galvenais secinājums: pāreja uz demokrātiju pati par sevi neveicina dzimumu līdztiesību. Nepieciešams veicināt tādu izglītības struktūru un pārraudzības mehānismus, kas stiprina dzimumu līdztiesību.

5. Pielikumi

1. –4. pielikums Skolotāju, skolēnu anketas latviešu un krievu valodā (tiks pievienotas Ziņojuma PDF formātā)

5. pielikums. Skolotāju mērķgrupu diskusiju jautājumi

Jautājumi	Laiks (minūtes)	
<i>Ievadjautājums.</i> 1. Vai Jūs esat pēdējā laikā dzirdējuši kaut ko par dzimumu līdztiesību? Pastāstiet ko konkrēti!	5	
Ievadjautājums 2. Ko Jūs saprotat ar dzimumu līdztiesību? (Kas Jūsu izpratnē ir dzimumu līdztiesība? Lūdzu, paskaidrojiet saviem vārdiem?)	5	
<i>Ievadjautājums.</i> 3. Vai jūsuprāt ir pamats uztraukties par dzimumu nelīdztiesību skolā? Vai, jūsuprāt, nevienlīdzīgas iespējas zēniem un meitenēm skolā ir reāla problēma? Pamatojiet savu atbildi!	10	
Mācību darbs 4. Vai Jūs savā pedagoga praksē esat ievērojuši, ka izziņas procesā (mācībās) dzimumam ir kāda nozīme?	5-10	
Mācību process 5. Vai ir kādi mācību priekšmeti, kas zēniem padodas labāk kā meitenēm vai otrādi? Kāpēc tas jūsuprāt ir tā? Ja kāds domā savādāk, lūdzu, iebilstiet!	10	
Mācību process 6. Situācija. Jūsu mācību priekšmetā Ilzei un Jānim ir aptuveni vienāds zināšanu un prasmju līmenis. Jums viens no viņiem ir jāaizsūta uz mācību priekšmeta olimpiādi. Kā Jūs pieņemsiet lēmumu, kādus argumentus/kritērijus izvirzīsiet?	15	
Mācību process 7. Skolēni skolā apgūst zināšanas un prasmes dzīvei. Klasē viņi apgūst vienas un tās pašas zināšanas un prasmes. Vai jūsuprāt ir kaut kas tāds, ko zēniem un ko meitenēm vajadzētu apgūt vairāk un dziļāk?	10	
Ārpusstundu aktivitātes 8. Lūdzu, atcerieties pēdējo jūsu klasē organizēto pasākumu (Jaungada eglīte, Valentīna diena u.c.). Aizpildiet individuāli lapu par skolēnu pienākumu sadali tā organizēšanā un norisē (lapā uzskaitīti iespējamie pienākumi)!	5	
Veicamais darbs		Skolēns/i (ierakstiet skolēna vārdu)
Pasākuma galvenais organizators/e		
Pasākuma vadītājs/a		
Atrakciju organizētājs/a		
Atrakciju vadītājs/a		
Klases dekorēšana		
Mēbeļu pārvietošana		
Cienasta sagādāšana		
Galda klāšana		
Mūzikas aparatūras uzstādīšana		
Mūzikas izvēle (dīdžejs)		
Mūzikas ierakstu sagāde		

Galda novākšana		
Trauku mazgāšana		
Telpu uzkopšana		
Jautājums pēc lapu aizpildīšanas. Vai ir kāds pienākums/darbiņš, ko darījuši tikai zēni/tikai meitenes (vai pārsvarā zēni//pārsvarā meitenes)? Kāpēc tā? Ja palīdzējuši vecāki, tad mammas vai tēti, kāpēc?		10 -15
<i>Skolēnu profesionālā orientācija.</i> 9. Pastāstiet, kā Jūsu skolēni izvēlas savu nākotnes profesiju! Vai Jūs dodat viņiem padomus? Atcerieties vienu spilgti Jums atmiņā iespiedušos gadījumu, kad Jūs devāt padomu savam skolēnam, ko Jūs teicāt, kādus argumentus izvirzījāt?		10
Atbalsta vajadzības 10. Vai Jūsu skolā ir pieejami kādi materiāli par dzimumu līdztiesības jautājumiem? Kādi?		5
<i>Atbalsta vajadzības</i> 11. Vai Jūs personiski vēlētos papildināt zināšanas/prasmes par dzimumu līdztiesību/ vienādu iespēju veicināšanu? Pamatojiet savu atbildi! Kādu atbalstu Jūs vēlētos saņemt, kādi materiāli Jums būtu noderīgi?		15

6. pielikums. Vecāku mērķgrupu diskusiju jautājumi

IEVADJAUTĀJUMI

Informētība un zināšanas par dzimumu līdztiesības principu. Faktiskie gadījumi (ja tādi ir).

Vai Jūs esat pēdējā laikā dzirdējuši kaut ko par dzimumlīdztiesību? Pastāstiet ko konkrēti!

Vai, jūsu prāt, nevienādas iespējas zēniem un meitenēm skolā ir reāla problēma?

Vai jūsu bērns skolā ir izjutis diskrimināciju/nevienlīdzīgu attieksmi dzimuma dēļ?

Pastāstiet!

MEITENŪ UN ZĒNU RAKSTUROJUMS

Kādas īpašības ir raksturīgas zēniem un meitenēm?

Zēni un meitenes ir vienlīdz:	piekrītu	nē, tas vairāk ir raksturīgs meitenēm	nē, tas vairāk ir raksturīgs zēniem
<i>pašapzinīgi</i>			
<i>emocionāli</i>			
<i>laipni</i>			
<i>trokšņaini</i>			
<i>kārtīgi</i>			
<i>tīrīgi</i>			
<i>pārgalvīgi</i>			
<i>pieklājīgi</i>			
<i>paklausīgi</i>			
<i>izlēmīgi</i>			
<i>kautrīgi</i>			
<i>atļētiski</i>			
<i>agresīvi</i>			

<i>apķērīgi</i>			
-----------------	--	--	--

MĀCĪBU DARBS

Vai Jūs esat ievērojuši, ka izziņas procesā (mācībās) dzimumam ir kāda nozīme?

Vai ir kādi mācību priekšmeti, kas zēniem padodas labāk kā meitenēm vai otrādi? Kāpēc tas jūsuprāt ir tā? Ja kāds domā savādāk, lūdzu, iebilstiet!

Mācību priekšmeti	labāk padodas meitenēm	labāk padodas zēniem	labi padodas abiem
<i>matemātika</i>			
<i>informātika</i>			
<i>fizika</i>			
<i>ķīmija</i>			
<i>bioloģija</i>			
<i>vizuālā māksla</i>			
<i>mūzika</i>			
<i>svešvalodas</i>			
<i>dzimtā valoda</i>			
<i>literatūra</i>			
<i>vēsture</i>			
<i>ģeogrāfija</i>			
<i>civilzinības</i>			
<i>ētika</i>			
<i>ekonomika</i>			
<i>sports</i>			
<i>mājturība</i>			

Vai ir kas tāds, kas zēniem vai meitenēm skolā būtu jāapgūst pamatīgāk nekā otram? Kas? Kāpēc?

PROFESIONĀLĀS DARBĪBAS IZVĒLE

Vai ir kādas profesionālās darbības jomas, kurās meitenēm ir izredzes gūt lielākas sekmes nekā zēniem un otrādi? Kas tās ir par jomām? Kāpēc? (piemēram, darba - profesijas un karjeras, zinātnes, mākslas jomās)

Vai jūs apmierina tas, ka skolā lielākā daļa skolotāju ir sievietes?

Vai skolotāja profesija vairāk piemērota sievietēm vai vīriešiem? Kāpēc?

Ko jūs labprātāk redzētu skolas direktora amatā: sievieti vai vīrieti? Kāpēc?

VECĀKU LĪDZDALĪBA

Pastāstiet, kas pārsvarā nāk uz jūsu klases vecāku sapulcēm: mātes, tēvi vai abi vecāki? Kāpēc?

Kam, jūsuprāt, būtu jādarbojas skolas/klases vecāku padomēs: mātēm, tēviem, abiem vecākiem? Kāpēc?

Kādas aktivitātes jūs veicat sava bērna klasē, skolā?

NEPIECIEŠAMĀIS ATBALSTS

15. Vai Jūs personiski vēlētos papildināt zināšanas/prasmes par dzimumu līdztiesību/ vienādu iespēju veicināšanu? Pamatojiet savu atbildi! Kādu atbalstu Jūs kā vecāks vēlētos saņemt, kādi materiāli Jums būtu noderīgi?

6. pielikums. Analizēto mācību grāmatu saraksts

Valoda

1. Mācīsimies lasīt ar prieku! Lasāmā grāmata latviešu valodā 1.klasei, 1.pusgadam / V.Sūniņa ; Eksperimentāla mācību grāmata. Apstiprināta 2003.gadā. — Rīga : Jumava, 2003.
2. Latviešu valoda 5.klasei / Ā.Zaiceva — Rīga : Pētergailis, 2005.
3. Гаврилина М. Русский язык, 6 кл. Практика. Мācību grāmata Apstiprināta 2005.gadā, Mācību grāmata, 2005.
4. Upe. Latviešu valoda 3.klasei mazākumtautību skolā / Z.Anspoka, A.Lanka, Ā.Ptičkina; Apstiprināta 2002.gadā. — Rīga : LVAVP, 2002.
5. Latviešu valoda 9.klasei mazākumtautību skolā. / L. Kreicberga. Rīga, LVAVA, 2005.
6. Challenge 5. Form 9. Student's Book. Intermediate / V.Matisāne Apstiprināta 2003.gadā. — Rīga : Zvaigzne ABC, 2003.
7. Deutsch – meine wahl. Apstiprināta 2000.gadā. RaKa 2000.
8. Просто по-русски. Krievu valoda, 3.mācību gads / Э.Архангельская ; Eksperimentāla mācību grāmata. Apstiprināta 2003.gadā. — Rīga : Retorika A, 2003.

Tehnoloģiju un zinātņu pamati

9. Matemātika 6.klasei / I.Lude ; Eksperimentāla mācību grāmata. Apstiprināta 2003.gadā. — Rīga : Pētergailis, 2002.
10. Dabaszinības 4.klasei / L.Balode, R.Ļucāne, M.Gorskis, V.Reguts, R.Vulfs ; Eksperimentāla mācību grāmata. Apstiprināta 2002.gadā. – Rīga : RaKa, 2002.
11. Vilks I. ... Dabaszinības 1.kl. Mācību grāmata. Apstiprināta 2005.gadā. Lielvārds, 2005.
12. Bioloģija 9.klasei / E.Nagle ; Eksperimentāla mācību grāmata. Apstiprināta 2003.gadā. Lielvārds, 2003.
13. Fizika 9. klasei / E. Šilters, N. Sakss ; Mācību grāmata. Apstiprināta 2002. gadā. Lielvārds, 2000.
14. Ģeogrāfija 6. klasei / A. Biseniece ; Eksperimentāla mācību grāmata. Apstiprināta 2002. gadā. Zvaigzne ABC, 2002.
15. Latvijas ģeogrāfija 9.klasei. Z.Melbārde. Zvaigzne ABC, 2005.

Māksla

16. Literatūra 9.klasei / M.Rune ... u.c. ; Eksperimentāla mācību grāmata. Atļāvusi lietot Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija. Apstiprināta 2002.gadā. — Rīga : RaKa, 2002
17. Literatūra 4. klasei / G. Sālījuma, I. Zemīte ; Eksperimentāla mācību grāmata. Atļāvusi lietot Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija. Apstiprināta 2002. gadā. – Rīga : Zvaigzne ABC, 2002.
18. Филина О. Страна читателей. Литература, 6 кл. Мācību grāmata Apstiprināta 2005.gadā, Mācību grāmata.

19. Mūzika 5.klasei / L.Lasmane,A.Platpers,I.Millere . Apstiprināta 2000. RaKa, 2000..

Cilvēks un sabiedrība

20. Jaunie laiki. Vēsture pamatskolai / S.Goldmane ... u.c. ; Eksperimentāla mācību grāmata. Apstiprināta 2002.gadā. — Rīga : Zvaigzne ABC, 2003.
21. Sociālās zinības 1.klasei. G.Andersone. Rīga, Zvaigzne ABC, 2005.
22. Ētika Burtnīca 1.klasei. V.Golubova, I.Ikale. Zvaigzne ABC, 2005.
23. Civilzinības 9. klasei / G. Catlaks, V. Sarma ; Eksperimentāla mācību grāmata. Atļāvusi lietot Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija. Apstiprināta 2001. gadā. – Rīga : Zvaigzne ABC, 2001
24. Veselības mācība 5.klasei / I.M.Rubana, I.Bluka ; Eksperimentāla mācību grāmata. Atļāvusi lietot Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija. Apstiprināta 2002.gadā. – Rīga : RaKa, 2002
25. Kulakova M. Mājturība 6.kl. Mācību grāmata, Zvaigzne ABC.

MĀCĪBU GRĀMATU IZLASES REPREZENTATIVITĀTE (projekts)

Nr.	Izglītošanās joma			Mācību priekšmets				Izdevniecība	Apstiprin. IZM	grāmataveidotā atbilstoši jaunajam standart.	Grāmata izdota (arī) krievu valodā	Autori S, V, A – abu dzimumu pārstāvji	Izdoš. gads	
	Pirmskola	1.-3.	4.-6.	7.-9.	Valodas	Tehn., zin. pamati	Cilvēks un sabiedrība							Māksla
													2003.	
1.		X			X			Latviešu valoda	Jumava	x	x	-	S	2003.
2.			X		X			Latviešu valoda	Pētergailis			-	S	2005.
3.			X		X			Krievu valoda	Mācību grāmata	x	x	x	S	2005.
4.		X			X			Lat2	LVAVP	x	x		S	2002.
5.				X	X			Lat2	LVAVA		x		S	2005.
6.				X	X			Angļu valoda	Zv ABC	x	x		S	2003.
7.				X	X			Vācu valoda	RaKa	2000	x		S	2000.

Situācijas analīze izglītības sistēmā par dzimumu līdztiesības jautājumiem
ZIŅOJUMS 19.05.2005

8.				X	X				Krievu valoda	Retorika	x	x	x	S	2003.
9.			X			X			Matemātika	Pētergailis	2003			S	2002.
10.			X			X			Dabas zinības	RaKa	2002			A	2002
11.		X				X			Dabas zinības	Lielvārds	2004	x		A	2004
12.				X		X			bioloģija	Lielvārds	2003	x		S	2003
13.				X		X			fizika	Lielvārds	2002	x		V	2000
14.			X			X			ģeogrāfija	Zv ABC	2002			S	2002
15.				X		X			ģeogrāfija	Zv ABC		x		V	2005
16.				X			X		literatūra	RaKa	2002			S	2002
17.			X				X		literatūra	Zv ABC	2002			S	2002
18.			X				X		krievu literatūra	Mācību grāmata	2004	x	x	S	2004
19.			X				X		mūzika	RaKa	2000			A	2000
20.		X					X		vēsture	Zv ABC	2002			S	2002
21.	X						X		sociālās zinības	Zv ABC	2005	x		S	2005
22.	X						X		ētika	Zv ZBC	2005	x		S	2005
23.				X			X		civilzinības	Zv ZBC	2001	x		V	2001
24.			X				X		Veselības māc	RaKa	2002	x		S	2002
25..			X				X		mājturība	Zv ABC				S	
	2	4	10	9	8	7	6	4	17	8					

